Albert
Camus

LAIMINGA MIRTIS

baltos
lankos

Albert
Camus

LAIMINGA MIRTIS

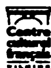
Iš prancūzų kalbos vertė
Violeta Tauragienė

baltos lankos

UDK 840-3
Ca-144

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication Oscar Milosz, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel Français.

Knygos leidimą remia Prancūzijos užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (O. Milašiaus programa knygų leidimui remti).

Knygos leidimą parėmė
Kultūros ir sporto rėmimo fondas

Viršelio dailininkė
Dalia Šimavičiūtė

Serijos dailininkas
Jonas Liugaila

I viršelyje: iliustracija
© iStochphoto.com

IV viršelyje: Albert Camus nuotrauka
© pollindex/topfoto/roger viollet

Versta iš: Albert Camus, *La mort heureuse*,
Editions Gallimard, 1971

Printed in Lithuania
ISBN 978-9955-23-120-2

Turinys

Pirmoji dalis

NATŪRALI MIRTIS

Pirmas skyrius

Buvo dešimta ryto. Patrisas Merso tolygiais žingsniais žingsniavo Zagrėjaus vilos link. Tokiu metu kiemsargė būdavo išėjusi į turgų ir vila likdavo tuščia. Balandis, gražus spindinčio šalto pavasario rytas, tyras ledinis mėlis ir didžiulė žėrinti, bet šalta saulė. Prie vilos, tarp šlaitus apaugusių pušų, – skaisti šviesa, glostanti jų kamienus. Kelias buvo tuščias, truputį kilo aukštyn. Merso laikė rankoje lagaminą ir, švytint šitam pasaulio rytui, artėjo prie vilos, lydimas sauso žingsnių ant šalto kelio ir tolygiai girgždančios lagamino rankenėlės aido.

Dar nepriėjus pastato kelias atvedė į nedidukę aikštę su suoliukais ir parku. Ankstyvi raudonieji snapučiai tarp pilkų alavijų, dangaus žydrynė ir kalkėmis baltinta tvora, – visa atrodė taip šviežia ir vaikiška, kad Merso valandėlę stabtelėjo ir tik paskui vėl patraukė keliu, vedusiu nuo aikštės Zagrėjaus vilos link. Prie slenksčio sustojo, apsimovė pirštines. Atidarė duris, – luošio valia

jos buvo laikomos neužtrenktos, – ir, žinoma, uždarė. Nužingsniavo koridoriumi, priėjęs trečias duris iš kairės, pasibeldė ir įžengė vidun. Užsimetęs ant bigių pledą Zagrėjus sėdėjo fotelyje prie židinio, lygiai toje pačioje vietoje, kurią Merso buvo užėmęs prieš dvi dienas. Skaitė, knyga gulėjo ant apkloto, kol jis išpūtęs akis, kuriose nebuvo jokios nuostabos, stebeilijo į Merso, sustojusį prie uždarytų durų. Užuolaidos buvo atitrauktos ir saulės valkos driekėsi ant grindų, ant baldų, ant daiktų kampų. Už langų juokėsi rytas, žvelgdamas į paauksintą šaltą žemę. Didžiulis stingus džiugesys, šaižūs dvejojantys paukščių klyksmai, negailestingos šviesos perteklius teikė tam rytui nekaltumo ir tiesos pavidalą. Merso stovėjo, dusinantis kambario karštis surakino jam gerklę ir ausis. Nors oras ir pasikeitė, Zagrėjus buvo įplieskęs židinyje aukštą liepsną. Merso juto, kaip kraujo tvinksniai daužėsi į smilkinius ir atsiliepdavo ausų krašteliuose. Vis dar tylėdamas Zagrėjus nenuleido nuo jo akių. Patrisas žengė prie skrynios kitapus židinio ir, nežiūrėdamas į luošį, padėjo lagaminą ant stalo. Priėjęs prie skrynios pajuto virpant kulkšnis. Sustojo, įsibruko į burną cigaretę, negrabiai ją uždegė, nes rankos buvo pirštinėtos. Kažkas tyliai dunkstelėjo jam už nugaros. Merso apsisuko su cigarete burnoje. Zagrėjus vis dar žiūrėjo į jį, bet ką tik užvertė knygą. Jausdamas, kaip ugnis iki skausmo kaitina kelius, Merso perskaitė iš kito galo knygos pavadinimą: *Dvariškis*, Baltazaro Graciano. Nedvejodamas pasilenkė prie skrynios ir ją atvožė. Revolveris žvilgėjo visais savo išlinkiais juodu ant balto, it koks gerai prižiūrimas katinas, vis dar prispaudęs Zagrėjaus laišką. Merso paėmė laišką kaire ranka, revolverį –

dešine. Padvejojęs pakišo ginklą po kaire pažastimi ir atplėšė laišką. Voke buvo tik vienas didelio formato popieriaus lapas, jame – vos kelios eilutės, išvedžiotos stambia kampuota Zagrėjaus rašysena:

„Aš sunaikinu tik pusę žmogaus. Te niekas ant manęs nesupyksta ir susiranda mano skrynelėje kur kas daugiau, nei reikia atsilyginti tiems, kurie man ligi šiol tarnavo. Be to, norėčiau, kad jos turinys būtų skirtas pasmerktųjų myriop gyvenimo sąlygoms pagerinti. Nors suprantu, kad prašyti šito – prašyti daug."

Neperprantamu veidu Merso vėl sulankstė laišką ir tą akimirką cigaretės dūmas pradėjo graužti akis, o ant voko nukrito pelenų pleiskanėlė. Jis nupurtė popierių, padėjo jį ant stalo matomoje vietoje ir pasisuko į Zagrėjų. Šis dabar žiūrėjo į voką, o jo rankos, trumpos ir raumeningos, vis dar laikė knygą. Merso pasilenkė, pasuko skrynios raktą, suėmė pundelius, kurių matėsi tik kraštas, nes buvo suvynioti į laikraštinį popierių. Laikydamas ginklą po pažastim, dėjo juos tolygiai viena ranka į lagaminą. Ryšelių buvo mažiau nei dvidešimt po šimtinę, ir Merso suprato pasiėmęs per didelį lagaminą. Paliko skrynioje vieną šimto banknotų pundelį. Uždaręs lagaminą nusviedė į ugnį pusiau surūkytą cigaretę ir, paėmęs revolverį į dešinę ranką, prisiartino prie luošio.

Dabar Zagrėjus žiūrėjo į langą. Pasigirdo iš lėto pravažiuojantis pro duris automobilis, rodės, jis tyliai čepsėjo. Nė nekrustelėjęs Zagrėjus tarytum gėrė į save nežmonišką to balandžio ryto grožį. Dešiniu smilkiniu pajutęs revolverio vamzdį nenusuko akių. Žiūrėjęs į jį Patrisas pamatė, kaip Zagrėjaus žvilgsnis pritvinko

ašarų. Užsimerkė ir jis pats. Žengė žingsnį atgal ir šovė. Atsirėmęs į sieną ir vis dar užsimerkęs, valandėlę juto, kaip kraujas tebetvinksi ausyse. Pažiūrėjo. Galva buvo nusmukusi ant kairio peties, kūnas tik vos vos pakrypęs. Tad buvo matyti jau nebe Zagrėjus, o tik didžiulė žaizda jo smegenų, kaulų ir kraujo reljefe. Merso ėmė drebėti. Apėjo fotelį iš kitos pusės, apčiuopom suėmė Zagrėjaus dešinę ranką, įspraudė į ją revolverį, pakėlė ranką prie smilkinio ir vėl paleido. Revolveris nukrito ant fotelio ranktūrio, paskui ant Zagrėjaus kelių. Tuomet Merso pamatė luošio burną ir smakrą. Veido išraiška buvo tokia pati rimta ir liūdna, kaip ir tuomet, kai jis žiūrėjo į langą. Staiga priešais duris nuaidėjo šaižus trimito garsas. Paskui – kažkoks nerealus šauksmas. Merso, vis dar palinkęs ties foteliu, nekrustelėjo. Automobilis nuriedėjo, paskelbęs, kad mėsininkas nuvažiavo. Merso paėmė lagaminą, atidarė duris, kurių velkė žvilgėjo saulės spinduliuose, ir išėjo lauk: galvoje jam tarsi kas daužė kūju, liežuvis buvo perdžiūvęs. Peržengė priekinių durų slenkstį ir nužirgliojo tolyn. Aplinkui buvo tuščia, išskyrus būrelį vaikų viename tos nedidukės aikštės gale. Patraukė ton pusėn. Priėjęs aikštę staiga suprato, kad jam šalta, ir ėmė virpėti po savo lengvu švarku. Du kartus nusičiaudėjo, ir įklonis prisipildė aiškaus pašaipaus aido, dangaus krištolas kėlė jį vis aukštyn ir aukštyn. Truputį svirduliuodamas Merso vis dėlto sustojo ir giliai įkvėpė oro. Iš žydro dangaus leidosi milijonai baltų šypsenėlių. Jos žaidė ant lietaus dar pritvinkusių lapų, ant drėgno alėjų tufo, skrido prie namų su šviežio kraujo spalvos čerpėmis ir kilo plakdamos sparnais oro ir saulės ežerų link, paskui kaipmat išsiliedavo jiems per kraštus.

Švelnus burzgimas sklido iš mažulyčio ten sklandžiusio lėktuvo. Orui taip švytint ir dangui taip suvešėjus atrodė, kad vienintelė žmonių paskirtis – gyventi ir būti laimingiems. Viskas nuščiuvo Merso viduje. Jį supurtė dar vienas čiaudulys ir vyras tarytum pajuto karštligės virpulį. Tada nubėgo nesižvalgydamas lagaminui girgždant ir kojoms sausai daužant į grindinį. Parbėgęs namo, numetė nešulį į kampą, atsigulė ir išmiegojo iki popietės vidurio.

Antras skyrius

Vasara užliejo uostą šūksniais ir saule. Buvo pusė dvylikos. Diena vėrėsi per patį vidurį, slėgdama šaligatvius visu savo karščio svoriu. Priešais Alžyro prekybos rūmų sandėlius „Schiaffino“ kompanijos laivai juodais korpusais ir raudonais kaminais krovė javų maišus. Plonyčių jų dulkių kvapas miešėsi su stipriais dervos kvapais, karšta saulė skleiste juos išskleisdavo. Vyrai gėrė priešais nediduką baraką, kvepiantį laku ir anyžių degtine, o raudonais triko vilkintys arabai akrobatai vartaliojo kūnus priešais šviesos spinduliais blyksinčią jūrą. Maišus nešantys dokininkai, nežiūrėdami į akrobatus, žengė dviem linguojančiomis lentomis, permestomis nuo prieplaukos į krovininių laivų denį. Priėję laivą ir netikėtai išryškėję dangaus bei įlankos fone tarp gervių ir stiebų, apakinti sustodavo sekundę veidu į dangų, – akys švytėdavo balzgana prakaito ir dulkių mase aptrauktuose veiduose, – prieš aklai pasinerdami

į triumą, atsiduodantį karštu krauju. Svilinančiame ore be perstogės gaudė sirena.

Staiga vyrai sustojo iškrikę ant lentos. Vienas jų įsmuko tarp sijų, sustumtų gana arti viena kitos, kad sulaikytų jį. Vyriškio ranka užlūžo už nugaros, pritrėkšta milžiniško maišo svorio; jis staugė iš skausmo. Kaip tik tuomet Patrisas Merso išėjo iš savo kabineto. Tarpduryje jam kvapą užgniaužė vasara. Merso visa burna įkvėpė draskančių dervos garų ir sustojo prieš dokininkus. Šie išlaisvino sužeistąjį ir jis, gulėdamas aukštielninkas dulkėse ant lentų, išbalusiomis nuo skausmo lūpomis laikė nusvarinęs nulaužtą virš alkūnės ranką. Kaulo atskala išlindo pro raumenis ir atvėrė siaubingą žaizdą, iš kurios plūdo kraujas. Tekėdami per dilbį kraujo lašai varvėjo vienas paskui kitą, tyliai sučirkšdavo ant degančio akmens, nuo kurio kilo lengvas garas. Merso suakmenėjęs žiūrėjo į tą kraują, kai kažkas suėmė jį už rankos. Tai buvo Emanuelis, „pasiuntinukas“. Jis parodė į besiartinantį sunkvežimį, gaubiamą girgždančių grandinių ir sprogimų triukšmo.

– Lekiam.

Patrisas pasileido bėgti. Sunkvežimis juos aplenkė. Jie puolė jį vytis, skęsdami dulkėse ir triukšme, dusdami ir apakę, suvokdami tik, kad juos neša nežabotas bėgimo polėkis, lydimas pasiutusio gervių bei mechanizmų ritmo ir stiebų šokio horizonte bei raupsuotų korpusų, kuriuos jie lenkė, siūbavimo.

Merso pirmas įsikibo į sunkvežimį ir, nedvejodamas dėl savo stiprumo bei lankstumo, šokte įšoko vidun. Jis padėjo Emanueliui, kurio kojos nesiekė žemės, atsisėsti. Skęsdamas tose baltose kreidos dulkėse, švytinčioje, iš

dangaus srūvančioje kaitroje, milžiniškame, pasakiškame uosto peizaže, pritvinkusiame stiebų ir juodų gervių, sunkvežimis tolo visu greičiu, kratydamas Emanuelį ir Merso ant nelygaus krantinės grindinio, o jie juokėsi visa gerkle, svaiginami nenumaldomų kraujo tvinksnių.

Atvažiavę į Belkūrą, Merso ir dainuojantis Emanuelis išlipo. Emanuelis dainavo garsiai ir nepataikydamas į toną.

– Supranti, – aiškino jis Merso, – kažkas man veržte veržiasi iš krūtinės. Kai būnu patenkintas. Kai maudausi.

Tai buvo teisybė. Plaukdamas Emanuelis dainuodavo, o sušaižėjęs nuo dusulio jo balsas, vos girdimas jūroje, ritmiškai atkartodavo trumpų ir raumeningų rankų mostus. Juodu patraukė Lijono gatve. Labai aukštas Merso žirgliojo ir siūbavo plačiais raumeningais pečiais. Iš to, kaip statė koją ant šaligatvio, kaip vengė susiglausti klubais su minia, kuri jį kartkartėmis supo, jautei jo kūną esant keistai jauną, stiprų ir gebantį nunešti savo savininką iki pat fizinio džiaugsmo paribių. Ilsėdamasis jis laikydavo kūną ant vienos šlaunies, mėgaudamasis jo lankstumu, kaip žmogus, kurį sportas išmokė kūno stiliaus. Akys žvilgėjo po kiek per ryškiais antakių skliautais, ir kai kalbėjo su Emanueliu, iškreipęs lenktas, judrias lūpas, jis nevalingai trūkteldavo apykaklę, norėdamas išlaisvinti kaklą. Jie įžengė į savo restoraną. Atsisėdo prie staliuko ir tylėdami valgė. Šešėlyje buvo vėsu. Čia zujo musės, barškėjo lėkštės, aidėjo kalbančių žmonių balsai. Savininkas Selestas priėjo prie jų. Aukštas, ūsuotas, jis krapštė pilvą per prijuostę, vėliau ją nusimetė.

– Viskas gerai? – paklausė Emanuelis. – Kaip seniams?

Jie šnektelėjo. Selestas ir Emanuelis apsikeitė šūksniais „A! Kolega“ ir pliaukštelėjimais per petį.

– Seniai, žinai, jie kvailoki, – aiškino Selestas. – Jie sako, kad tikras vyras – penkiasdešimtmetis. Bet tik todėl, kad jiems jau penkiasdešimt. Turėjau draugą, jis jausdavosi laimingas tik tada, kai būdavo su sūnumi. Juodu drauge traukdavo iš namų. Eidavo į kazino, ir mano draugas sakydavo: „Kodėl jūs norite, kad eičiau su visais tais seniais? Jie man kasdien kartoja, kad išgėrė vidurius laisvinamųjų vaistų, kad jiems skauda kepenis. Man daug smagiau būti su sūnumi. Kartais, kai jis pakabina kokią vištelę, apsimetu nieko nematąs ir įlipu į tramvajų. Ačiū ir sudie. Aš visiškai patenkintas“.

Emanuelis nusijuokė.

– Aišku, – tęsė Selestas, – jis man nebuvo autoritetas, bet su juo būdavo labai smagu. – Paskui, kreipdamasis į Merso: – Be to, su juo man būdavo geriau nei su draugu, kurį turėjau. Kai jam pasisekdavo, jis imdavo kalbėti su manimi iškėlęs galvą ir maivydamasis. Dabar jis jau nebe toks išdidus, nes viską prarado.

– Taip jam ir reikia, – tarstelėjo Merso.

– O, nebūk kiaulė. Jis gražiai leido laiką ir buvo teisus. Gaudamas devynis šimtus tūkstančių frankų... Ak, juo dėtas!

– Ką darytum? – paklausė Emanuelis.

– Nusipirkčiau pirkelę, užsiklijuočiau bambą, iškelčiau vėliavą ir laukčiau, kol suprasčiau, iš kur pučia vėjas.

Merso ramiai sau valgė. Kol Emanuelis nepradėjo

pasakoti šeimininkui apie savo garsųjį mūšį prie Marnos.

– Mes, zuavai, mus surikiavo žengti grandine...

– Tu mums nusibodai, – geraširdiškai tarė Merso.

– Vadas sukomandavo: „Užtaisyti ginklą!“ Ir visi pradėjome leistis žemyn, dauba buvo lyg priaugusi medžių. Jis įsakė mums užtaisyti ginklą, nors priešais nieko nebuvo. Taigi mes žengiame, žengiame, tiesiog žengiame. Ir staiga nei iš šio, nei iš to mus pradeda tvatyti kulkosvaidžiai. Visi virstame vieni ant kitų. Sužeistųjų ir užmuštųjų daugybė, ir daubos dugne susitvenkė tiek kraujo, jog galėjai persikelti per ją valtimi. Buvo net tokių, kurie šaukė: „Mamyte! Kaip baisu!“

Merso atsistojo ir užrišo ant servetėlės mazgą. Šeimininkas nužingsniavo užrašyti kreida jo pietų sąskaitos kitapus virtuvės durų. Jos buvo Selesto sąskaitų knyga. Kai kildavo koks nors ginčas, savininkas nukeldavo duris nuo vyrių ir atnešdavo sąskaitas, užsikėlęs duris ant nugaros. Viename kampe Renė, šeimininko sūnus, valgė minkštai virtą kiaušinį.

– Vargšelis, – prabilo Emanuelis, – jis galuojasi krūtine.

Tai buvo tiesa. Renė šiaip jau buvo tylus ir rimtas. Nebuvo labai liesas, bet akys švytėjo. Vienas klientas jam aiškino, kad džiova „bėgant laikui ir labai saugantis pagydoma“. Renė pritariamai lingavo galvą ir sukramtęs kąsnį rimtai atsakinėjo. Merso priėjo išgerti kavos ir atsirėmė prie jo į prekystalį. Tas kitas aiškino toliau:

– Nepažinojai Žano Perezo? To iš Dujų kompanijos? Jis mirė. Jo tik vienas plautis buvo nesveikas. Bet jis norėjo išeiti iš ligoninės namo. Ten jo laukė žmona. O

jo žmona – tikras arklys. Liga jį taip paveikė. Supranti, jis nenulipdavo nuo jos. O ji to nenorėjo. Jis buvo baisus. Taigi po du, po tris kartus kasdien, o ligoniui tai – galas.

Įsikandęs duonos riekę, Renė liovėsi valgęs ir įdūrė akis į vyriškį.

– Taip, – ištarė tas pagaliau, – liga atsiranda greitai, bet jai išvaryti reikia laiko.

Merso pakeverzojo savo vardą pirštu ant garais apėjusio kavos aparato. Paskui sumirksėjo. Jo gyvenimas taip ir švytavo kasdien nuo šito romaus džiovininko iki dainų pripampusio Emanuelio, skendėdamas kavos ir dervos kvapuose, atsiskyręs nuo jo paties ir nuo jam rūpimų dalykų, svetimas jo širdžiai ir jo tiesai. Apie dalykus, kurie kitomis aplinkybėmis būtų aistringai jį sudominę, Merso nekalbėjo, nes jais gyveno, iki akimirkos, kai vėl sugrįždavo į savo kambarį ir, kaip tik įmanydamas, apdairiai gesindavo jį deginusią liepsną.

– Pasakyk man, Merso, mokslingasis vyre, – kreipėsi į jį šeimininkas.

– Gerai, pasakysiu, – atsakė Patrisas, – kitą kartą.

– Na, šįryt tu pasiutęs.

Merso nusišypsojo, išėjo iš restorano ir, perėjęs per gatvę, užkopė į savo kambarį. Jis buvo virš mėsinės, kurioje prekiavo arkliena. Persisvėrus per balkono turėklus šnerves uždavė kraujo kvapas. Merso perskaitė iškabą: „Už tauriausią žmogaus užkariavimą“*. Išsipleikė ant lovos, surūkė cigaretę ir užmigo.

* Aliuzija į prancūzišką aforizmą: *Le cheval est la plus noble conquête de l'homme* (arklys – tauriausias žmogaus užkariavimas). – *Vert. past.*

Merso įsikūrė motinos kambaryje. Juodu ilgai gyveno šitame trijų kambarių butelyje. Likęs vienas, Merso išnuomojo du kambarius savo draugui kubiliui, gyvenusiam su seserimi, o sau pasiliko geriausią. Jo motina mirė penkiasdešimt šešerių metų amžiaus. Graži, ji manė galėsianti koketuoti, susikurti gerą gyvenimą ir blizgėti visuomenėje. Sulaukus keturiasdešimties, ją surietė baisi liga. Nebereikėjo nei drabužių, nei skaistalų, pakako ligonės palaidinių, veidą iškreipė šiurpūs tyniai, išbrinkus ir nusilpus kojoms ji beveik liovėsi judėjusi, galiausiai pusiau apako ir beprotiškai slankiojo apčiuopomis po bespalvį apleistą butą. Smūgis ištiko staigiai ir buvo trumpas. Ji sirgo diabetu, nepaisė jo ir nerūpestingu gyvenimo būdu leido ligai dar labiau suvešėti. Merso buvo priverstas mesti mokslus ir imtis darbo. Iki pat motinos mirties jis tebeskaitė ir tebemąstė. Ligonė dešimt metų taikėsi su tokiu gyvenimu. Kančia tęsėsi taip ilgai, kad aplinkiniai priprato prie moters ligos ir pamiršo, jog, taip rimtai pažeista, ji gali nebeištverti. Motina mirė staiga. Visas kvartalas užjautė Merso. Iš laidotuvių buvo daug tikimasi. Visi prisiminė stiprų sūnaus jausmą motinai. Tolimų giminaičių buvo prašoma neverkti, kad neaštrintų Patriso skausmo. Jie buvo maldaujami globoti jį ir pasišvęsti jam. O jis apsivilko geriausius savo drabužius ir, laikydamas rankose kepurę, stebėjo pasiruošimus. Ėjo paskui katafalką, dalyvavo gedulingose mišiose, nusviedė savo žemių saują ir spaudė rankas. Tik vienąsyk nustebo ir pareiškė nepasitenkinimą dėl to, kad per maža mašinų svečiams. Ir tiek. O rytojaus rytą viename iš langų jau puikavosi iškaba: „Išnuomojama“. Dabar jis gyveno

motinos kambaryje. Anksčiau, kai motina buvo gyva, tas skurdas turėjo kažką švelnaus. Kai grįždavo vakare ir valgydavo tyloje, apgaubusioje žibalinę lempą, kažkokia slapta laimė buvo justi tame paprastume ir nepritekliuje. Kvartalas aplink juos buvo tylus. Merso žiūrėdavo į suvargusią motinos burną ir šypsodavosi. Ji irgi nusišypsodavo. Paskui jis vėl įnikdavo į valgį. Lempa truputį rūko. Motina ją pareguliuodavo vis tuo pačiu nuvargusiu mostu: ištiesusi tik dešinę ranką, truputį loštelėjusi atgal. „Jau pasisotinai", – ištardavo paskui. „Taip." Jis rūkydavo arba skaitydavo. Pirmuoju atveju motina ištardavo: „Ir vėl!" Antruoju: „Prisitrauk lempą, sugadinsi akis." O dabar, priešingai, skurdas vienatvėje buvo baisi kančia. Kai Merso liūdnai galvodavo apie išėjusiąją, tas gailestis iš tikro atsigręždavo prieš jį patį. Jis būtų galėjęs gyventi patogiau, bet brangino tą butą ir jo skurdo kvapą. Čia bent jau galėjo jaustis tuo, kuo buvo, ir liūdesio bei apgailestavimo valandėlėmis tas bjaurus, kantrus susipriešinimas leido jam vėl remtis savim pačiu gyvenime, iš kurio jis sąmoningai stengėsi išnykti. Merso paliko ant durų pilko kartono skiautę, apspurusią ties kraštu, ant kurios motina mėlynu pieštuku buvo užrašiusi savo pavardę. Paliko seną varinę satinu užklotą lovą ir senelio portretą su barzdele bei šviesiomis sustingusiomis akimis. Piemenys ir piemenaitės ant židinio atbrailos supo seną sustojusį sieninį laikrodį ir žibalinę lempą, kurios jis beveik niekada neuždegdavo. Įtartinas šiaudinių truputį išduobtų kėdžių, spintos su pageltusiu veidrodžiu ir tualetinio staliuko su nusklembtu kampu dekoras jam išvis neegzistavo, nes įprotis viską išdildė. Merso vaikštinėjo sau jokių pa-

stangų nereikalaujančio buto pavėsyje. Su kitu kambariu būtų reikėję apsiprasti, be to, – kovoti. Jis norėjo sumažinti paviršių, kurį siūlė pasauliui, ir tol miegoti, kol viskas susieikvos. Šis kambarys tiko tokiems jo ketinimams. Viena puse jis žvelgė į gatvę, kita – į terasą, visada uždengtą skalbinių, o už terasos – į įsispraudusius tarp aukštų tvorų apelsinmedžių sodelius. Kartais vasaros naktimis Merso palikdavo kambarį tamsų ir atverdavo langą į terasą bei slepiamus sodus. Tuomet kasnakt pasklisdavo sodrus apelsinmedžių kvapas, apsupdavęs jį lengvutėmis skraistėmis. Vasarą kiaurą naktį kambarys ir Merso skendėdavo tame subtiliame ir sykiu tirštame aromate ir vyriškiui atrodydavo, kad, išbuvęs daug dienų negyvas, jis pirmąsyk atvėrė langą į gyvenimą.

Jis nubudo su miego pilna burna, išpiltas prakaito. Buvo labai vėlu. Susišukavo, šuoliais nusileido žemyn, įšoko į tramvajų. Penkios po dviejų jau buvo savo kabinete. Merso dirbo didžiuliame kambaryje, keturias jo sienas dengė 414 nišų, kuriose tūnojo sugrūstos bylos. Kambarys nebuvo nei purvinas, nei bjaurus, bet kiaurą dieną priminė kolumbarijų, kuriame puvo negyvos valandos. Merso tikrino konosamentus, išversdavo į prancūzų kalbą anglų laivų maisto produktų sąrašus ir nuo trijų iki keturių priimdavo klientus, norinčius išsiųsti siuntinius. Pats pasiprašė į šitą darbą, kuris jam iš tikrųjų nepatiko. Bet iš pradžių regėjo jame duris, išvesiančias jį į gyvenimą. Čia buvo gyvų veidų, nuolatinių lankytojų, perėjimas į kitą tarpsnį ir dvelksmas, kuriame jis galiausiai pajuto, kad jo širdis plaka. Tame kambaryje Merso išvengdavo trijų mašininkių ir pono Langlua, kontoros viršininko, veidų. Viena iš mašinin-

kių buvo gana daili ir ką tik ištekėjusi. Kita gyveno su motina, o trečia buvo pagyvenusi ponia, energinga ir verta pagarbos. Merso patiko jos spalvinga kalba ir santūrumas „savo bėdų", kaip tai įvardijo Langlua, atžvilgiu. Langlua turėdavo su ja drąsių pasižodžiavimų, kuriuose visada pirmaudavo senoji ponia Herbijon. Ji niekino Langlua dėl jo nuo prakaito prilipusių prie užpakalio kelnių ir panikos, kuri jį apnikdavo pasirodžius direktoriui, o kartais kalbant telefonu, kai išgirsdavo pavardę kokio nors advokato ar šiaip subjekto su kilmingumą nusakančia dalelyte. Vargšelis bergždžiai mėgindavo sušvelninti senosios ponios įkarštį arba surasti kelią į jos malonę. Šįvakar jis krypavo vidury kabineto: „Juk aš jums simpatiškas, ponia Herbijon, ar ne taip?" Merso išvertė *vegetables** kaip *vegetables* ir tyrinėjo elektros lemputę bei jos žalią plisuotą kartono gaubtą virš galvos. Priešais kabojo ryškiaspalvis kalendorius, vaizduojantis jūreivių petrines. Ant stalo gulėjo minkštos duonos gabalėlis, sugeriamasis popierius, rašalinė ir liniuotė. Langai žvelgė į milžiniškas rąstų, kuriuos atplukdė iš Norvegijos geltoni ir balti krovininiai laivai, krūvas. Merso įsiklausė. Už sienos gyvenimas kvėpavo giliais nebyliais kvėpsniais virš jūros ir virš uosto. Taip toli nuo jo ir sykiu taip arti... šeštos valandos skambutis jį išlaisvino. Buvo šeštadienis.

Grįžęs namo atsigulė ir išmiegojo iki vakarienės. Tada išsivirė kiaušinių ir suvalgė juos tiesiai iš puodo (be duonos, nes pamiršo jos nusipirkti), paskui išsitiesė ir tuojau pat užmigo. Miegojo iki rytojaus. Pabudo

* Daržovės – *angl.* Prancūziškai tokio žodžio nėra. – *Vert. past.*

prieš pat pietus, nusiprausė ir nusileido pavalgyti. Grįžęs viršun išsprendė du kryžiažodžius, rūpestingai iškirpo „Kruschen" druskų reklamą ir įklijavo ją į sąsiuvinį, jau pripildytą guvių laiptais lipančių senukų. Tai padaręs, nusimazgojo rankas ir išėjo į balkoną. Buvo graži popietė. Bet gatvė buvo purvina, retai kada pro šalį praeidavo koks žmogus, o dar ir tas skubėdavo. Merso kiekvieną nulydėdavo įdėmiu žvilgsniu, ir kai tas dingdavo iš akiračio, pasirinkdavo kitą praeivį. Pirmiausia tai buvo išėjusios pasivaikščioti šeimos: du berniukai, vilkintys jūreiviškais kostiumėliais su kelnėmis virš kelių, suvaržyti tų standžių drabužių, ir mergytė su didžiuliu rausvu kaspinu ir juodais lakiniais bateliais. Už jų – motina rudo šilko suknele, toks monstras, apvyniotas boa, ir kiek oresnis tėvas su lazda rankoje. Paskui praėjo kvartalo jaunuoliai, susilakavę plaukus ir pasirišę po raudoną kaklaraištį, jų švarkai buvo labai įsmauktais liemenimis, turėjo po siuvinėtą kišenaitę, o batai buvo kvadratiniais galais. Jaunuoliai traukė į kino teatrus, esančius miesto centre, ir labai garsiai juokdamiesi nuskubėjo į tramvajų. Jiems praėjus gatvė pamažu ištuštėjo. Renginiai visur jau buvo prasidėję. Dabar kvartalas atiteko krautuvininkams ir katėms. Dangus, nors ir tyras, visai nešvytėjo virš gatvę įsupusių fikusų. Priešais Merso spaudos ir tabako parduotuvėlės pardavėjas išsinešė prie durų kėdę ir apžergė ją, atsirėmęs abiem rankom į atkaltę. Tramvajai, ką tik kimšte prisikimšę, važiavo tušti. Kavinaitėje „Pas Pjero" vaikinukas šlavė pjuvenas tuščioje salėje. Merso apgręžė kėdę, pastatė ją taip, kaip spaudos ir tabako pardavėjas, ir vieną paskui kitą surūkė dvi cigaretes. Paskui nuėjo į kambarį,

atsilaužė gabalėlį šokolado ir grįžo jį suvalgyti prie lango. Dangus netrukus patamsėjo, tačiau beregint nusigiedrijo. Praplaukę debesys paliko gatvėje tarytum lietaus pažadą, ir ji atrodė tamsėlesnė. Penktą valandą su triukšmu atžlegėjo tramvajai, atvežę iš priemiesčio stadionų būrelius žiūrovų, apkibusių jų laiptelius ir turėklus. Kiti tramvajai parvežė žaidėjus, kuriuos galėjai atpažinti iš jų lagaminėlių. Jie staugė ir dainavo iš visų plaučių, kad jų klubas nepražus. Daugelis mojo Merso. Vienas sušuko: „Mes juos sutriuškinom!" „Taip", – teatsakė Merso palinksėjęs galva. Mašinų padaugėjo. Kai kurių sparnai ir amortizatoriai buvo apkaišyti gėlėmis. Paskui diena dar slinktelėjo į priekį. Dangus virš stogų parausvėjo. Vakarėjant gatvės vėl pagyvėjo. Sugrįžo išėję pasivaikščioti žmonės. Pavargę vaikai verkė arba leidosi velkami už rankos. Tuo metu kvartalo kino teatrai liejo į gatves bangas žiūrovų. Ryžtinguose ir pabrėžtinai rodomuose išeinančių iš salių jaunuolių rankų mostuose Merso skaitė nesąmoningą jų pamatyto nuotykių filmo komentarą. Tie, kurie grįžo iš miesto kino salių, pasirodė jau kiek vėliau. Jie buvo rimtesni. Pro juokus ir šiurkščius pokštus jų akyse ir laikysenoje prasiskverbdavo tarsi nostalgija tų prašmatnaus stiliaus gyvenimų, kuriuos jiems ką tik atvėrė kinas. Jie nėjo namo, vaikštinėjo į priekį ir atgal. Ant šaligatvio priešais Merso galiausiai susiformavo dvi srovės. Vieną jų sudarė susikibusios už rankų kvartalo merginos palaidais niekuo nepridengtais plaukais. Kitoje jaunuoliai svaidėsi pokštais, iš kurių jos juokėsi pasukdamos galvas. Rimtuoliai įžengdavo į kavines arba būrėsi ant šaligatvio į grupes, kurias aplinkui cirkuliuojantis žmonių vanduo apsupdavo it kokias

saleles. Dabar gatvė jau buvo apšviesta ir elektros lempos blyškino pirmąsias žvaigždes, patekėjusias vakaro danguje. Šaligatviai po Merso driekėsi kupini žmonių ir šviesų. Purvinas šaligatvis žvilgėjo nuo lempų šviesos, o nutolę tramvajai metė atšvaitus čia ant blizgančių plaukų, čia ant drėgnos lūpos, šypsenos ar sidabrinės apyrankės. Kiek vėliau, tramvajų sumažėjus ir nakčiai tapus juoda virš medžių ir žibintų, kvartalas pratuštėjo ir pirmas katinas perėjo vėl tuščią gatvę. Merso pagalvojo apie vakarienę. Jam truputį paskaudo kaklą taip ilgai atsirėmus į kėdės atkaltę. Jis nusileido žemyn nusipirkti duonos ir makaronų, susitaisė valgyti ir pavalgė. Paskui vėl pasisuko į langą. Žmonės vėl traukė iš namų, oras atvėso. Merso suvirpėjo, uždarė langus ir grįžo prie veidrodžio, kabančio virš židinio. Išskyrus tuos vakarus, kai jį aplankydavo Marta arba kai jis kur nors su ja išeidavo, ir susirašinėjimą su Tuniso draugėmis, visa jo gyvenimo perspektyva buvo tokia pati pageltusi, kaip ta, kurią jam siūlė veidrodis, rodantis kambarį, kur greta duonos žiauberių stovėjo purvina spiritinė lempa.

– Atvargtas dar vienas sekmadienis, – ištarė Merso.

Trečias skyrius

Kai vakarais Merso vaikštinėdavo gatvėmis ir su pasididžiavimu žiūrėdavo, kaip Martos veide blizga čia šviesos, čia šešėliai, viskas jam atrodė nuostabiai lengva, net jo jėga ir drąsa. Jis buvo dėkingas Martai už tai, kad ji viešai, greta demonstravo tą grožį, kuriuo kas dieną jį užliedavo it subtiliausiu svaiguliu. Jei Marta būtų pilka pelė, jis ne mažiau kentėtų, nei matydamas ją laimingą tenkinant vyrų geidulius. Merso džiaugėsi, kad įžengė su ja šį vakarą į kino salę prieš pat seanso pradžią, kai ji jau buvo beveik pilna. Marta ėjo priešais jį, lydima susižavėjimo kupinų žvilgsnių, demonstruodama savo gėlių ir šypsenų veidą ir laukinį grožį. Jis, laikydamas rankoje fetrinę skrybėlę, jautėsi nežmoniškai pakylėtas, vidujai suvokdamas savo paties eleganciją. Nutaisė abejingą ir rimtą miną. Buvo perdėtai mandagus, pasitraukė į šalį, praleisdamas lydinčią kontrolierę, nuleido Martos kėdę jai dar nespėjus atsisėsti. Ir ne tiek iš noro pasirodyti,

kiek iš dėkingumo, kuris tvindė jam širdį ir pripildė jį meilės visiems žmonėms. Ir arbatpinigių kontrolierei davė pernelyg dosniai kaip tik todėl, kad nežinojo, kaip sumokėti už savo džiaugsmą, ir kad šituo kasdieniu mostu jis garbino dievybę, kurios žėrinti šypsena žvilgėjo akyse it aliejus. Per pertrauką, kai vaikščiojo veidrodžiais išmušta fojė, sienos jam atspindėjo jo laimę, užliedamos salę elegantiškais ir virpančiais vaizdais drauge su tamsiu jo siluetu ir šviesiais drabužiais vilkinčios Martos šypsena. Merso, žinoma, patiko taip regimas jo veidas, ties cigarete virpanti burna ir aiškiai juntamas šiek tiek įkritusių akių karštis. Apskritai vyro grožis atspindi jo vidines tiesas ir pomėgius. Jo veide gali išskaityti, ką jis sugeba. Bet ką tai reiškia, palyginti su nuostabiu moters veido bergždumu? Merso, pataikaujantis savo tuštybei ir besišypsantis slaptiesiems savo demonams, tai puikiai žinojo.

Vėl grįžęs į salę pagalvojo, jog vienas niekada neidavo pasivaikščioti per pertrauką, verčiau rūkydavo ir klausydavosi lengvosios muzikos plokštelių, kurias tuomet leisdavo. Šįvakar žaidimas vyko toliau. Visos progos ištęsti jį, atnaujinti buvo geros. Bet sėsdamasi Marta linktelėjo atsakydama už kelių eilių ją sveikinančiam vyrui. Merso, irgi pasisveikinusiam, pasirodė, kad jis pamatė vos įžvelgiamą šypseną vyro lūpų kampučiuose. Atsisėdo nepastebėjęs, jog Marta uždėjo ranką jam ant peties, kad kažką pasakytų, o prieš minutę būtų džiugiai suvokęs tai kaip naują jo galios jai įrodymą.

– Kas jis? – paklausė Merso, laukdamas, kad ji kaip niekur nieko paklaus „Kas?“, kaip netrukus ir atsitiko.

– Tu juk puikiai žinai. Tas vyras...

– O, – prabilo Marta ir nutilo.

– Taigi?

– Tau būtina žinoti?

– Ne, – atsakė Merso.

Jis grįžtelėjo. Vyras buvo įsmeigęs akis į Martos sprandą, bet jo veide niekas nekrustelėjo. Buvo gana dailus, su gražiomis labai raudonomis lūpomis, nors akys – neišraiškingos. Merso pajuto, kaip kraujo bangos užplūdo smilkinius. Priešais pajuodusį jo žvilgsnį žvilgančios idealios aplinkos, kurioje vyriškis gyveno jau kelios valandos, spalvos staiga apsinešė suodžiais. Kam jam reikėjo išgirsti, ką ji atsakys. Jis buvo tikras, kad tas vyras miegojo su Marta. Ir mintis apie tai, ką jis galėjo patyliukais pagalvoti, augo jame lyg kokia panika. Užplūstas tų pačių minčių, Merso puikiai žinojo ką: „Gali sau puikuotis..." Nuo minties, kad tas vyras tą pačią sekundę išvydo būdingus Martos judesius ir kaip ji pasitenkinimo akimirką užsidengia ranka akis, nuo minties, jog tas vyras irgi mėgino nustumti jos ranką, kad išvystų sujauktą tamsių dievų susitvenkimą moters akyse, Merso pajuto, kaip viskas jame susipurtė, ir jo užmerktos akys pritvinko siuto ašarų, kai salėje paskelbė, jog seansas vėl prasideda. Jis pamiršo Martą, kuri buvo vien tik dingstis jo džiaugsmui, dabar ji įkūnijo jo pyktį. Ilgai sėdėjo užsimerkęs, ir atsimerkė tik ekranui įsižiebus. Apsivertė kažkoks automobilis ir, visam orkestrui nuščiuvus, vienas ratas dar sukosi iš lėto, įtraukdamas į savo atkaklią kreivę visą tą gėdą ir pažeminimą, kuris susitelkė įtūžusioje Merso širdyje. Bet būtinybė panaikinti visas abejones, plaukusi iš vidaus, vertė užmiršti orumą.

– Marta, jis buvo tavo meilužis?

– Taip, – atsakė ji. – Bet filmas man įdomus.

Tądien Merso pajuto, kad Marta jam reikalinga. Juodu susipažino prieš kelis mėnesius. Jos grožis ir elegancija jį apstulbino. Didokame, bet taisyklingų bruožų veide akys švietė auksu, o lūpos buvo nudažytos taip tobulai, kad ji priminė deivę dažytu veidu. Natūralus kvailumas, tryškęs iš moters akių, tik dar paryškindavo jos abejingumą ir ramumą. Ligi šiolei kiekvienąsyk, vos susisiejęs su moterimi pirmais įpareigojančiais mostais, suvokiantis, kad meilė ir geismas, deja, pasireiškia vienodai, Merso galvodavo apie santykių nutraukimą dar prieš suspausdamas tą būtybę savo glėbyje. Bet Marta atsirado tada, kai Merso laisvinosi iš visko ir savęs paties. Tik viltimi dar tebegyvenantis žmogus rūpinasi laisve ir nepriklausomybe. Merso tuomet jau viskas buvo nesvarbu. Ir tą pirmąjį kartą, kai Marta suglebo jo rankose ir nuo artumo išskydusiuose bruožuose jis pamatė, jog ligi šiolei negyvos jos lūpos, lyg būtų pieštos gėlės, atgyja ir tiesiasi prie jo, jis neišvydo ateities, švytinčios už tos moters, tačiau visas jo geismas susitelkė ties ja ir prisipildė tos galimybės. Lūpos, kurias ji tiesė jam, buvo tarsi kokia žinia iš to beaistrio, geismo pritvinkusio pasaulio, kur jo širdis ras pasitenkinimą. Jis tai pajuto it stebuklą. Širdis plakė jausmu, kurio Merso vos nepalaikė meile. Ir kai pajuto dantimis kuplų ir stangrų kūną, kando tūžmai į kažin kokią laukinę laisvę po tos ilgos glamonės lūpomis. Tą pačią dieną ji tapo jo meiluže. Po kurio laiko jie tobulai sutardavo mylėdamiesi. Bet ją pažindamas kaskart vis labiau, Merso pradėjo pamažėle nebejusti to svetimumo, kurį buvo joje išskaitęs ir kurį

vis dar kartais stengėsi pažadinti, palinkęs virš jos lūpų. Todėl, pripratusi prie jo šaltumo ir santūrumo, Marta taip niekada ir nesuprato, kodėl sausakimšame tramvajuje jis vieną dieną paprašė jos atkišti lūpas. Apstulbusi ji jas atkišo. Ir Merso jas pabučiavo taip, kaip mėgdavo bučiuoti: pradžioje paglamonėjo lūpomis, paskui ėmė iš lėto kandžioti. „Kas tau darosi?" – paklausė ji vėliau. Jis jai nusišypsojo šypsena, kuri jai taip patiko, trumpa, atsakančia į josios šypseną, ir tarė: „Aš noriu elgtis negražiai" – ir vėl paniro į savo tylą. Patriso žodynas jai buvo irgi nesuprantamas. Pasimylėjęs, kai išlaisvintame ir atsipalaidavusiame kūne širdis jau snūduriuoja, kupina meilaus švelnumo, kurį pajunti išvydęs grakštų šunį, Merso jai tardavo šypsodamasis: „Labas, galimybe".

Marta buvo mašininkė. Ji nemylėjo Merso, bet buvo prisirišusi prie jo tiek, kiek jis žadino jos smalsumą ir jai meilikavo. Nuo tos dienos, kai Emanuelis, su kuriuo Merso ją supažindino, pasakė: „Žinote, Merso šaunus vaikinas. Turi kažką savy. Bet laiko uždaręs. Tuomet apsirinki", jis sužadino jos smalsumą. Kadangi jai buvo gera su juo mylėtis, tai daugiau nieko ir netroško, puikiausiai tenkinosi tuo tyliu ir netriukšmingu meilužiu, kuris nieko iš jos nereikalavo ir ją paimdavo, kai tik ji malonėdavo ateiti. Ji tik truputį varžėsi to vyro, kuriame neįžvelgė jokių trūkumų.

Tačiau šį vakarą, išėjusi iš kino, Marta suprato, kad gal Merso kažkas užgavo. Ji visą vakarą tylėjo ir nakvojo pas jį. Naktį jis neprisilietė prie jos. Bet nuo tada ji ėmė naudotis savo pranašumu. Marta jau buvo jam sakiusi, jog turėjo meilužių. Ir mokėjo surasti tam būtinų įrodymų.

Rytojaus dieną, kitaip nei buvo pratusi, Marta užsuko pas jį eidama iš darbo. Rado miegantį ir atsisėdo varinės lovos gale jo nežadindama. Merso gulėjo vienmarškinis, atraitotos rankovės atidengė baltą įdegusio ir raumeningo dilbio vidinę pusę. Kvėpavo taisyklingai, krūtine ir pilvu sykiu. Dvi raukšlės tarp antakių rodė jį esant stiprų ir atkaklų, jai tai jau buvo ne naujiena. Plaukų sruogos užkrito ant gerokai įrudusios kaktos, kurioje atsikišusi pūpsojo vena. Toks atsipalaidavęs ant plačių pečių, rankas išdriekęs palei kūną, pusiau sulenkęs vieną koją, jis panėšėjo į vienišą nesukalbamą dievą, kurį kažin kas įmetė į svetimą pasaulį, kai jis miegojo. Sėdėdama prieš jo pilnas miego papūstas lūpas Marta jo geidė. O jis tuo metu prasimerkė ir vėl užsimerkęs nepiktai pasakė:

– Nemėgstu, kai kas žiūri į mane miegantį.

Ji puolė jam ant kaklo ir pabučiavo. Merso nė nekrustelėjo.

– Ak, brangusis, dar viena tavo užgaida.

– Būk maloni ir nevadink manęs brangiuoju. Aš tau jau sakiau.

Ji išsitiesė greta jo, stebėjo iš šono.

– Kažin ką tu man šitaip primeni.

Jis trūktelėjo aukštyn kelnes ir pasisuko į ją nugara. Dažnai kine, nepažįstamuose žmonėse, teatre Marta atpažindavo Merso mostus ar nevalingus raumenų trūkčiojimus. Beje, taip jis žinojo darąs jai įtaką, bet tas jos įprotis, dažnai jį pamalonindavęs, šiandien tik suerzino. Marta prisiglaudė prie jo nugaros ir pilvu, krūtimis pajuto visą jo miego šilumą. Vakaras leidosi labai spėriai, ir kambarys jau skendėjo šešėliuose. Iš namo vidaus at-

sklido mušamų vaikų verksmas. Katės miaukimas, durų trenksmas. Gatvės žibintai apšvietė balkoną. Tramvajai pravažiuodavo retai, o jiems pradingus kambarin tirštomis bangomis veržėsi kvartalo kvapas, susidedantis iš anyžinės degtinės ir keptos mėsos kvapų.

Marta pajuto, kaip ją užvaldo miegas.

– Tu, rodos, supykai, – prabilo ji. – Jau vakar... todėl ir atėjau. Nieko nepasakysi? – Ji papurtė Merso.

Merso nekrustelėjo, spoksojo patamsyje į blizgančią po tualetiniu staliuku bato kreivę.

– Žinai, – prabilo Marta, – tas vakarykštis tipas, aš perdėjau. Jis nebuvo mano meilužis.

– Nebuvo? – perklausė Merso.

– Na, ne visai.

Merso tylėjo. Jis puikiai įžiūrėjo mostus, šypsenas. Sukando dantis. Paskui atsistojo, atvėrė langą ir grįžęs atsisėdo ant lovos. Ji prigludo prie jo, prakišo ranką tarp dviejų jo marškinių sagų, paglostė krūtinę.

– Kiek meilužių esi turėjusi? – galiausiai paklausė jis.

– Tu nuobodus.

Merso nutilo.

– Kokį dešimt, – prisipažino.

Merso po miego užsigeisdavo rūkyti.

– Aš juos pažįstu? – paklausė išsitraukdamas pakelį.

Jis matė tik baltą dėmę ten, kur buvo Martos veidas. „Lygiai kaip besimylint“, – pamanė.

– Kai kuriuos pažįsti. Iš šito kvartalo.

Ji trynėsi galva jam į petį ir kalbėjo pamėgdžiodama mažos mergaitės balsą, kuris visuomet suminkštindavo Merso.

– Klausyk, mažiuk, – prabilo jis... (Užsidegė cigaretę.) – Suprask mane. Privalai pažadėti, kad pasakysi jų vardus. O dėl kitų, kurių aš nepažįstu, tu pažadėsi man juos parodyti, jei mudu juos susitiksim.

Marta atšoko:

– Tai jau ne!

Po kambario langais šaižiai suspiegė automobilis, dar kartą, dar du kartus, o paskui pratisai. Nakties glūdumoje nuaidėjo tramvajaus varpelis. Ant marmurinio tualetinio staliuko žadintuvas šaltai tiksėjo tik-tak. Merso iškošė pro dantis:

– Aš tavęs to prašau, nes pažįstu save. Jei nežinosiu, kiekvienas tipas, kurį sutiksiu, bus ta pati istorija. Aš savęs klausiu, įsivaizduosiu. Taip bus. Per daug įsivaizduosiu. Nežinau, ar tu supranti.

Marta puikiausiai suprato. Pasakė vardus. Merso buvo nežinomas tik vienas. Paskutinį jaunuolį jis pažinojo. Kaip tik jis ir neišėjo jam iš galvos, nes buvo gražus ir moterų garbinamas. Meilėje Merso pribloškė, bent jau iš pat pradžių, tas šiurpus intymumas, kuriam moteris nesipriešino, ir tai, kad savo vidun ji priimdavo kažkokio nepažįstamo žmogaus vidų. Tame palaidume, nesivaržyme ir svaigulyje jis atpažino jaudrinantį ir šlykštų meilės poveikį. Tą intymumą jis pirmiausia ir regėdavo įsivaizduodamas Martą su meilužiu. Dabar ji pasislinko prie lovos krašto ir, uždėjusi kairę pėdą ant dešinės šlaunies, nusiavė vieną batą, paskui kitą ir leido jiems nukristi, vienas gulėjo pavirtęs ant šono, kitas stovėjo ant aukštos pakulnės. Merso pajuto, kaip jam surakino gerklę. Kažin kas maudė jo viduriuose.

– Tai šitaip tu darei, kai buvai su Renė? – paklausė šypsodamasis.

Marta pakėlė akis.

– Ką tu įsikalei į galvą? – prabilo ji. – Jis su manim mylėjosi tik vieną kartą.

– Ak! – tarstelėjo Merso.

– Beje, aš net ir batų nebuvau nusiavusi.

Merso atsistojo. Regėjo ją parverstą ant panašios į šitą lovos, su rūbais, atsidavusią be jokios atodairos. Jis sušuko:

– Uždaryk tą kromelį! – ir nužingsniavo prie lango.

– O, brangusis! – ištarė Marta sėdėdama ant lovos, nuleidusi ant žemės vien kojinėmis apmautas kojas.

Stebėdamas žibintų žaismą ant turėklų Merso nurimo. Dar niekada nesijautė esąs taip arti Martos. Kai suprato, kad sykiu atsivėrė jai kiek daugiau, išdidumas pradėjo deginti jam akis. Merso priėjo prie jos, sulenktu smiliumi ir nykščiu suėmė šiltą kaklo odą po ausim. Šypsojosi.

– O Zagrėjus, kas jis toks? Jo vienintelio nepažįstu.

– Jis, – pradėjo Marta, – aš su juo dar matausi.

Merso sugniaužė pirštus ant jos odos.

– Jis mano pats pirmasis, supranti? Buvau dar visai jaunutė. Jis buvo vyrėlesnis. Dabar jam nupjautos abi kojos. Gyvena visiškai vienas. Todėl kartais nueinu jo aplankyti. Zagrėjus geras ir išsilavinęs žmogus. Visąlaik skaito. Anuomet buvo studentas. Jis labai linksmas. Na, toks keistuolis. Beje, jis kalba taip, kaip tu. Jis sako man: „Eikš čionai, galimybe.“

Merso susimąstė. Paleido Martą, ji išsidriekė lovoje ir užsimerkė. Netrukus jis prisėdo prie jos, palinko prie

pravirų jos lūpų, ieškojo gyvuliško jos dieviškumo požymių, norėdamas užmiršti kančią, kurią laikė niekinga. Bet atsitraukė nuo jos lūpų, toliau nežengęs.

Kai lydėjo Martą namo, ji kalbėjo jam apie Zagrėjų:

– Aš papasakojau jam apie tave, – pradėjo. – Pasakiau, kad mano mylimasis labai gražus ir labai stiprus. Tada jis man pareiškė, kad norėtų su tavimi susipažinti. Nes, pasakė: „Man darosi lengviau kvėpuoti, kai matau gražų kūną."

– Dar vienas mėgėjas viską komplikuoti, – atšovė Merso.

Marta norėjo jį pamaloninti ir pamanė, kad jau atėjo laikas iškelti pavydo scenelę, kurią buvo sumaniusi ir už kurią jautėsi jam skolinga.

– O, daug mažesnis nei tavo draugės.

– Kokie draugai? – paklausė nuoširdžiai nustebęs Merso.

– Na, tos asilaitės*.

Asilaitės buvo Roza ir Kler, studentės iš Tuniso, su kuriomis Merso buvo pažįstamas, jos buvo vienintelės jo gyvenime, su kuriomis jis susirašinėjo. Merso nusišypsojo ir suėmė Martą už sprando. Juodu ilgai žingsniavo vienas greta kito. Marta gyveno prie karinių manevrų lauko. Gatvė buvo ilga ir viršutinėje dalyje žvilgėjo visais savo langais, o apačioje, uždarius visas parduotuves, buvo tamsu, niūru.

– Pasakyk man, brangusis, ar tik tu jų nemyli, tų asilaičių?

* Šiaurės Afrikoje tai ne paniekos, o meilaus familiarumo išraiška. – *Vert. past.*

– O ne, – atsakė jai Merso.

Taip jie ir žingsniavo, Merso ranka gulėjo ant Martos sprando, uždengto šiltų plaukų.

– Tu mane myli? – staiga paklausė Marta.

Merso kaipmat atkuto ir ėmė garsiai juoktis.

– Rimtas klausimas.

– Atsakyk.

– Juk mūsų amžiuje niekas nieko nemyli, ką tu. Vieni kitiems patinka, ir tiek. Mylėti galima tik vėliau, kai esi senas ir paliegęs. Štai ir viskas.

Marta nuliūdo, bet Merso ją pabučiavo:

– Iki pasimatymo, brangusis, – atsisveikino ji.

Merso grįžo tamsiomis gatvėmis. Žingsniavo greitai, jausdamas, kaip šlaunies raumenys trinasi į glotnų kelnių audinį, galvojo apie Zagrėjų ir jo nupjautas kojas. Panoro su juo susitikti ir nusprendė, kad paprašys Martos supažindinti.

Išvydęs Zagrėjų pirmą kartą Merso susierzino. Zagrėjus panoro sušvelninti tą vaizduotės sukeltą nejaukumą, kai susitinka du tos pačios moters meilužiai jos akivaizdoje. Todėl jis pamėgino paversti Merso bendrininku elgdamasis su Marta kaip su „gera mergaite" ir labai garsiai juokdamasis. Merso spyriojosi. Jis šiurkščiai išrėžė Martai, vos juodu liko vieni.

– Nemėgstu neūžaugų. Jie mane varžo. Trukdo mąstyti. Juolab neūžaugų, kurie puikuojasi.

– Ak, tu kaip visada, – atsakė nieko nesupratusi Marta, – tavęs paklausius...

Tačiau vėliau iš pradžių jį suerzinęs jaunas Zagrėjaus juokas prikaustė dėmesį ir sudomino. Prastai slepiamas pavydas, lėmęs Merso sprendimus, lygiai taip pat dingo

pamačius Zagrėjų. Martai, nekaltai pamėginusiai priminti tuos laikus, kai pažinojo Zagrėjų, jis patarė:

– Negaišk laiko. Aš negaliu pavyduliauti tipui, kuris nebeturi kojų. Vos pagalvoju apie judu, išvystu jį ant tavęs kaip didžiulį kirminą. Tad, supranti, mane tai tiktai juokina. Nesivargink, angele.

Po kurio laiko jis vėl užėjo pas Zagrėjų vienas. Tas kalbėjo labai greitai, daug, juokėsi, paskui nutilo. Merso puikiai jautėsi didžiuliame Zagrėjaus kambaryje, tarp jo knygų, marokietiško vario, ugnies ir jos atšvaitų santūriame ant darbo stalo stovinčio khmerų Budos veide. Jis klausėsi Zagrėjaus. Luošyje jį pribloškė tai, kad prieš kalbėdamas jis pagalvodavo. O šiaip tos tramdomos aistros, to ugningo gyvenimo, įkvepiančio šitai juokingai gyvybės nuolaužai, pakako, kad patrauktų prie savęs Merso ir pagimdytų jame kažką, ką, laisviau pasijutęs, jis būtų galėjęs palaikyti draugiškumu.

Ketvirtas skyrius

To sekmadienio popietę daug prikalbėjęs ir prijuokavęs Rolanas Zagrėjus, išniręs iš baltų apklotų, sėdėjo tylėdamas prie židinio savo didžiuliame ratukiniame krėsle. Merso, atsirėmęs į knygų lentyną, žiūrėjo į dangų ir į laukus pro balto šilko užuolaidas. Jis atėjo per dulksną ir, bijodamas, kad pasirodys per anksti, visą valandą klajojo po tuos laukus. Oras buvo niūrus ir, nors ir negirdėjo vėjo, matė, kaip medžių lapija tyliai rangosi mažame slėnyje. Gatve labai triukšmingai pravažiavo pieninės mašina: žlegėjo metalas, trinksėjo medis. Kone iškart po to lietus pratrūko visu smarkumu, užliejo langus. Su tuo vandeniu, bliaukiančiu per langų stiklą it tirštas aliejus, su tuščiaviduriu tolimu arklio kanopų kaukšėjimu, dabar jau garsesniu už mašinos sukeltą triukšmą, su ta duslia ir nesiliaujančia liūtim, su tuo kinišką vazą primenančiu žmogumi prie židinio bei

kambario tyla – viskas atrodė tartum praeitis, kurios dusli melancholija persmelkė Merso širdį, kaip ką tik prieš tai vanduo permerkė kiaurai jo drėgnus batus, o šaltis – kelius, prastai apsaugotus kažkokio plono audeklo. Prieš keletą akimirkų tas krintantis garuojantis vanduo, – nei rūkas, nei lietus, – tarsi lengva ranka jam numazgojo veidą, apnuogino pajuodusias nuo ratilų akis. O dabar jis stebėjo dangų, iš kurio gelmių be paliovos plaukė juodi debesys, sparčiai išnykstantys ir tuoj pat vėl keičiami kitų. Jo kelnių klostė dingo, drauge su ja – ir šiluma bei savikliova, kuri lydi normalų žmogų jam sutvertame pasaulyje. Todėl jis priėjo prie ugnies, prie Zagrėjaus, ir atsisėdo priešais jį, užkabintas aukšto židinio šešėlio, vis dar matydamas priešais save dangų. Zagrėjus pažvelgė į Merso, nusuko akis ir įmetė į ugnį popieriaus gniužulą, kurį laikė kairėje rankoje. Nuo to juokingo judesio Merso pasidarė negera matant tik pusgyvį kūną. Zagrėjus nusišypsojo, bet nieko nepasakė. Staiga prisilenkė prie Merso veidu. Liepsnos mirgėjo tik ant jo kairiojo skruosto, tačiau kažkas balse ir žvilgsnyje priplūdo šilumos.

– Jūs atrodote pavargęs, – ištarė Zagrėjus.

Susidrovėjęs Merso tepasakė:

– Taip, aš nuobodžiauju, – netrukus atsistojo, žengė prie lango ir, žiūrėdamas į lauką, pridūrė: – Noriu vesti, nusižudyti arba užsiprenumeruoti *L'Illustration*. Beviltiškas poelgis, ar ne?

Zagrėjus nusišypsojo:

– Jūs – skurdžius, Merso. Tai paaiškina pusę jūsų pasibjaurėjimo. O kita pusė – ta, kad jūs absurdiškai taikotės su tuo skurdu.

Merso vis dar stovėjo nugara į jį ir žiūrėjo į vėjo siūruojamus medžius. Zagrėjus išlygino ranka kojų apklotą.

– Žinote, apie žmogų visada sprendžiama iš pusiausvyros, kurią jis geba išlaikyti tarp savo kūno poreikių ir to, ko reikalauja jo protas. Jūs dabar save vertinate, Merso, ir vertinate bjauriai. Jūs gyvenate prastai. Kaip barbaras.

Zagrėjus pasuko galvą į Patrisą.

– Juk mėgstate vairuoti mašiną, ar ne?

– Taip.

– Mėgstate moteris?

– Kai jos gražios.

– Kaip tik tai aš ir norėjau pasakyti.

Zagrėjus nusisuko į ugnį. Po kurio laiko prabilo:

– Visa tai...

Merso atsigręžė ir, atsirėmęs į lango stiklus, kurie truputį pasidavė, laukė sakinio pabaigos. Zagrėjus tylėjo. Ankstyva musė plakėsi į lango stiklą. Merso pasisuko, užspaudė ją ranka, paskui paleido. Zagrėjus nenuleido nuo jo akių, paskui dvejodamas pasakė:

– Nemėgstu kalbėti rimtai. Nes tuomet lieka tik vienas dalykas, apie kurį gali kalbėti: apie savo gyvenimo pateisinimą. Nematau, kaip galėčiau pateisinti savo akyse suluošintas kojas.

– Aš irgi, – atsakė Merso neatsigręždamas.

Beregint pasigirdo tyras Zagrėjaus juokas.

– Ačiū. Jūs nepaliksite man jokios iliuzijos.

Ir pakeitė toną:

– Bet jūs teisus būdamas toks griežtas. Vis dėlto norėčiau pasakyti jums vieną dalyką.

Ir surimtėjęs nutilo. Merso priėjo ir atsisėdo priešais jį.

– Klausykite, – pakartojo Zagrėjus, – ir žiūrėkite į mane. Man padeda atlikti gamtinius reikalus. Paskui mane numazgoja ir nušluosto. Dar blogiau, aš kažkam už tai moku. Ir vis dėlto aš niekada net pirštu nekrustelsiu, kad sutrumpinčiau sau gyvenimą, kuriuo taip tikiu. Sutikčiau ir su dar blogiau: su aklumu, su nebylyste, su kuo tik norite, kad tiktai jausčiau savo viduje tą tamsią, karštą liepsną, kuri esu aš, ir gyvas aš. Aš tik galvočiau, kaip padėkoti gyvenimui už tai, kad leido man dar degti.

Zagrėjus atsilošė, truputį uždusęs. Dabar jo matėsi mažiau, tik toks mirtinai išblyškęs atšvaitas, kurį apklotai paliko jam ant smakro. Paskui pridūrė:

– O jūs, Merso, su tokiu kūnu, vienintelė jūsų pareiga – gyventi ir būti laimingam.

– Nejuokinkit manęs, – tarė Merso. – Su tomis aštuoniomis darbo valandomis kontoroje. O, kad aš būčiau laisvas!

Kalbėdamas jis pagyvėjo ir, kaip jam kartais nutikdavo, jame įsižiebė viltis, šiandieną dar stipresnė, pajutus pagalbą. Jį apėmė pasitikėjimas savimi dėl to, kad pagaliau galėjo pasitikėti kitu. Apsiramino, pradėjo gesinti cigaretę ir vėl prabilo, jau rimčiau:

– Prieš kelerius metus man viskas buvo prieš akis, man buvo kalbama apie gyvenimą, apie mano ateitį. Sutikau su viskuo. Net dariau viską, ko tam reikėjo. Bet jau tada man visa tai buvo svetima. Man terūpėjo tapti beasmeniu. Nebūti laimingam, būti „prieš“. Aš prastai reiškiu savo mintį, bet jūs suprantate, Zagrėjau.

– Taip, – atsakė tas.

– O dabar, jei dar turėčiau laiko... Reikėtų tik viską palikti savieigai. O visa, kas nutiktų viršaus, būtų tarsi lietus, nulijęs ant akmens. Jis atgaivina akmenį ir jau vien tai labai gražu. Rytoj akmuo ir vėl pleškės nuo saulės. Man visada atrodė, kad tai ir yra laimė.

Zagrėjus sukryžiavo rankas. Tyloje, kuri stojo po tų žodžių, lietus lyg dvigubai sustiprėjo ir debesys išbrinko vos įžvelgiamame rūke. Kambarys dar labiau pritemo, sakytum, dangus išliejo į jį savo šešėlių ir tylos naštą. Tada luošys susidomėjęs prabilo:

– Kūnas visuomet turi idealą, kurio jis nusipelno. Drįstu sakyti, jog reikia turėti pusdievio kūną, kad teigtum tą akmens idealą.

– Tikrai taip, – atsiliepė Merso kiek nustebęs, – bet neperdėkime. Aš daug sportavau, tik tiek. Ir geiduliuose gebu nužengti labai toli.

Zagrėjus pamąstė.

– Taip, – pritarė jis. – Juo geriau jums. Pažinti savo kūno ribas – tikra psichologija. Beje, tai visai nesvarbu. Mums stinga laiko būti savimi. Mums jo užtenka tik būti laimingiems. Ar būčiau labai įkyrus, jei paprašyčiau, kad patikslintumėte, kaip jūs suprantate beasmeniškumą?

– Ne, – atsakė Merso ir nutilo.

Zagrėjus gurkštelėjo arbatos ir vėl pastatė pilną puodelį. Nenorėdamas šlapintis dažniau nei kartą per dieną jis gerdavo labai mažai. Valios pastangomis jam kone visada pavykdavo sumažinti pažeminimo naštą, kurią užkraudavo kiekviena diena. „Smulkių laimėjimų nėra. Tai toks pats rekordas, kaip ir visi kiti“, – kartą pasakė jis Merso. Į židinį pirmą kartą įkrito keli vandens

lašai. Ugnis sudejavo. Lietus čaižė langus jau dvigubai stipriau. Kažkur trinktelėjo durys. Ant kelio priešais it blizgančios žiurkės skriejo automobiliai. Vienas ilgai signalizavo, ir tas tuščiaviduris, nykus garsas, nuvilnijęs per slėnį, taip išplėtė drėgnas pasaulio erdves, kad netgi jo prisiminimas Merso pajautoje tapo sudėtine tylos ir to dangaus sielvarto dalimi.

– Atleiskite, Zagrėjau, bet aš jau seniai nekalbėjau apie kai kuriuos dalykus. Todėl nebežinau arba žinau labai prastai. Kai žvelgiu į savo gyvenimą, į santūrią jo spalvą, mane tarsi supurto ašaros. Kad ir šitas dangus. Jis – lietus ir saulė, vidurdienis ir vidurnaktis kartu. Ak, Zagrėjau! Mąstau apie lūpas, kurias bučiavau, apie tai, koks buvau skurdžius vaikystėje, apie kartais mane pagaunančią gyvenimo ir siekių beprotybę. Aš esu visa tai kartu. Neabejoju, jog kai kuriomis akimirkomis jūs neatpažintumėte manęs. Beatodairiškas nelaimėje, besaikis laimėje, nemoku to išsakyti.

– Jūs žaidžiate keliais lygmenimis podraug?

– Taip, bet ne mėgėjiškai, – karštai atsiliepė Merso. – Kiekvieną kartą, kai pagalvoju apie susitelkusius manyje skausmą ir džiaugsmą, puikiai žinau, ir dar su kokiu polėkiu, kad mano lošiama partija – pati rimčiausia, džiugiausia iš visų.

Zagrėjus nusišypsojo.

– Vadinasi, jūs turite ką veikti?

Merso atrėžė, pagautas šėlo:

– Man reikia užsidirbti pragyvenimą. Mano darbas, tos aštuonios valandos, kurias kiti ramiai sau ištveria, trukdo man veikti.

Jis nutilo ir užsidegė cigaretę, kurią laikė tarp pirštų.

– Be to, – pradėjo dar neužgesinęs degtuko, – jeigu turėčiau pakankamai jėgų ir kantrybės... – Papūtė į degtuką ir sutrynė suanglėjusį galiuką į kairės plaštakos viršų. – Aš puikiai žinau, kokį gyvenimo lygį pasiekčiau. Aš nepaverščiau jo bandymu. Pats būčiau savo gyvenimo bandymas... Taip, aš puikiai žinau, kokia aistra pripildytų mane sklidinai. Anksčiau buvau labai jaunas. Taikiau į vidurį. Šiandieną supratau, kad veikti, mylėti ir kentėti – reiškia gyventi iš tikrųjų, tačiau gyventi tiek, kiek esi skaidrus, ir priimti savo likimą kaip vienintelį visiems vienodos džiaugsmų ir aistrų vaivorykštės atspindį.

– Taip, – atsakė Zagrėjus, – bet jūs negalite taip gyventi dirbdamas...

– Ne, nes aš maištauju, o tai negerai.

Zagrėjus nutilo. Lietus liovėsi, bet danguje naktis pakeitė debesis ir kambaryje įsigalėjo beveik visiška tamsa. Tik židinio liepsnos apšvietė blizgančius luošio ir Merso veidus. Zagrėjus, ilgai tylėjęs ir žiūrėjęs į Patrisą, tepasakė:

– Daug skausmo laukia tų, kurie jus myli... – ir nuščiuvo, nustebintas staigaus Merso šuolio: jis šiurkščiai atrėžė iš tamsos:

– Man reiškiama meilė niekuo manęs neįpareigoja.

– Tikra teisybė, – sutiko Zagrėjus, – aš tik konstatavau. Vieną gražią dieną jūs liksite vienas, tik tiek. Bet atsisėskite ir manęs išklausykite. Mane pribloškė tai, ką jūs pasakėte. Ypač vienas dalykas, nes jis patvirtina visa tai, ko mane išmokė mano žmogiškoji patirtis. Jūs man labai patinkate, Merso. Beje, dėl jūsų kūno. Tai jis jus viso to išmokė. Šiandieną man atrodo, kad galiu kalbėti su jumis atvirai.

Merso vėl atsisėdo ir jo veidas vėl buvo apšviestas jau rausvesnės baigiančios gesti židinio liepsnos. Staiga lango kvadrate už šilkinių užuolaidų tarytum prasivėrė anga į naktį. Kažkas skydo už lango stiklų. Balzgana prošvaistė įspindo kambarin ir ant ironiškų, santūrių bodisatvos lūpų bei kalinėto vario Merso atpažino įprastą greit išnykstantį žvaigždėtų ir mėnesėtų naktų vaizdą, kurį taip mėgo. Rodės, naktis neteko savo debesų pamušalo ir dabar, apgaubta ramaus spindesio, žvilgėjo. Automobiliai lėčiau skriejo keliu. Slėnio gale staiga sujudę paukščiai rengėsi miegoti. Priešais namą pasigirdo žingsniai ir šitoje naktyje, lyg piene, išpiltame viršum pasaulio, garsų aidas buvo erdvesnis ir aiškesnis. Tarp rausvais atšvaitais blyksinčios ugnies, bundančio kambario virpėjimo ir slapto įprastų jį supančių daiktų gyvenimo mezgėsi laki poezija, kuri ruošė Merso su meile ir pasitikėjimu priimti iš kitos širdies tai, ką Zagrėjus ketino pasakyti. Jis loštelėjo krėsle ir pasisukęs veidu į dangų išklausė keistą Zagrėjaus istoriją.

– Aš esu tikras, – pradėjo Zagrėjus, – kad negali būti laimingas be pinigų. Štai ir viskas. Nemėgstu nei lengvumo, nei romantizmo. Mėgstu duoti ataskaitą sau pačiam. Taigi aš pastebėjau, kad kai kurie elito atstovai iš savotiško dvasinio snobizmo tiki, kad pinigai laimei nebūtini. Tai kvaila, tai neteisinga ir savotiškai niekšiška.

Suprantate, Merso, žmogui iš turtingos šeimos laimė – nesudėtingas daiktas. Pakanka pakartoti visų bendrą lemtį, ir ne iš noro išsižadėti, kaip daro daugelis netikrų didelių žmonių, o iš noro būti laimingam. Tik tapti laimingam reikia laiko. Daug laiko. Laimė sykiu yra ir

didelė kantrybė. Ir kone visada mes išeikvojame gyvenimą, kad uždirbtume pinigų, o reikėtų pinigais uždirbti laiko. Tai vienintelis išvis mane dominęs klausimas. Jis tikslus. Jis aiškus.

Zagrėjus nutilo ir užsimerkė. Merso atkakliai spitrėjo į dangų. Staiga garsai ant kelio ir laukuose išryškėjo, ir Zagrėjus neskubėdamas vėl prabilo:

– O! Aš puikiai žinau, kad dauguma turčių visiškai nesuvokia, kas yra laimė. Bet esmė ne ta. Turėti pinigų reiškia turėti laiko. Aš neišeinu iš šito rato. Laikas perkamas. Viskas perkama. Būti ar tapti turtingam reiškia turėti laiko būti laimingam, tai reiškia būti laimingam, kai esi to vertas.

Jis įbedė akis į Patrisą.

– Dar būdamas dvidešimtmetis aš supratau, Merso, kad kiekvienas, kuris turi laimės jausmą, norą ir poreikį, turi teisę būti turtingas. Laimės poreikis man atrodė kilniausia žmogaus širdies savybė. Mano akimis žiūrint, jis pateisino viską. Tam pakanka tyros širdies.

Zagrėjus, vis dar įbedęs akis į Merso, staiga prakalbo lėčiau, šaltu ir griežtu balsu, tarsi būtų norėjęs ištraukti Merso iš jo akivaizdaus išsiblaškymo.

– Būdamas dvidešimties pradėjau kaupti turtą. Nesibaidžiau sukčiavimo. Nesibaidžiau nieko. Per kelerius metus susikroviau visą savo turtą grynaisiais. Suprantate, Merso, apie du milijonus. Pasaulis man atsivėrė. O drauge su pasauliu – ir tas gyvenimas, apie kurį aistringai svajojau vienatvėje...

Po kurio laiko Zagrėjus tęsė jau kiek dusliau:

– Gyvenimas, kurį būčiau gyvenęs, Merso, jei ne tas nelaimingas atsitikimas, kone iškart atėmęs man kojas.

Baigti nesugebėjau*... O dabar štai. Jūs puikiai suprantate, kad nenorėjau gyventi nuskurdinto gyvenimo, ar ne? Dvidešimt metų mano pinigai guli štai čia, greta manęs. Aš gyvenau kukliai. Ne ką tesumažinau tą sumą. – Perbraukė sunkiomis rankomis per akių vokus ir kiek tyliau pasakė: – Niekada nevalia teršti gyvenimo luošio bučiniais.

Tada Zagrėjus atidarė prie židinio stovėjusią skrynelę ir parodė raktu į didelį parudavusį plieninį seifą. Ant seifo gulėjo baltas laiškas ir didelis juodas revolveris. Į nevalingą smalsumą, atsispindėjusį Merso veide, Zagrėjus atsakė šypsena. Viskas labai paprasta. Dienomis, kai pernelyg aiškiai jausdavęs tragediją, atėmusią iš jo gyvenimą, jis pasidėdavęs priešais save tą laišką: jis neturėjo datos ir buvo dalis jo noro mirti. Paskui uždėdavęs ant stalo ranką, prisitraukdavęs revolverį, priglausdavęs prie jo kaktą, pasisukdavęs prie jo smilkiniais, atvėsindavęs į metalo šaltį skruostų karštį. Taip sėdėdavęs ilgai, leisdamas pirštams slankioti po gaiduką, čiuopdamas stabdžio įrantą, kol pasaulis aplinkui jį nutildavęs ir, jam jau snūduriuojant, visa jo esybė susigūždavo jausdama tą šaltą, sūrų metalą, iš kurio galėjo išsprūsti mirtis. Taip jaučiant, kad pakaktų parašyti datą tame laiške ir paspausti gaiduką, suvokiant absurdišką mirties lengvybę, jo vaizduotė atgydavo, kad su visu siaubu parodytų, ką jam reiškia gyvenimo neigimas, ir jis nusinešdavo į tą pusiau miegą savo aistringą troškimą dar degti jaučiant savo orumą ir tylą. Paskui, visiškai išsibudinęs, su priplūdusia jau apkartusių seilių burna, laižydavo ginklo vamzdį, kišdavo vidun liežuvį ir galiausiai pradėdavo kriokti iš neįmanomos laimės.

* Tekstas kelia abejonių. – *Leidėjų past.*

– Aišku, aš sumoviau savo gyvenimą. Tačiau tuomet buvau teisus: viskas – vardan laimės, prieš pasaulį, apsupusį mus savo kvailybėmis ir smurtu.

Zagrėjus nusijuokė ir pridūrė:

– Suprantate, Merso, visas mūsų civilizacijos niekšiškumas ir žiaurumas matuojamas ta kvaila aksioma, kad laimingos tautos neturi istorijos.

Buvo jau labai vėlu. Merso mintijimas sušlubavo. Galva jam ūžė nuo karštligiško jaudulio. Burną degino ką tik surūkytų cigarečių aitrumas. Jį supusi šviesa vis dar buvo jo bendrininkė. Pirmą kartą nuo pasakojimo pradžios jis pažvelgė Zagrėjaus pusėn.

– Manau, kad suprantu, – pasakė.

Luošys, pavargęs nuo ilgai trukusios įtampos, sunkiai kvėpavo. Patylėjęs vis dėlto vargais negalais ištarė:

– Norėčiau būti dėl to tikras. Neverskite manęs pasakyti, kad pinigai suteikia laimę. Aš turiu omeny tik tai, kad tam tikrai žmonių klasei laimė yra įmanoma (su sąlyga, kad jie turi laiko) ir kad turėti pinigų – reiškia iš pinigų išsivaduoti.

Jis sėdėjo susmukęs kėdėje po savo apklotais. Naktis užsidarė pati savyje, ir dabar Merso beveik nebematė Rolano. Paskui – ilga tyla ir Patrisas, siekdamas atkurti ryšį, būti tikras, kad tas žmogus yra patamsyje, tarė stodamasis ir tartum čiuopdamas:

– Tai graži rizika, kurią reikia prisiimti.

– Taip, – dusliai atsakė anas. – Ir jau geriau kirsti lažybų iš šito gyvenimo negu iš kito. Man, aišku, – kitas reikalas.

„Mazgotė, – pamanė Merso. – Nulis pasaulyje.“

– Jau dvidešimt metų aš negaliu patirti tam tikros

laimės. Taip iki galo ir nepažinsiu to mane graužiančio gyvenimo, o mirtyje gąsdina tai, kad ji mane įtikins, jog mano gyvenimas buvo išeikvotas be manęs. Kažkur paribyje, suprantate?

Be jokio perėjimo iš tamsos atsklido labai jaunas juokas.

– Vadinasi, iš esmės, Merso, ir tokios būklės aš dar turiu vilties.

Merso žengė kelis žingsnius stalo pusėn.

– Pagalvokite apie visa tai, – pasakė Zagrėjus. – Pagalvokite apie visa tai.

Anas tepaklausė:

– Ar galėčiau uždegti šviesą?

– Prašom.

Rolano nosies sparneliai ir apskritos akys toje spindulingoje šviesoje atrodė dar blyškesni. Jis labai sunkiai kvėpavo. Į Merso ištiestą jam ranką atsakė galvos purtymu ir pernelyg garsiu juoku.

– Nežiūrėkite į mane per daug rimtai. Mane visuomet erzina, suprantate, tragiška žmonių veido išraiška, kai jie žiūri į mano nupjautas kojas.

„Jis tyčiojasi iš manęs“, – pamanė Merso.

– Žiūrėkite tragiškai tik į laimę. Gerai apmąstykite tai, Merso, jūsų širdis tyra. Apmąstykite.

Paskui Zagrėjus pažiūrėjo jam į akis ir po kurio laiko pridūrė:

– Be to, jūs turite abidvi kojas, ir tai negadina viso reikalo.

Nusišypsojo, tada paskambino varpeliu:

– Bėkit, jaunuoli, – man reikia pasiusioti.

Penktas skyrius

Grįžęs namo tą sekmadienio vakarą, užsigalvojęs apie Zagrėjų ir dar neįžengęs į savo kambarį Merso išgirdo dejones, sklindančias iš kubiliaus Kardonos kambario. Jis pasibeldė. Niekas neatsakė. Dejonės tęsėsi. Merso nedvejodamas žengė vidun. Kubilius gulėjo ant lovos, susirietęs į kamuoliuką, ir verkė garsiai pasikūkčiodamas kaip vaikas. Prie jo kojų gulėjo senos moters nuotrauka.

– Ji mirė, – vos išspaudė žodžius kubilius, kreipdamasis į Merso. Tai buvo teisybė, bet tai nutiko jau seniai.

Kubilius buvo kurčias, pusiau nebylys, piktas ir šiurkštus. Ligi šiolei gyveno su seserim. Tačiau, pavargusi nuo jo piktumo ir despotiškumo, sesuo išėjo pas vaikus. Ir jis liko vienas, taip sutrikęs, kaip sutrinka vyras, kai pirmą kartą priverstas apsikuopti ir pasitaisyti valgį. Kartą sutikusi Merso gatvėje, sesuo papasakojo

apie jųdviejų kivirčus. Kardona buvo trisdešimtmetis, neaukštas, gana dailus. Nuo vaikystės gyveno su motina. Ji buvo vienintelė būtybė, įkvėpdavusi jam šiek tiek baimės, labiau prietaringos nei pagrįstos. Jis ją mylėjo savo netašyta siela, kitaip tariant, atžariai ir sykiu įkvėptai, o geriausias sūnaus meilės įrodymas buvo tai, kaip jis erzino tą senutę su didžiuliu vargu dėstydamas bjauriausias nešvankybes apie bažnyčios tarnus. Su motina Kardona gyveno taip ilgai dar ir dėl to, kad jokiai moteriai neįkvėpė šiltų jausmų. Reti meilės nuotykiai ar viešnamiai vis dėlto leido jam įsiteigti, kad jis vyras.

Motina mirė. Nuo to laiko vyriškis gyveno su seserim. Merso išnuomojo jiems kambarį. Jie vargo vienu du ir stūmėsi į priekį per ilgą juodą ir purviną gyvenimą. Susikalbėti jiems būdavo sunku. Ištisomis dienomis neapsikeisdavo nė vienu žodžiu. Bet ji galiausiai išėjo. Brolis buvo perdėm išdidus, kad skųstųsi ar paprašytų jos sugrįžti: gyveno vienas. Rytais valgydavo valgykloje, vakarais – namuose rūkytas dešras. Pats skalbdavosi baltinius ir darbo kombinezoną. Nors kambarį palikdavo net lipnų nuo purvo. Iš pradžių vis dėlto kartais paimdavo sekmadieniais skudurą ir pamėgindavo truputį apsikuopti. Tačiau tas vyriškas naivumas – puodas ant židinio, kur dar neseniai stovėdavo gėlės ir kuris būdavo puošiamas, rodė, kaip viskas buvo apleista. Tai, ką Kardona vadino susitvarkyti, buvo pastangos paslėpti netvarką, užmaskuoti, kas voliojosi už pagalvėlių, ar surikiuoti ant indaujos keisčiausius daiktus. Galiausiai jam viskas nusibodo, jis net liovėsi klojęs lovą ir miegodavo su savo šunimi ant purvinų ir dvokiančių apklotų. Sesuo pasakojo Merso: „Kavinėse jis dedasi gudragalviu.

Bet savininkė sakė man mačiusi jį verkiant, kai skalbėsi baltinius.“ Tai buvo tikras faktas, ir kad ir koks storžievis jis buvo, kartais jį apimdavo siaubas, priversdavęs išmatuoti savo apleistumo mastą. Sesuo, aišku, gyvenusi su broliu iš gailesčio. Bet jis jai trukdęs susitikti su vyru, kurį jinai mylėjo. Jų amžiuje, tai, žinoma, jau buvo nebe taip svarbu. Tas vyras buvo vedęs. Atnešdavo jai gėlių, priskynęs jų priemiesčio gyvatvorėse, apelsinų ir mugėje išlošto likerio. Gražuolis, aišku, nebuvo. Bet grožio juk nevalgai desertui, o jis buvo toks šaunuolis. Moteris branginusi jį, o jis branginęs ją. Argi meilė – tai kas nors kita? Ji skalbdavusi jam baltinius ir stengdavusis, kad jis visada būtų švarus. Jis buvo pratęs pasirišti trikampiu sulenktas kaklaskares: ji jas išskalbdavusi labai baltai ir jis tuo džiaugdavęsis.

Tačiau brolis nenorėjęs, kad draugas ją lankytų. Jai teko susitikinėti su juo slapta. Bet kartą jis atėjo. Tai buvo netikėta, kilo siaubingas vaidas. Trikampiu sulenkta kaklaskarė liko gulėti purvina kampe jiedviem išėjus, o ji pati prisiglaudė pas sūnų. Stovėdamas tame purviname jo žvilgsniui atsivėrusiame kambaryje Merso prisiminė tą kaklaskarę.

Anais laikais žmonės vis dėlto užjautė kubilių dėl jo vienatvės. Jis kalbėjo su Merso apie galimas vedybas. Su vyresne už save moterimi. Be abejonės, ją sugundė jaunų, stiprių glamonių viltis... Ji jas patyrė prieš vedybas. Po kurio laiko meilužis atsisakė to ketinimo, paskelbęs, esą ji per sena. Ir liko vienas tame kvartalo namelyje. Pamažėle purvas apsupo jį ratu, apgulė, atakavo jo lovą, o paskui paskandino jį nebeišgraužiamai. Namai tapo pernelyg bjaurūs. O skurdeiva, nesijaučiantis jaukiai

namie, turi prieinamesnius, turtingesnius, apšviestus ir visada jaukius namus – kavinę. To kvartalo kavinės buvo ypač gyvos. Jose viešpatavo bandos šiluma – paskutinis prieglobstis nuo vienatvės siaubų ir neaiškių jos troškimų. Kubilius pasirinko jas savo namais. Merso matydavo jį ten kiekvieną vakarą. Kavinės leisdavo jam kaip galima toliau nustumti akimirką, kai reikia grįžti namo. Jose jis rasdavo savo vietą tarp žmonių. Šįvakar kavinių, regis, neužteko. Grįždamas namo, Kardona, matyt, išsitraukė tą nuotrauką ir ji pažadino būtos mirties atgarsius. Jis vėl prisiminė tą, kurią mylėjo ir erzino. Tame šlykščiame kambaryje vienas priešais savo gyvenimo bergždybę, sutelkęs paskutines jėgas, vyriškis suvokė savo praeitį, kuri ir buvo visa jo laimė. Taip bent reikėjo manyti, o tai praeičiai susijungus su apgailėtina jo dabartimi jame įsižiebė Dievo kibirkštėlė, nes Kardona pravirko.

Kaip ir kiekvienąsyk, kai susidurdavo su brutalia gyvenimo apraiška, Merso pasijuto bejėgis ir kupinas pagarbos tam gyvuliškam skausmui. Jis atsisėdo ant purvinų suglamžytų apklotų ir uždėjo ranką Kardonai ant peties. Priešais jį ant stalo vaškuotės stovėjo spiritinė lempa, vyno butelis, netvarkingai mėtėsi duonos trupiniai, sūrio gabalas ir įrankių dėžė. Ant lubų – voratinkliai. Merso, nebuvęs šitame kambaryje nuo kubiliaus motinos mirties, jo nešvara ir lipniu skurdu matavo to vyro nueitą kelią. Langas, išeinantis į kiemą, buvo uždarytas. Kitas – vos praviras. Žibalinė lempa, kabanti ant strypo, apkraštuoto mažyčių kortų piešiniu, metė apskritą, ramią šviesą ant stalo, Merso ir Kardonos kojų ir kiek atitrauktos nuo sienos vienos kėdės, stovėjusios

prieš juos. Kardona paėmė nuotrauką į rankas, pažiūrėjo į ją, dar kartą pabučiavo ir pasakė luošio balsu: „Vargšė mamytė“. Bet šitaip jis gailėjosi savęs. Ji buvo palaidota bjauriose kapinėse kitame miesto gale, Merso gerai jas žinojo.

Jis norėjo išeiti. Pasakė aiškiai tardamas žodžius, kad būtų suprastas:

– Pasistenkite nusikratyti šitos būsenos.

– Aš nebeturiu darbo, – sunkiai ištarė anas ir, tiesdamas nuotrauką, pasakė trūksmingu balsu: – Aš ją mylėjau, – o Merso išvertė: „Ji mane mylėjo.“ – Ji mirė, – o Merso suprato: „Aš likau vienas.“ – Aš padariau jai tą statinaitę gimtadieniui.

Ant židinio atbrailos stovėjo mažytė lakuoto medžio statinaitė, papuošta variniais lankais ir blizgančiu čiaupu. Merso paleido Kardonos petį ir tas susmuko ant purvinų pagalvių. Iš po lovos atsklido gilus atodūsis ir vimdanti smarvė. Šuo išlindo iš lėto, sukinėdamas pasturgalį. Padėjo galvą su ilgomis ausimis ir gelsvomis akimis Merso ant kelių. Merso nenuleido akių nuo statinaitės. Tame šlykščiame kambaryje, kuriame vyriškis sunkiai kvėpavo, jausdamas pirštais šuns šilumą, jis užsimerkė prieš neviltį, kuri pirmą kartą nuo labai senų laikų užplūdo jį kaip jūra. Nelaimės ir vienatvės akivaizdoje šiandieną jo širdis bylojo: „Ne“. Perlietas didžiulio jį užtvinusio sielvarto Merso aiškiai jautė, kad vienintelis tikras dalykas jame yra jo maištas, visa kita – tik skurdas ir nuolaidžiavimas. Gatvė po jo langais, kur vakar per kraštus liejosi gyvybė, vėl pritvinko garsų. Iš sodų po terasa sklido žolynų kvapas. Merso pasiūlė Kardonai cigaretę ir abudu tylėdami rūkė. Pravažiavo

paskutiniai tramvajai, o drauge su jais dar gyvi žmonių ir šviesų prisiminimai. Kardona užmigo ir netrukus jau knarkė ašarų pilna nosimi. Šuo, susirietęs į kamuoliuką prie Merso kojų, retkarčiais krusteldavo ir sudejuodavo per sapną. Kiekvienąkart jam sujudėjus, jo kvapas kliūsteldavo Merso pusėn. Merso sėdėjo atsirėmęs į sieną ir stengėsi suturėti širdyje maištą prieš gyvenimą. Lempa rūko, anglėjo ir galiausiai užgeso, paskleidusi klaikų žibalo dvoką. Merso užsnūdo, paskui nubudo įbedęs akis į vyno butelį. Sutelkęs visas pastangas atsistojo, nužingsniavo prie lango kambario gale ir sustingo. Iš nakties gelmių jo link sklido tylos šauksmai. Čia snaudžiančio pasaulio paribiuose kažkoks laivas ilgai kvietė žmones išvykti ir pradėti viską iš naujo.

Rytojaus rytą Merso nušovė Zagrėjų, grįžo namo ir išmiegojo kiaurą popietę. Atsibudo karščiuodamas. O vakare, vis dar nesikeldamas iš lovos, išsikvietė kvartalo gydytoją, šis pripažino jį sergantį gripu. Merso kontoros tarnautojas, atėjęs sužinoti, kas jam nutiko, išsinešė jo atostogų prašymą. Po kelių dienų viskas susitvarkė: straipsnis, tardymas. Viskas pateisino Zagrėjaus poelgį. Marta užsuko pas Merso ir atsidususi pasakė: „Būna dienų, kai norisi apsikeisti su juo vietomis. Bet kartais reikia daugiau drąsos gyventi negu nusižudyti." Po savaitės Merso įsėdo į laivą, plaukiantį į Marselį. Visi manė, kad jis išvyko pailsėti į Prancūziją. Iš Lijono Marta gavo laišką su pranešimu apie santykių nutraukimą, dėl kurio nukentėjo tik jos savimeilė. Drauge Merso jai pranešė, kad jam buvo pasiūlytas išskirtinis postas Centrinėje Europoje. Marta atrašė jam apie savo sielvartą laiške iki pareikalavimo. Merso, kurį atvykus

į Lijoną ištiko smarkus karštligės priepuolis ir jis įšoko į traukinį, važiuojantį į Prahą, to laiško taip ir negavo. Bet Marta vis dėlto jam pranešė, kad po kelių dienų, praleistų lavoninėje, Zagrėjus buvo palaidotas, ir reikėjo daug pagalvių jo liemeniui karste paremti.

Antroji dalis

SĄMONINGA MIRTIS

Pirmas skyrius

– Norėčiau kambario, – paprašė vyriškis vokiškai.

Durininką, sėdintį priešais raktais nukabinėtą lentą, nuo vestibiulio skyrė didžiulis stalas. Jis nužiūrėjo tą ką tik įėjusį vyrą su dideliu pilku lietpalčiu, permestu per pečius, kuris kalbėjo nusukęs galvą.

– Prašom, pone. Vienai nakčiai?

– Ne, nežinau.

– Turime kambarių už aštuoniolika, dvidešimt penkias ir trisdešimt kronų.

Merso žiūrėjo į siaurą Prahos gatvelę, matomą pro įstiklintas viešbučio duris. Susikišęs rankas į kišenes, be kepurės, sutaršytais plaukais. Už kelių žingsnių buvo girdėti žlegant tramvajus, važiuojančius Vaclovo prospektu.

– Kokio kambario pageidautumėt, pone?

– Nesvarbu, – atsakė Merso, nenuleisdamas akių

nuo įstiklintų durų. Durininkas paėmė nuo stalo raktą ir padavė jį Merso.

– Dvyliktas kambarys, – pasakė.

Merso tarsi pabudo.

– Kiek jis kainuoja?

– Trisdešimt kronų.

– Per brangu. Norėčiau kambario už aštuoniolika kronų.

Netaręs nė žodžio, vyriškis paėmė kitą raktą ir parodė Merso į ant jo kabančią varinę žvaigždę:

– Trisdešimt ketvirtas kambarys.

Sėdėdamas savo kambaryje Merso nusivilko švarką, palaisvino kaklaraištį, bet jo nenusirišo, ir nevalingai atsiraitojo marškinių rankoves. Priėjo prie kabančio virš praustuvo veidrodžio. Čia jį pasitiko išvargęs veidas, kiek įdegęs ten, kur jo neužjuodino kelių dienų barzda. Traukinyje susitaršę plaukai netvarkingai krito ant kaktos ir siekė dvi gilias raukšles tarp antakių. Raukšlės teikė jo žvilgsniui savotiško jį sugluminusio rimtumo ir švelnumo. Tik tada Merso apsidairė po varganą kambarį, kuris buvo vienintelis geras ir už kurio jis nieko nebematė. Ant vimdančių sienų apmušalų – didžiulių geltonų gėlių pilkame fone – purvinų dėmių geografija piešė lipnius skurdo pasaulius. Už milžiniško radiatoriaus – taukuoti, purvini kampai. Komutatorius sulūžęs, matyti variniai jo laidai. Virš viduryje kambario stovinčios lentjuosčių lovos ant purvo laku aptraukto laido karojo limpanti prie pirštų elektros lemputė be gaubto. Merso patikrino paklodes: jos buvo švarios. Iš lagamino – po vieną – išsitraukė tualeto reikmenis ir išdėliojo ant praustuvo. Paskui susiruošė nusimazgoti rankas, bet,

vos atsukęs čiaupą, iškart jį užsuko ir nužengė atidaryti lango be užuolaidų. Langas žvelgė į vidinį kiemą su prausykle ir į sienas, nusėtas nedidelių langų. Viename jų kabojo baltiniai. Merso atsigulė ir beregint užmigo. Pabudo išpiltas prakaito ir susijaukęs. Valandėlę pasisukinėjo po kambarį, paskui užsidegė cigaretę ir atsisėdęs žiūrėjo tuščia galva į sulamdytų kelnių klostes. Burnoje miešėsi miego ir cigaretės kartėlis. Dar kartą apžiūrėjo kambarį kasydamasis šonkaulius po marškiniais. Regint šitokį apleistumą ir vienišumą jam klaikiai apsalo burna. Pasijutus toli nuo visko, netgi nuo savo karštligės, aiškiai suvokiant, koks absurdiškas ir apgailėtinas yra puikiai sutvarkytų gyvenimų pamatas, prisiglaudus šitame kambaryje, Merso prieš akis iškilo gėdingas, slaptas kažkokios iš abejotinų, įtartinų dalykų gimstančios laisvės veidas. Jį supo glebios, vangios valandos ir visas laikas teškenosi aplink kaip purvas.

Kažkas įnirtingai beldė į duris ir susipurtęs Merso prisiminė, jog tie smūgiai jį ir pažadino. Atidarė duris – priešais jį stovėjo seneliukas rudais plaukais, prislėgtas dviejų jo lagaminų naštos, greta senuko jie atrodė milžiniški. Jį smaugė pyktis, o pro retus dantis sunkėsi seilės, pritvinkusios keiksmų ir priekaištų. Tada Merso prisiminė įtrūkusią rankeną, dėl kurios didysis lagaminas buvo toks nepatogus nešti. Norėjo atsiprašyti, bet nesumetė, kaip pasakyti – nežinojęs, jog nešikas bus toks senas. Senukas liovėsi keikęsis:

– Keturiolika kronų.

– Už vieną saugojimo dieną? – nustebo Merso.

Paskui iš ilgų aiškinimų suprato, kad senukas nusamdė taksi. Bet nedrįso pasakyti, kad būtų ir pats tai

padaręs, jeigu būtų žinojęs, kuo viskas baigsis, ir bodėdamasis aiškinimais sumokėjo. Kai durys užsidarė, pajuto, kaip nepaaiškinamos ašaros išplėtė jam krūtinę. Kažkur labai netoli sieninis laikrodis išmušė keturias. Merso išmiegojo dvi valandas. Suprato, kad nuo gatvės jį teskyrė namas priešais, ir jautė nebylius ir paslaptingus ten sruvenančio gyvenimo tvinksnius. Verčiau jau išeiti į lauką, pamanė. Labai ilgai mazgojosi rankas. Vėl atsisėdo ant lovos krašto nusidildyti nagų ir stumdė dildę vienodais mostais. Du trys automobilio signalai nuskambėjo kieme taip kraupiai, kad Merso vėl priėjo prie lango. Pamatė, kad skliautuota arka po tuo namu vedė į gatvę. Rodės, visi gatvės garsai, visas nežinomas gyvenimas kitapus tų namų, triukšmas, sukeltas žmonių, turinčių adresus, šeimą, nesutarimų su kokiu nors dėde, pasirinktą vietą prie stalo, lėtinę ligą, knibždėlyno žmonių, kurių kiekvienas buvo savotiškas, įsismelkė į tą arką it kokie stiprūs dūžiai, su visai atskirti nuo didžiulės minios širdies, ir kilo aukštyn per kiemą, kad susprogtų kaip burbulai Merso kambaryje. Pasijutęs toksai akytas, toks dėmesingas kiekvienam pasaulio ženklui, Merso pajuto savyje gilų įtrūkimą, atvėrusį jį gyvenimui. Jis užsidegė dar vieną cigaretę ir paskubom apsirengė. Besisagstant švarką dūmai sugėlė akis. Merso grįžo prie praustuvo, nusišluostė akis ir norėjo susišukuoti, bet šukos buvo dingusios. Nuo miego plaukai susišiaušė, jis bergždžiai mėgino juos prigludinti. Toks ir nusileido žemyn: plaukai užkritę ant veido, užpakalyje susišiaušę. Pasijuto dar labiau sumažėjęs. Gatvėje apsuko ratą aplink viešbutį, norėdamas atsidurti priešais tą nedidukę arką. Išėjo į senąją Rotušės aikštę. Tą apsunkusį besilei-

džiantį ant Prahos vakarą gotikinės rotušės ir senosios Tyno bažnyčios smailės brėžėsi juodai. Gausi žmonių minia zujo gatvelėse po arkadomis. Iš kiekvienos praeinančios pro šalį moters Merso mėgino išpešti žvilgsnį, kuris jam būtų leidęs patikėti, kad jis dar geba žaisti subtilų, švelnų gyvenimo žaidimą. Tačiau sveikata nesiskundžiantiems žmonėms būdingas įgimtas gebėjimas išvengti karštligiškų žvilgsnių. Prastai nusiskutęs, nesusišukavęs, nerimo apimto gyvulio žvilgsniu akyse, kelnėmis, suglamžytomis kaip marškinių apykaklė, Merso prarado nuostabų pasitikėjimą savimi, kurį duoda gerai sukirptas kostiumas arba automobilio vairas. Šviesa įgavo vario atspalvį, diena vis dar gaišavo virš auksinių barokinių kupolų aikštės gale. Merso patraukė vieno jų link, įžengė į bažnyčią ir, užgautas priplėkusio kvapo, atsisėdo ant suolo. Skliautas buvo visai tamsus, tačiau kapitelių auksai liejo paslaptingą paauksintą vandenį, tekantį kolonų kaneliūromis iki pat ištinusių angelų ir besišaipančių šventųjų veidų. Švelnumas, taip, ten būta švelnumo, bet tokio kartaus, kad Merso puolė atgal prie slenksčio ir, stovėdamas ant jo laiptų, kvėpė jau daug gaivesnį vakaro orą, į kurį pasiners. Praėjo valandėlė ir jis pamatė įsižiebiant pirmąją žvaigždę, tyrą ir apsinuoginusią tarp Tyno bažnyčios smailių.

Pradėjo ieškoti nebrangaus restorano. Pasinėrė į tamsesnes ir ne tokias žmonių prisigrūdusias gatves. Nors dieną ir nelijo, žemė buvo pažliugusi, ir Merso gaudavo apeiti juodas balas tarp retų šaligatvio plokščių. Paskui prasidėjo dulksna. Gatvės, pilnos žmonių, aišku, buvo čia pat, nes jo ausis pasiekdavo atsklindantys iki jo laikraščių pardavėjų balsai, siūlantys *Narodni Politika*.

O jis tuo metu suko ratus. Staiga sustojo. Iš nakties gelmių iki jo atvilnijo keistas kvapas. Aštrus, rūgštokas, pažadinęs visas jo ilgesio galias. Merso jautė jį ant liežuvio, nosies ertmėje, akyse. Jis buvo toli, paskui atsirado ties gatvės kampu, tarp jau aptemusio dangaus ir purvinų lipnių šaligatvio plokščių, jis buvo it kokie pikti Prahos naktų kerai. Merso žengė jo link, jis darėsi vis realesnis, užplūdo jį visą, graužė akis, spaudė ašaras, paliko visai beginklį. Ties vienos gatvės kampu Merso pagaliau suprato: senutė pardavinėjo marinuotus agurkus, ir tai buvo jų kvapas, taip jį uždavęs. Vienas praeivis sustojo, nusipirko agurką, ir senutė suvyniojo jį į popierių. Tas žengė kelis žingsnius, išvyniojo pakelį priešais Merso ir suleido dantis į agurką: jo perrėžta varvanti odelė paskleidė dar aštresnį kvapą. Sublogavęs Merso atsirėmė į stulpą ir ilgai kvėpė savin visa, ką pasaulis pasiūlė jam tą keistą ir vienišą minutę. Paskui nužingsniavo ir negalvodamas įėjo į restoraną, iš kurio sklido akordeono garsai. Nužengė kelis laiptelius, sustojo laiptinės vidury, atsidūrė nedideliame tamsiame rūsyje, žėrinčiame raudonais atšvaitais. Matyt, jis atrodė labai keistai, nes akordeonas ėmė groti tyliau, pokalbiai nuščiuvo ir lankytojai pasisuko į jį. Viename kampe valgė merginos, jų lūpos buvo labai taukuotos. Kiti lankytojai gėrė rudą salsvą Čekoslovakijos alų. Daugelis rūkė nieko nevalgydami. Merso priėjo prie pailgo staliuko, kur sėdėjo tik vienas vyras. Aukštas, liesas, šviesiaplaukis, sudribęs ant kėdės, rankas susikišęs į kišenes jis spaudė suskeldėjusiomis lūpomis seilių pritvinkusio degtuko galą, čiulpė jį nemaloniai čepsėdamas arba stumdė nuo vieno lūpų kampučio prie kito. Kai Merso atsisėdo, vyriškis truputį

pasitraukė, atsirėmė į sieną, perstūmė degtuką į jo pusę ir vos vos prisimerkė. Kaip tik tada Merso pamatė raudoną žvaigždę jo švarko atlape.

Merso valgė mažai ir greitai. Jis nebuvo alkanas. Dabar akordeonas skambėjo jau garsiau ir jį tampantis žmogus įdėmiai žvelgė į atvykėlį. Tas dusyk įžūliai išsprogino akis ir pamėgino atlaikyti jo žvilgsnį, bet karštligė jį silpnino. Vyriškis nenuleido nuo jo akių. Staiga viena iš merginų pratrūko juoktis, vyriškis su raudona žvaigžde įnirtingai čiulpė degtuką, kur jau pritvinko seilių burbulas, o muzikantas, vis dar žiūrėdamas į Merso, liovėsi grojęs tą gyvą šokį ir pradėjo lėtą melodiją, riebiai apskretusią daugybės amžių dulkėmis. Tuo metu durys atsivėrė priešais naują lankytoją. Merso jo nematė, bet angoje netrukus pasklido acto ir agurko kvapas. Jis vienu metu pripildė tamsų rūselį, susipynė su paslaptinga akordeono melodija, išpūtė seilių burbulą ant vyriškio degtuko, staiga sureikšmino pokalbius, sakytum, virš Prahos miegančios nakties ribos visa seno, pikto ir skaudaus pasaulio prasmė atėjo prisiglausti į šitos salės ir šitų žmonių šilumą. Valgęs per saldų marmeladą ir staiga nublokštas į savo paties gelmes Merso pajuto, kad įtrūkis, kurį nešiojo savyje, plyšo, plačiai atvėręs jį nerimui ir karštligei. Jis staiga atsistojo, pakvietė padavėją, ničnieko nesuprato, ką jam tas aiškina, ir sumokėjo pernelyg dosniai, vėl pastebėjęs vis dar įsmeigtą į jį neslepiamą muzikanto žvilgsnį. Priėjo prie durų, aplenkė atvykėlį ir pamatė, kad muzikantas vis dar žiūri į staliuką, kurį Merso ką tik paliko. Tada suprato, kad anas – aklas, užkopė laiptais ir, atidaręs duris, visu kūnu paniręs į vis dar juntamą kvapą, pasileido trumpomis gatvėmis į nakties gelmę.

Virš namų žibėjo žvaigždės. Tikriausiai jis buvo netoli upės: girdėjo jos duslią ir galingą giesmę. Atsidūręs priešais geležinius pinučius storoje tvoroje, išrašinėtoje hebrajiškomis raidėmis, suprato, kad atsidūrė žydų kvartale. Virš tvoros siūravo salsvai kvepiančio gluosnio šakos. Pro pinučius buvo matyti dideli rudi žolėje paskendę akmenys. Tai buvo senosios Prahos žydų kapinės. Už kelių žingsnių Merso susiorientavo bėgąs senąja Rotušės aikšte. Prie savo viešbučio gavo atsiremti į sieną ir sunkiai išsivėmė. Visiškai aiškiai, kaip būna ištikus dideliam silpnumui, jis neklystamai susirado savo kambarį, atsigulė ir tuojau pat užmigo.

Rytojaus rytą jį pažadino laikraščių išnešiotojų riksmai. Oras vis dar buvo slogus, bet už debesų jau galėjai nuspėti saulę. Nors ir apsilpęs, Merso jautėsi daug geriau. Pagalvojo, kad prieš akis dar ilga diena. Šitaip nuolat gyvenant su savimi pačiu laikas ištįso iki begalybės ir jam atrodė, kad į kiekvieną dienos valandą sutelpa visas pasaulis. Pirmiausia reikėjo išvengti tokių krizių kaip vakarykštė. Geriausia būtų apžiūrėti miestą metodiškai. Vis dar su pižama atsisėdo prie stalo ir surašė tikslų tvarkaraštį kiekvienai savaitės dienai. Vienuolynai ir barokinės bažnyčios, muziejai ir senamiesčio kvartalai, nieko nepamiršo. Paskui nusiprausė, susitvarkė, pastebėjo, kad užmiršo nusipirkti šukas ir, kaip ir vakar, nusileido žemyn nesišukavęs ir tylus prie durininko. Šviečiant ryškiai šviesai, Merso pamatė, kad durininko plaukai susišiaušę, jis pats – suglumęs, o jo švarkui stinga antros sagos. Išėjęs iš viešbučio buvo užkluptas vaikiškos, švelnios akordeono melodijos. Vakarykštis aklys senosios aikštės kampe, pritūpęs ant kulnų, tampė

savo instrumentą su ta pačia tuščia, šypsančia veido išraiška, lyg būtų išsivadavęs iš savęs paties ir iki panagių įtrauktas į kažin kokio jį pranokstančio gyvenimo sūkurį. Ties gatvės kampu Merso pasuko ir vėl pajuto agurkų kvapą, o drauge su juo – ir savo nerimą.

Ši diena buvo tokia, kokios bus ir ateinančios. Merso atsikeldavo vėlai, apeidavo vienuolynus, bažnyčias, ieškodavo prieglobsčio jų rūsių ir smilkalų kvapuose, paskui, grįžęs į dienos šviesą, vėl pajusdavo užslėptą savyje agurkų pardavėjų, kuriuos galėjai pamatyti ant kiekvienos gatvės kampo, baimę. Pro šito kvapo šydą jis regėjo muziejus ir suprato baroko dvasios, užliejusios Prahą auksu ir puošnumu, gausą bei paslaptį. Ta auksinė šviesa, minkštai švytinti prietemos gelmėse virš altorių, jam atrodė išgauta iš taip dažnai virš Prahos tvyrančio vario spalvos dangaus, kuriame rūkai buvo sumišę su saule. Pigi voliutų ir apskritų bareljefų virš namų durų puošyba, sudėtingas, sakytum, paauksuoto popieriaus dekoras, toks jaudinantis savo panašumu į vaikiškas Kalėdų prakartėles, – Merso suvokė jų didingą, groteskišką baroką kaip kokį karštligišką, vaikišką ir iškalbingą romantizmą, kuriuo žmogus ginasi nuo savo demonų. Čia garbinamas dievas buvo tas, kurio bijai ir kurį aukštini, o ne tas, kuris juokiasi drauge su žmogumi šiltų jūros ir saulės žaidimų akivaizdoje. Išėjęs iš subtilaus dulkių ir nebūties kvapo, viešpatavusio po tais tamsiais skliautais, Merso pasijusdavo nebeturįs tėvynės. Jis kas vakarą lankydavosi čekų vienuolių vienuolyne vakarinėje miesto dalyje. Vienuolyno sode valandos nuskrisdavo drauge su balandžiais, varpų garsai švelniai atsimušdavo į žolę, bet tai vis dar toji pati karštligė kalbėjosi su

Merso. Vis dėlto laikas slinko. Tačiau ateidavo valanda, kai bažnyčios arba paminklai užsidarydavo, o restoranai dar būdavo neatsidarę. Čia ir glūdėdavo pavojus. Merso vaikštinėdavo Vltavos pakrantėmis, kur buvo gausu parkų ir dienai gęstant grodavo orkestrai. Laiveliai plaukydavo upe nuo užtvankos prie užtvankos. Merso traukdavo drauge su jais pasroviui, palikdavo užpakalyje kurtinantį šliuzų gausmą ir šniokštimą, pamažėle panirdavo į vakaro ramybę, tylą, paskui ir vėlei pasitikdavo riaumojimą, išaugdavusį iki kurtinančio triukšmo. Priėjęs naują užtvanką stebėdavo, kaip ryškiaspalvės valtys bergždžiai stengdavosi perplaukti per užtvanką ir neapvirsti, kol vienai kuriai galiausiai įveikus pavojingą tašką šauksmai nustelbdavo vandens kliokimą. Visas tas tekantis vanduo su jo šauksmų, melodijų, parkų kvapų našta, kupinas variaspalvių atšvaitų iš saulėlydžio nutvieksto dangaus bei išsikreipusių šešėlių, kuriuos nuo Karlo tilto metė groteskinės statulos, užliedavo Merso skausmingu, deginančiu vienatvės be polėkio, vienatvės, kurioje nebeliko vietos meilei, suvokimu. Sustojęs prieš apduodantį jį vandens ir lapų kvapą surakinta gerkle, vaizduodavosi ašaras, bet jos nesusitvenkdavo. Būtų pakakę draugo ar išskėstų rankų. Bet ašaros sustodavo ties to pasaulio be švelnumo, į kurį jis buvo paniręs, riba. Kitais kartais, perėjęs per Karlo tiltą, kaskart tą pačią vakaro valandą, pasivaikščiodavo Hradčanuose, kitapus upės, tuščiame ir tyliame kvartale, už kelių žingsnių nuo judriausių miesto gatvių. Klaidžiodavo tarp didingų rūmų, praeidavo pro didžiulius plokštėmis grįstus kiemus, palei kaltines tvoras, apeidavo katedrą. Jo žingsniai aidėdavo tyloje tarp tų didingų rūmų sienų. Iki jo

atvilnydavo duslus miesto triukšmas. Šitame kvartale nebuvo agurkų pardavėjo, bet kažkas toje tyloje ir tame didingume slėgė. Tad galiausiai Merso vėl nusileisdavo prie to kvapo ar tos melodijos, kurie dabar atstojo jam tėvynę. Valgydavo savo aptiktame restorane, kuris jam buvo bent pažįstamas. Turėjo savo vietą prie vyro su raudona žvaigžde, ateidavusio tiktai vakare, gerdavusio alų ir kramtydavusio degtuką. Be to, per vakarienę aklys pagrodavo, Merso paskubomis pavalgydavo, atsiskaitydavo, grįždavo viešbutin ir pasinerdavo į karštligišką vaiko miegą: jo neišvengė nė vieną naktį.

Kasdien galvodavo, jog reikia išvažiuoti, ir, sulig kiekviena diena vis labiau panirdamas bejėgiškon vienatvėn, vis mažiau kliovėsi laimės troškimu. Jau keturias dienas išbuvo Prahoje ir dar nenusipirko šukų, kurių pristigdavo kiekvieną rytą. Miglotai jautė, kad jam kažin ko trūksta, ir laukė tai atsirasiant. Kartą vakare patraukė į savo restoraną siaurute gatvele, kurioje pirmą vakarą užuodė tą agurkų kvapą. Jau jį pajuto, kai, dar nepriėjęs restorano, išvydo ant šaligatvio priešais save kažką, kas jį sustabdė ir vertė priartėti. Ant šaligatvio gulėjo vyras, jo rankos buvo sukryžiuotos, galva nusvirusi ant kairio skruosto. Trys keturi vyrai stovėjo atsikolę į sieną ir, rodės, kažko laukė, bet buvo labai ramūs. Vienas jų rūkė, kiti tyliai kalbėjo. Kažkoks vienmarškinis vyras, persimetęs per ranką švarką, atsmaukęs skrybėlę, vaidino, jog šoka aplink tą kūną laukinį šokį, mėgdžiojo kažkokį indėnų šokio žingsnį, kalantį ir įkyrų. Viršuje silpnutė atokiau esančio žibinto šviesa susiliejo su dulsva šviesele, sklindančia iš restorano, kuris buvo už kelių žingsnių. Tas be atokvėpio šokantis vyriškis, tas kūnas

su sukryžiuotomis rankomis, tie tokie ramūs žiūrovai, tas ironiškas kontrastas ir ta nepaprasta tyla, – visame tame buvo akimirka pusiausvyros, atsiradusi iš įtempto susikaupimo ir nekaltumo tarp slegiančio šešėlių ir šviesos žaismo. Merso atrodė, kad jai pasibaigus viskas subyrės, panirs į beprotybę. Jis priėjo arčiau. Negyvėlio galva skendėjo kraujyje. Gulėjo pasukta ant žaizdos. Šitame atokiame Prahos kampelyje mirtis tarp retų šviesos ruožų ant purvino grindinio, tarp drėgnu asfaltu vos už kelių žingsnių praslystančių automobilių ir iš toli artėjančių tramvajų skardaus, retai atsikartojančio aido, atrodė salsva, primygtinė, ir kaip tik jos šauksmą ir drėgną alsavimą Merso pajuto, kai nužirgliojo neatsigręždamas tolyn. Staiga užmirštas kvapas jį vėl supurtė: jis įžengė į restoraną ir atsisėdo prie staliuko. Vyriškis sėdėjo savo vietoje, bet be degtuko. Merso dingtelėjo, kad jis išvydo, kaip jo žvilgsnis sutriko. Nuvijo tą kvailą mintį, bet viskas jo galvoje sukte sukosi. Nespėjęs nieko užsisakyti, skubiai išdūmė, bėgte nubėgo iki viešbučio ir griuvo ant lovos. Aštri adata degino smilkinį. Širdis buvo tuščia, pilvas įtrauktas, Merso nebegalėjo suturėti maišto. Jo gyvenimo vaizdai užplūdo akis. Kažkas viduje piktinosi moterų mostais, išskėstomis rankomis, drėgnomis lūpomis. Iš skaudžių Prahos nakties gelmių, lydimas acto kvapų ir vaikiškų melodijų, prie jo glaudėsi nerimastingas seno barokinio pasaulio veidas, lydintis jo karštligę. Sunkiai kvėpuodamas, žiūrėdamas aklo žmogaus žvilgsniu ir mostaguodamas kaip mechanizmas atsisėdo ant lovos. Naktinio staliuko stalčius buvo atviras, išklotas anglišku laikraščiu, Merso perskaitė visą jo straipsnį. Paskui nuvirto ant lovos. Vyro galva

gulėjo pasukta ant žaizdos ir į tą žaizdą būtum galėjęs įkišti pirštus. Merso apžiūrėjo savo rankas ir pirštus, ir jo širdyje sukilo vaiko norai. Jame tvinko degantis, slaptingas ašarų lydimas noras išsiveržti, ir tai buvo ilgesys miestų, kupinų saulės ir moterų, su žaliais žaizdas užtraukiančiais vakarais. Ašaros pratrūko. Jame išplito didžiulis vienatvės ir tylos ežeras, virš kurio skardėjo liūdna jo išsilaisvinimo giesmė.

Antras skyrius

Traukinyje, vežančiame jį į šiaurę, Merso apžiūrinėjo savo rankas. Dangus buvo audrotas ir lekiantis traukinys įsirėždavo į sumišai plaukiančius žemus ir sunkius debesis. Perkaitusiame vagone buvo tik jis. Merso išvažiavo paskubomis naktį ir dabar vienas priešais tamsų rytą traukė savin visą Bohemijos peizažo švelnumą, o artėjantis lietus tarp tų aukštų šilkinių tuopų ir tolimų gamyklų kaminų žadino norą verkti. Paskui jis apžiūrėjo baltą lentelę su trimis užrašais: „Nicht hinauslehnen, E pericoloso sporgersi, Pavojinga persisverti per langą." Jo rankos, gyvi, nuožmūs ant kelių tupintys gyvūnai, traukte traukė žvilgsnį. Viena, kairė, buvo ilga, lanksti, kita – gyslota, raumeninga. Merso pažinojo jas, atpažino ir sykiu jautė jas kaip atskiras, gebančias atlikti visiškai nepriklausomus nuo jo valios veiksmus. Viena jų parėmė kaktą, kliudydama tvinksėti karštligei smilkiniuose. Kita nuslydo švarku žemyn, ištraukė iš kišenės

cigaretę, kurios jis iš karto atsisakė, vos tik pajutęs alinantį norą vemti. Vėl atsidūrusios ant kelių rankos atsipalaidavo ir taure sudėti delnai buvo lyg atvaizdas Merso gyvenimo, vėl panardinto į abejingumą ir siūlomo visiems, kas tik norėtų jį priimti.

Keliavo dvi dienas. Šįkart jį akino ne instinktyvus noras pabėgti. Merso visiškai tenkino pati to bėgsmo monotonija. Šitas vagonas, vežęs per pusę Europos, laikė jį tarp dviejų pasaulių. Merso ką tik į jį įsėdo ir netrukus iš jo išlips. Šitas vagonas traukė jį iš gyvenimo, kurio jis troško sunaikinti net prisiminimą, ir vežė prie slenksčio to naujo pasaulio, kur geismas bus karaliumi. Merso nė sykio nebuvo apnikęs nuobodulys. Jis sėdėjo savo kampe, retai kada sutrukdomas, žiūrėjo į rankas, paskui į peizažą ir mąstė. Jis savo noru pratęsė kelionę iki Vroclavo, pasivarginęs tiktai muitinėse, kai keitė bilietą. Dar norėjo pabūti su savo laisve. Jautėsi pavargęs ir neturėjo sveikatos judėti. Telkė jėgų ir vilčių kruopelytes, sutvirtindavo jas ir pergrupuodavo, kartu perkurdamas savyje būsimą lemtį. Jam patiko tos ilgos naktys, kai traukinys sprukdavo slidžiais bėgiais, žaibiški sustojimai mažose stotelėse, kur apšviestas būdavo vien tik laikrodis, staigiai įjungti stabdžiai prieš didžiąsias stotis, kurias vos spėdavai įžvelgti, kai šviesų korys įtraukdavo jo traukinį savin ir liedavo į visas kupė savo gausingą auksą, savo šviesą ir savo šilumą. Kūjai žvangėjo, daužydami ratus, garvežys prausėsi visais savo garais, ir automatiškas tarnautojo, nuleidžiančio raudoną diską, mostas vėl sugrąžindavo Merso į pašėlusį traukinio lėkimą, kuriame budrūs buvo tik jo aiškus protas ir nerimas. Vėl sumišas šešėlių ir šviesų žaismas kupė,

persidengiančios juoda ir aukso spalvos. Drezdenas, Baucenas, Gerlicas, Legnica. Prieš jį – vien tik ilga naktis ir marios laiko ateities žygiams suformuoti, kantri kova su mintimi, kuri pradingsta, vos išvažiavus iš stoties, leidžiasi vėl pagaunama ir persekiojama, susisieja su savo pačios padariniais, vėl bėga prieš žvilgančių lietaus ir šviesų siūlų šokį. Merso ieškojo žodžio, sakinio, kuris įvardytų jo širdies viltį ir padarytų galą nerimui. Tokiam, silpnumo priveiktam, jam stigo formulių. Visa para prabėgo atkakliai kaunantis su veiksmažodžiu, su įvaizdžiu, kuris nuo šiolei nuspalvintų jo žvilgsnį į gyvenimą, tą graudžią ar nelemtą svają, kurią jis kūrėsi iš savo ateities. Jis užsimerkė. Gyventi reikia laiko. Kaip ir kiekvienas meno kūrinys, gyvenimas pareikalauja, kad apie jį mąstytum. Ir Merso mąstė apie savo gyvenimą, įaudrintu protu ir laimės troškimu klajojo po kupė, kuri tomis dienomis jam buvo tarytum viena iš tų celių Europoje, kur žmogus išmoksta pažinti žmogų per tai, kas jį pranoksta.

Antros dienos rytą, nors buvo vidury laukų, traukinys smarkiai sulėtino greitį. Jie buvo už kelių valandų nuo Vroclavo, ir diena aušo virš ilgos Silezijos lygumos be jokio medžio, kur po apsiniaukusiu, lietaus pritvinkusiu dangum telkšojo klampus purvas. Kiek užmato akis, didžiuliai juodi paukščiai blizgančiais sparnais skrido būriais vienodais tarpais vos keli metrai nuo žemės, nepajėgdami pakilti bent kiek aukščiau į tą it plokštė slegiantį dangų. Lėtai, sunkiai plasnodami jie suko ratus, kartais vienas kuris išklysdavo iš būrio, brėžteldavo sparnais žemę, kone sulipdamas su ja, ir vėlei nuplasnodavo tuo pačiu klampiu, nesibaigiančiu skrydžiu,

kol taip nutoldavo, kad likdavo tik juodas taškas brėkštančiame danguje. Merso delnais nutrynė nuo lango stiklo garą ir godžiai žvelgė pro ilgus ruožus, kuriuos jame paliko pirštai. Nuo tos apleistos žemės į bespalvį dangų kilo nedėkingo pasaulio vaizdas, kuriame jis pirmą kartą galiausiai vėl grįžo prie savęs. Šitoje žemėje, grąžintas į nekaltybės neviltį, toks pasiklydęs pirmykščiame pasaulyje keliauninkas, jis vėl surado savo saitus ir, spausdamas kumštį prie krūtinės, kietai priglaudęs prie stiklo veidą, įsivaizdavo polėkį, nukreiptą į save patį, į snūduriuojančių jame kilnių dalykų tiesą. Norėjo susiploti tame purve, grįžti į žemę per šlyno vonią ir, atsistojęs toje beribėje purvo nugultoje lygumoje, ištiesęs rankas į suodiną kempinę primenantį dangų, tarsi prieš neviltį keliančio ir nuostabaus gyvenimo simbolį, patvirtinti savo solidarumą su pasauliu labiausiai atstumiančiose jo apraiškose ir pasiskelbti visame kame esąs gyvenimo bendrininkas, neišskiriant nė jo nedėkingumo ir purvo. Tasai galingas polėkio jausmas galiausiai pratrūko, pirmą kartą nuo tada, kai jis išvyko. Merso prispaudė prie šalto stiklo lūpas ir ašaras. Stiklas ir vėl apsinešė, o lyguma išnyko.

Po kelių valandų jis atvyko į Vroclavą. Iš tolo miestas jam priminė fabrikų kaminų ir bažnyčių smailių mišką. Iš arti buvo matyti, kad jis pastatytas iš plytų ir juodo akmens; po miestą iš lėto sukinėjosi vyrai, užsivožę kepures su trumpu snapeliu. Merso nužingsniavo paskui juos, visą rytą praleido darbininkų kavinėje. Vaikinas grojo ten lūpine armonikėle: kaip ir derėjo, gerokai kvailas ir netašytas dainuškas, pailsinančias sielą. Nusipirkęs šukas, Merso nusprendė patraukti pietų link. Kitą dieną

jau buvo Vienoje. Išmiegojo dalį dienos ir visą naktį. Kai nubudo, karštis jau buvo visai dingęs. Per pusryčius lig soties ir per daug privalgė minkštai virtų kiaušinių bei grietinės ir truputį bloguodamas išėjo į saulės ir lietaus persmelktą rytą. Viena buvo gaivinantis miestas: ten nebuvo ko apžiūrėti. Švento Stepono katedra, pernelyg didelė, kėlė jam nuobodulį. Merso labiau traukė priešais išsirikiavusios kavinės, o vakare – nediduke šokių salė prie kanalo krantinės. Dieną jis vaikščiojo palei Ringą, pasinėręs į dailių vitrinų ir elegantiškų moterų prabangą. Kiek pasimėgavo ta lengvabūdiška ir prašmatnia atmosfera, kuri atskiria žmogų nuo jo paties tame pačiame nenatūraliausiame pasaulio mieste. Bet moterys buvo gražios, gėlės parkuose – vešlios ir spindinčios, o Ringe, vakarui artėjant, įsiliejęs į prašmatnią, nerūpestingą minią, Merso mąsliai stebėjo bergždžiai pakilusius nuo žemės akmeninius arklius paminklų viršuje, nušviestus raudonos žaros. Kaip tik tada prisiminė savo drauges – Rozą ir Kler. Pirmą kartą nuo išvykimo parašė laišką. Tiesą pasakius, tai buvo popieriuje išsiliejęs jo tylėjimo perteklius:

Mano vaikeliai,

rašau jums iš Vienos. Nežinau, kaip jūs laikotės. Aš užsidirbu pragyvenimą keliaudamas. Apkartusia širdimi mačiau daug gražių dalykų. Čia grožis užleido vietą kultūrai. Tai pailsina. Nelankau bažnyčių ar senovės paminklų. Vaikštau po Ringą. Ir, vakarui apgaubus teatrus bei prašmatnius rūmus, aklas akmeninių arklių polėkis raudo-

name saulėlydyje palieka mano širdyje keistą kartėlio ir laimės mišinį. Rytais valgau minkštai virtus kiaušinius su grietine. Keliuosi vėlai, viešbutyje visi man labai paslaugūs, aš jautriai reaguoju į metrdotelių stilių ir persivalgau gero maisto (o, ta grietinė). Netrūksta reginių ir gražių moterų. Trūksta tik tikros saulės.

Ką veikiate jūs? Papasakokite apie save ir apie saulę nelaimėliui, kurio niekas niekur nesulaiko ir kuris lieka ištikimas jums.

Patrisas Merso.

Tą vakarą, parašęs laišką, jis grįžo į šokių salę. Užsisakė vakarui vieną iš trenerių, Heleną, kuri mokėjo šiek tiek prancūziškai ir suprato jo prastą vokiečių kalbą. Išėjęs iš šokių salės antrą nakties, palydėjo ją namo, kaip įmanydamas korektiškiau pasimylėjo ir iš ryto nubudo svetimoje lovoje, greta Helenos nugaros, kurios ilgomis šlaunimis ir plačiais pečiais žavėjosi nesavanaudiškai ir geraširdiškai. Išėjo nenorėdamas jos žadinti, tad kyštelėjo banknotą į jos batelį. Priėjęs prie durų išgirdo šaukiant: „Brangusis, tu apsirikai". Grįžo prie lovos. Jis iš tikrųjų apsiriko. Prastai nutuokdamas apie austriškus pinigus, vietoj šimto šilingų paliko penkių šimtų šilingų banknotą. „Ne, – atsakė šypsodamasis, – čia tau. Tu buvai nuostabi." Helenos veidas, strazdanotas po šviesiais susivėlusiais plaukais, nušvito šypsena. Ji staiga atsistojo ant lovos ir pabučiavo jį į skruostus. Tas bučinys, pirmas, kuriuo ji pabučiavo jį iš širdies, sukėlė Merso jausmų audrą. Jis ją paguldė, apkamšė, vėl nuėjo prie durų ir

pažvelgė į ją šypsodamasis: „Sudie“, – atsisveikino. Ji išpūtė akis virš iki nosies užtrauktos paklodės ir leido jam išnykti nepratarusi nė žodžio.

Po kelių dienų Merso gavo atsakymą iš Alžyro:

Mielas Patrisai,

mes Alžyre. Jūsų mergytės bus labai laimingos vėl jus išvydusios. Jei jūsų niekas niekur nesulaiko, atvažiuokite į Alžyrą, mes apgyvendinsime jus Namuose. Mes laimingos. Aiškų, truputį jaučiame gėdą, bet veikiau iš padorumo. Tai irgi duoklė prietarams. Jeigu norite būti laimingas, grįžkite pamėginti čionai. Tai geriau, negu būti liktiniu puskarininkiu. Atkišame kaktas jūsų tėviškam bučiniui.*

Roza, Kler, Katerina.

P. S. – Katerina protestuoja prieš žodį „tėviškam“. Katerina gyvena drauge su mumis. Ji bus, jeigu sutinkate, jūsų trečia duktė.

Merso nusprendė grįžti į Alžyrą per Genują. Kaip kitiems reikia vienatvės prieš priimant svarbius sprendimus ir atliekant pagrindinį gyvenimo vaidmenį, jam, apnuodytam vienatvės ir svetimumo, prieš pradedant savo žaidimą reikėjo pasitraukti į draugystę ir pasitikėjimą bei paragauti tariamo saugumo.

* Namuose priešais Pasaulį.

Traukinyje, vežusiame jį į Genują per Šiaurės Italiją, Merso klausėsi tūkstančio balsų, aidėjusių jo viduje ir kviečiančių į laimę. Išvydęs pirmą tiesų kiparisą ant švarios žemės, neišlaikė. Dar jautė silpnumą ir karštligę, tačiau kažkas jo viduje suminkštėjo, atsipalaidavo. Netrukus, saulei tolydžio kylant ir artėjant jūrai, po tuo didžiuliu spindinčiu ir šokinėjančiu dangum, iš kurio ant virpančių alyvmedžių liejosi oro ir šviesos marios, tasai pasaulį virpinantis džiugesys susiliejo su jo širdies džiugesiu. Traukinio žlegėjimas, vaikų krykštavimas sausakimšoje kupė, visa, kas juokėsi ir dainavo aplinkui, derėjo prie jo savotiško vidinio šokio ritmo, to šokio, kuris jį svaidė kiauras valandas suakmenėjusį į visas keturias pasaulio puses, galiausiai išmetė, džiūgaujantį ir apstulbusį, kurtinančioje Genujoje, plyštančioje nuo sveikatos prieš savo įlanką ir dangų, kurioje iki vakaro rungėsi geismas ir tingulys. Merso troško, alko mylėti, tenkinti geismus ir glamonėti. Jį deginantys dievai nusviedė jį į jūrą mažyčiame uosto kampelyje, kur jis ragavo dervą ir druską pramaišiui ir nuplaukė taip toli, kad pametė jos ribas. Paskui pasiklydo siaurutėse, kvapų užplūstose senamiesčio gatvelėse, leisdamas spalvoms jį apkurtinti, o dangui susinaikinti virš namų nuo saulės svorio, katėms ilsėtis ten, kur jos prisiglaudė tarp vasarinių šiukšlių. Žengė keliu virš Genujos ir leido visai jūrai, pritvinkusiai kvapų, šviesos, kilti prie jo vientisu tyniu. Užsimerkęs apkabino karštą akmenį, ant kurio sėdėjo, paskui atsimerkė ir žiūrėjo į miestą, kur gyvybės perteklius riaumojo jaudinančiu blogu skoniu. Vėlesnėmis dienomis irgi mėgdavo atsisėsti ant nusileidžiančių į uostą laiptų ir vidurdienį spoksodavo į merginas,

einančias iš įstaigų pasivaikščioti krantinėmis. Apsiavusios sandalais, laisvomis krūtimis ryškių spalvų lengvutėse suknelėse, jos palikdavo Merso perdžiūvusia burna ir plakančia nuo geismo širdimi, geismo, kuriame jis vėl pajuto laisvę ir sykiu kažin kokį pateisinimą. Vakarais sutikdavo tas pačias moteris gatvėse ir sekdavo joms iš paskos, o šiltas, susigūžęs į kamuoliuką nuo geismo gyvulys su nuožmiu švelnumu krutėjo jam tarp slėpsnų. Dvi dienas jis degte degė tuo nežmonišku jauduliu. Trečią dieną paliko Genują ir išplaukė į Alžyrą.

Visą kelionę mąsliai stebėdamas vandens ir šviesos žaismą viršum jūros ryte, vidurdienį ir vakare, derino širdį prie lėtų dangaus tvinksnių ir atgavo pusiausvyrą. Merso nepasitikėjo kai kurių pasveikimų vulgarumu. Išsidriekęs ant denio suprasdavo, kad reikia ne užmigti, o būdrauti, akylai stebėti ir nepasiduoti draugams, patogumams, sielai ir kūnui. Jam reikėjo sukurti savo laimę ir pasiteisinimą. Aišku, dabar tas uždavinys bus lengvesnis. Iš tos keistos ramybės, kuri jį persmelkė virš jūros staiga pakilus vakaro gaivai, kai danguje pamažėle ryškėjo pirma žvaigždė, o žalia šviesa blėso, kad vėl atgimtų geltona, Merso suprato, kad po didžiulio sąmyšio ir tos audros tai, kas jame buvo miglota ir negera, nusėdo ir užleido vietą dabar jau vaiskiam sielos, sugrįžusios prie gėrio ir ryžto, vandeniui. Jis matė aiškiai. Jis ilgai vylėsi moters meilės. Ir nebuvo sukurtas meilei. Gyvendamas gyvenimą, susidedantį iš kontoros krantinėje, savo kambario ir miego, savo restorano ir savo meilužės, Merso nesiliovė nepakartojamai ieškoti laimės, kurią širdies gilumoje, kaip ir visi kiti, laikė neįmanoma. Jis vaidino, kad nori būti laimingas. Jis niekada to nenorėjo

sąmoningai ir ryžtingai. Niekada, iki tos dienos... Nuo tos akimirkos, vien tik dėl to vienintelio aiškiai apskaičiuoto žygio jo gyvenimas staiga pakito, ir laimė jam jau atrodė įmanoma. Tikriausiai jis pagimdė tą naują padarą skausmuose. Bet ką tai reiškė, palyginti su žeminančia prieš tai vaidinta komedija? Pavyzdžiui, Merso suprato, kad su Marta jį siejo veikiau tuštybė negu meilė. Net ir tas lūpų, kurias ji tiesė jam, stebuklas tebuvo džiugi nuostaba dėl galios, kuri save pažįsta ir nubunda užkariavus. Visa jo meilės istorija iš tikro buvo pradinio įspūdžio virtimas tikrumu, kuklumo – tuštybe. Martoje jam patiko tie vakarai, kai juodu pasirodydavo kino teatre ir visų žvilgsniai nukrypdavo į ją, toji akimirka, kai jis parodydavo ją aplinkiniams. Joje Merso mylėjo save ir savo galią bei siekius gyventi. Net pats jo geismas, tas giluminis viso jo kūno pašaukimas, rasdavosi veikiausiai iš pradžioje patirtos nuostabos, kad gauni tą ypač gražų kūną, jį valdai ir pažemini. Dabar Merso žinojo, kad jis sukurtas ne tokiai meilei, o nekaltai, baisiai meilei to juodo dievo, kuriam nuo šiol tarnavo.

Kaip dažnai atsitinka, tai, kas jo gyvenime buvo geriausia, susikristalizavo aplink blogiausia. Kler ir jos draugės, Zagrėjus ir jo laimės su Marta troškulys. Dabar Merso žinojo – atėjo metas jo laimės troškimui. Tačiau suprato, kad turi susiderinti su laiku, kad turėti laiko – pats nuostabiausias ir kartu pavojingiausias patyrimas. Dykinėjimas fatališkas tik vidutinybėms. Daugelis net nesugeba įrodyti, kad jie – ne vidutinybės. Merso užkariavo šitą teisę. Bet tai reikėjo dar įrodyti. Pasikeitė tik viena. Jis jautėsi laisvas nuo savo praeities ir nuo to, ką prarado. Norėjo tik susigūžti, užsidaryti savyje,

aiškiai suvokti ir kantriai degti pasauliui matant. Norėjo laikyti rankose savo gyvenimą kaip šiltą duonos tešlą, kai ją minkai ir vartai. Kaip per tas dvi ilgas naktis traukinyje, kai jis galėjo pasikalbėti su savimi ir pasiruošti gyventi. Laižyti savo gyvenimą kaip ledinuką, formuoti jį, aštrinti, galop mylėti. Tai ir buvo visa Merso aistra. Ta asmenybės raiška, nuo šiol visos jo pastangos susitelkė į tai, kaip ją išsaugoti visų savo gyvenimo pavidalų akivaizdoje, net ir vienatvės, kurią ištverti, dabar jis jau žinojo, – taip sunku, kaina. Jis neišduos. Čia jam padėjo jo veržlumas, ir ten, kur jis jį nunešė, jį prisivijo meilė kaip pašėlęs gyvenimo geismas.

Jūra iš lėto glamžėsi, atsidauždama į laivo šonus. Dangus pritvinko žvaigždžių. Tylėdamas Merso jautė savyje begalę gilių jėgų mylėti ir žavėtis tuo gyvenimu su ašarotu ir saulėtu veidu, gyvenimu tarp druskos ir įkaitusio akmens, jam atrodė, kad glamonėjant jį susijungtų visos jo meilės ir nevilties galios. Čia ir būta jo išskirtinio skurdo ir turtingumo. Atrodė, kad, parašęs nulį, jis vėl iš naujo pradėjo partiją, bet jau suvokdamas savo jėgas ir aiškiai regintį karštį, kuris stūmė jį lemties link.

O paskui buvo Alžyras, lėtas atvykimas iš ryto, akinanti kasbos kaskada viršum jūros, kalvos, dangus, rankas išskėtusi įlanka, namai tarp medžių ir jau artimas krantinių kvapas. Tada Merso susivokė, kad nuo Vienos nė karto nepagalvojo apie Zagrėjų kaip apie žmogų, kurį nužudė savo rankomis. Pripažino, kad geba taip užmiršti, kaip moka tik vaikas, genijus ar nekaltas žmogus. Nekaltas, sukrėstas džiaugsmo, jis pagaliau suprato, kad buvo sukurtas laimei.

Trečias skyrius

Patrisas ir Katerina saulei šviečiant pusryčiauja terasoje. Katerina – su maudymosi kostiumėliu, vaikinas, kaip jį vadina jo draugės, – su trumpikėmis, apsivyniojęs aplink kaklą rankšluostį. Jie valgo pomidorus su druska, bulvių salotas, medų ir daug vaisių. Persikus įdeda atšaldyti tarp ledų, paskui ištraukę laižo prakaito lašelius nuo aksominės jų odos pūkelių. Dar išsispaudžia vynuogių sulčių ir geria jas, atkišę veidą saulei, kad įdegtų (bent jau Patrisas, kuris žino, kad įdegimas – privalumas).

– Pauostyk saulę, – sako Patrisas, atkišęs ranką Katerinai. Ji laižo žastą.

– Taip, – atsako, – ir tu pauostyk.

Jis pauosto, paskui išsitiesia ir glosto sau šonus. Ji irgi atsigula ant pilvo ir nusmaukia maudymosi kostiumėlį iki strėnų.

– Elgiuosi nepadoriai?

– Ne, – atsako nežiūrėdamas į ją vaikinas.

Saulė liete liejasi, stabteli ant jo veido. Sudrėkusiomis poromis Patrisas kvėpuoja ta ugnimi, ji liejasi jam per kraštus ir jį užmigdo. Katerina fermentuoja savo saulę, atsidūsta ir sudejuoja:

– Kaip gera, – ištaria.

– Taip, – atsako vaikinas.

Tas namas stovėjo įsikibęs į kalvos viršūnę, nuo kurios buvo matyti įlanka. Kvartale jį vadino trijų studenčių namu. Norint pasiekti jį reikėjo kopti labai stačiu keliu, prasidedančiu tarp alyvmedžių ir tarp jų užsibaigiančiu. Per vidurį buvo savotiška laiptų aikštelė palei pilką sieną, nutepliotą nepadoriais piešiniais ir politiniais šūkiais; kol juos perskaitydavo, pailsęs keleivis atgaudavo kvapą. Paskui ir vėl buvo alyvmedžiai, žydri dangaus skalbiniai tarp šakų ir mastikinės pistacijos kvapas palei parudavusias pievas, kur džiūvo violetiniai, geltoni ir raudoni audiniai. Namą pasiekdavai katastrofiškai išpiltas prakaito ir uždusęs, tada, vengdamas bugenvilijos nagų, pastumdavai mėlyną užtvarėlę, paskui dar gaudavai užkopti tiesiais it kopėčios laiptais, nors ir gaubiamais mėlyno šešėlio, kur jau galėjai numalšinti troškulį. Roza, Kler, Katerina ir vaikinas vadino jį Namu priešais Pasaulį. Iš visų pusių atsiveriantis į peizažą jis priminė žėrinčiame danguje virš spalvingo pasaulio šokio pakibusį laivelį. Tarsi koks stiprus gūsis suplakė žoles su saule ir nešė pušis bei kiparisus, dulkėtus alyvmedžius bei eukaliptus nuo pat tobulo įlankos išlinkio apačioje iki to namo pamatų. Pačiame tos dovanos viduryje, nelygu metų laikas, žydėdavo balti erškėčiai ar mimozos, ar sausmedis, paskleisdavęs savo aromatus nuo namo sienų į vasaros naktis. Balti

skalbiniai ir raudoni stogai, jūros šypsenos po dangumi, ištemptu nuo vieno horizonto krašto iki kito ir prisegtu be raukšlelytės, – Namas priešais Pasaulį vėrė savo erdvias angas į tą spalvų ir šviesų mugę. O tolumoje aukštų violetinių kalnų virtinė leidosi stačiu skardžiu į įlanką ir jos tolių apybraižos išsaugojo tą svaigulį. Tad niekas nesiskųsdavo stačiu keliu ir nuovargiu. Kasdien reikėdavo užsikariauti savo džiaugsmą.

Gyvendami štai taip priešais pasaulį ir jausdami jo svorį, kasdien matydami, kaip jo veidas nušvinta, paskui užgęsta, kad suspindėtų jaunumu rytoj, keturi to namo gyventojai suvokė esant kažką, kas drauge buvo jų teisėjas ir pateisinimas. Pasaulis čia tapo veikėju, jis buvo vienas iš tų, kieno patarimų mes klausomės noriausiai, kame pusiausvyra nesunaikino meilės. Jie kvietėsi jį liudininku:

– Mudu su pasauliu jums nepritariame, – sakydavo Patrisas be jokios dingsties.

Katerina, kuriai būti nuogai reiškė nusimesti prietarus, naudodavosi tuo, kad vaikino nėra, ir išsirengdavo terasoje. Paskui, stebėdama besikeičiančias dangaus spalvas, pareikšdavo prie stalo su geidulingu išdidumu:

– Aš buvau nuoga prieš pasaulį.

– Taip, – pašaipiai atrėždavo Patrisas, – moterims, aišku, jų mintys kur kas svarbesnės negu pojūčiai.

Tuomet Katerina pašokdavo, nes nenorėjo būti intelektualė. Roza ir Kler drauge su ja:

– Nutilk, Katerina, tu klysti.

Juk buvo sutarta, kad Katerina visuomet klysta, – ji buvo visų vienodai mėgstama. Turėjo sunkų, ryškių apybraižų, sudegusios duonos spalvos kūną ir gyvulišką

nuovoką to, kas pasaulyje svarbiausia. Niekas geriau už ją neatspėdavo gilios medžių, jūros ir vėjo kalbos.

– Ta mažylė – gamtos reiškinys, – sakydavo Kler be perstogės valgydama.

Paskui visi eidavo pasišildyti saulėje ir patylėti. Žmogus sumenkina kito žmogaus galias. Pasaulis jas išsaugo nelytėtas. Roza, Kler, Katerina ir Patrisas gyveno prie savo namo langų vaizdais ir apsimetinėjimu, paklusdavo užsimezgusiam tarp jų žaidimui, juokėsi, puoselėdami draugystę ir švelnius jausmus, bet atsidūrę vėl priešais dangaus ir jūros šokį atgaudavo nematomą savo lemties spalvą ir susitikdavo galiausiai su savo pačių esme. O kartais katės prisidėdavo prie šeimininkų. Prieidavo Gula, amžinai įsižeidusi, su juodu klaustuku žaliose akyse, liesa, gracinga, staiga užplūsta beprotybės priepuolio ir puolanti šešėlius.

– Tai sukruto vidinės jos liaukos, – sakydavo Roza. Paskui imdavo juoktis iš visos širdies su užkritusia ant veido garbiniuotų plaukų kupeta, linksmai prisimerkusi po apvaliais akiniais, kol Gula ant jos užšokdavo (ypatinga malonė); vedžiodama pirštais po tą blizgantį kailį Roza suminkštėdavo, atsipalaiduodavo, pati pavirtusi kate su švelniomis akimis, nuramindavo tą padarą gležnomis broliškomis rankomis. Nes katės buvo Rozos durys į pasaulį, kaip apsinuoginimas – Katerinos. Kler buvo mielesnis kitas katinas – Kalis. Jis buvo švelnus ir kvailas, kaip ir purvinai baltas jo kailis, ir leisdavosi kankinamas. Florentietiško veido Kler tuomet pasijusdavo nuostabios sielos žmogumi. Tyli ir uždara, staigiai užsideganti, ji nesiskundė apetitu. Matydamas, kaip Kler storėja, Patrisas ją subardavo:

– Jūs darotės mums atgrasi, – sakydavo. – Gražus žmogus neturi teisės bjaurotis.

Tada įsiterpdavo Roza:

– Kada jūs liausitės tyčiotis iš šito vaiko! Valgykite, seserie Kler.

Taip diena slinkdavo nuo saulėtekio iki saulėlydžio palei kalvas, virš jūros, tarp švelnių saulės spindulių. Jie juokiasi, juokauja, kuria planus. Visi šypsosi iš apsimetinėjimo ir dedasi jam paklūstantys. Nuo pasaulio veido Patrisas pereidavo prie tų rimtų ir besišypsančių jaunų moterų veidų. Kartais jį stebindavo išniręs aplink jį pasaulis. Pasitikėjimas ir draugystė, saulė ir balti namai, vos tesuvokiami niuansai, – čia gimsta nelytėtos laimės pojūčiai, ir jis matavo tikslų jų atgarsį. Name priešais Pasaulį, sakydavo jie vienas kitam, – ne linksminiesi, o esi laimingas. Patrisas puikiai tai pajusdavo, kai, pasigręžę veidu į vakarą, visi drauge su paskutiniu vėjo šuoru jie įleisdavo savin tą žmogišką ir pavojingą pagundą į nieką nepanėšėti.

Šiandieną pasideginusi saulėje Katerina išėjo į darbą.

– Brangus Patrisai, – prabilo staiga išnirusi Roza, – turiu jums gerą naujieną.

Terasos kambaryje vaikinas guli drąsiai išsidriekęs ant sofos su detektyvu rankoje.

– Brangioji Roza, klausau jūsų.

– Šiandien jūsų eilė gaminti valgį.

– Gerai, – atsako Patrisas nė nekrustelėjęs.

Roza išeina nešina studentišku krepšiu, kur abejingai sumeta saldžius pipirus pietums ir nuobodų trečią Laviso *Istorijos* tomą. Patrisas, privalantis išvirti lęšius,

slampinėja iki vienuolikos, apžiūrinėja didžiulį kambarį gelsvomis sienomis su oranžiškai ir rusvai dryžuotais apmušalais, apstatytą sofomis ir knygų lentynomis, nukabinėtą žaliomis, geltonomis ir raudonomis kaukėmis, paskui paskubomis išverda lęšius, kliūsteli į prikaistuvį aliejaus, apskrudina svogūną, pomidorą, įmeta prieskoninių žolelių, pluša ir keikia Gulą ir Kalį, reiškiančius nepasitenkinimą dėl alkio. Nors Roza vakar jiems paaiškino:

– Žinokit, padarai, – pasakė ji, – jog vasarą per karšta, kad išalktum.

Be penkiolikos dvylika ateina Katerina, vilkinti lengva suknele, avinti atvirais sandalais. Jai reikia nusiprausti po dušu ir pasideginti saulėje. Ji paskutinė sės prie stalo. Roza griežtai pareikš:

– Katerina, tu nepakenčiama.

Vanduo vonioje šnypščia ir galiausiai pasirodo uždususi Kler.

– Jūs verdate lęšius? Turiu labai gerą receptą.

– Žinau. Paimkite grietinės... Prašom jį palaikyti kitam kartui, brangioji Kler.

Visi Kler receptai visada prasideda nuo grietinės.

– Jis teisus, – patvirtina ką tik atsiradusi Roza.

– Taip, – pritaria vaikinas. – Sėdam prie stalo.

Jie valgo virtuvėje, kuri, be to, labai jau primena aksesuarų parduotuvę. Čia yra visko, net užrašų knygelė Rozos sąmojams. Kler sako:

– Būkime elegantiški, bet paprasti, – ir suima savo dešrelę pirštais. Katerina ateina deramai pavėlavusi, apsvaigusi ir liūdna, akys pablyškusios nuo miego. Jos siela nebuvo taip persmelkta kartėlio, kad ji galvotų apie savo

įstaigą – aštuonias valandas, kurias ji nuvagia iš pasaulio ir iš gyvenimo, kad atiduotų jas rašymo mašinėlei. Draugės supranta ją ir pagalvoja, kaip atrodytų jų gyvenimai, sugadinti tų aštuonių valandų. Patrisas tyli.

– Taip, – ištaria Roza, nemėgstanti graudenimų, – apskritai tau tai rūpi. Pirmiausia tu kas dieną kalbi mums apie savo įstaigą. Mes nebeduodame tau žodžio.

– Bet, – atsidūsta Katerina.

– Tuomet balsuojame. Vienas, du, trys, – tu viena prieš daugumą.

– Matai, – įsiterpė Kler.

Ant stalo atsiranda perdžiūvę lęšiai, ir visi juos valgo tylėdami. Kai valgį taiso Kler, ragaudama prie stalo, ji visada patenkinta pasako: „Tiesiog nuostabu!" Patrisas, būdamas orus, veikiau jau tyli, kol visos jos prapliumpa juoktis. Katerina šiandien be ūpo, bet norėdama išsikovoti keturiasdešimties darbo valandų savaitę paprašo, kad kas nors ją palydėtų į Visuotinę darbo konfederaciją.

– Ne, – atsisako Roza, – dirbi juk tu.

Suirzęs „gamtos reiškinys" eina atsigulti saulėkaitoje. Netrukus prie jos prisideda visi kiti. Ir Kler, nerūpestingai glostydama Katerinos plaukus, mano, kad „tam vaikui" stinga vyro. Nes Name priešais Pasaulį jau įprasta svarstyti Katerinos dalią, skirti jai poreikius ir numatyti jų mastą bei įvairovę. Aišku, Katerina retkarčiais atkreipia dėmesį į tai, kad ji jau didelė ir panašiai, bet niekas jos neklauso.

– Vargšelė, – sako Roza, – jai reikia meilužio.

Paskui visi sau leidžia ištižti saulėje. Katerina, nejausdama jokios pagiežos, papasakojo savo įstaigos

paskalas ir kaip panelė Perez, toji aukšta blondinė, turėjusi netrukus ištekėti, ėjo per visas tarnybas rinkdama pažymas, kaip šiurpiai keliautojai aprašinėjo panelei tas keliones ir su kokiu palengvėjimu, sugrįžusi iš savo povestuvinės kelionės, ji pareiškė šypsodamasi: „Tai buvo ne taip jau ir šiurpu.“ „Jai trisdešimt metų“, – priduria gailestingoji Katerina.

O Roza, priekaištaudama dėl jos rizikingų istorijų:

– Kaip taip galima, Katerina, čia juk tik jaunos mergaitės.

Tuo metu virš miesto praskrenda pašto lėktuvas, žvilgėdamas švytinčiu metalu virš žemės ir danguje. Jis pasuka į įlankos linkį, pasvyra, įsibrauna į pasaulio tėkmę ir, vienumat atsitiesęs, staiga pakeičia kryptį, ilgai neria į jūrą ir nutupia ant jos galingai ištiškus baltai mėlynam vandeniui. Gula ir Kalis tyso ant šono, mažyčiuose gyvatiškuose jų snukučiuose matyti raudonas gomurys; gašlūs ir nepadorūs sapnai, kuriuos jie sapnuoja, virpina šonus.

Dangus krinta iš visos savo aukštybės, svarinamas saulės ir spalvų. Užsimerkusi Katerina jaučiasi ilgai ir giliai krintanti, paskui panyra į savo pačios gelmes, kur švelniai kruta tas padaras, kvėpuojantis tarytum dievas.

Kitą sekmadienį laukiama svečių. Kler eilė ruošti valgį. Roza nuskuto daržoves, paruošė indus ir stalą, Kler sudės daržoves į prikaistuvius ir prižiūrės jas verdant, skaitydama savo kambaryje. Kadangi Mina la Maureska šįryt neatėjo, šiemet jau trečią kartą numarinusi tėvą, Roza dar ir butą sutvarkė. Svečiai atvyksta. Eliana, kurią Merso vadina idealiste. „Kodėl?“ – klausia Eliana. „Nes

kai jums pasakai ką nors neabejotina, kas jus sukrečia, jūs sakote: tai teisybė, bet tai negerai." Eliana geraširdė ir jaučiasi panaši į Ticiano „Vyrą su pirštine", nors visi tai neigia. Tačiau jos asmeninis kambarys išklijuotas „Vyro su pirštine" reprodukcijomis. Ji studijuoja. Kai pirmą kartą apsilankė Name priešais Pasaulį, paskelbė susižavėjusi jų gyventojų „prietarų stoka". Laikui bėgant jai tai atrodė jau nelabai patogu. Nepripažinti prietarų reiškė jai atvirai pasakyti, kad jos papasakota ir rūpestingai išdailinta istorija – be galo nuobodi, ir maloniai pareikšti po menkiausio sakinio: „Eliana, jūs – tik asiliukė."

Įžengusi į virtuvę drauge su Noeliu, antruoju svečiu, iš profesijos skulptoriumi, Eliana pamato Kateriną, kuri niekada netaiso valgio normaliai sukiodamasi po virtuvę. Gulėdama aukštielninka ji viena ranka valgo razinas, kita suka ką tik pradėtą taisyti majonezą. Roza, pasirišusi didelę mėlyną prijuostę, žavisi Gulos protu: ta nušoko į daržą užkąsti prieš pietus.

– Ar jums neatrodo, – paklausė romioji Roza, – na, argi jums neatrodo, kad ji protinga?

– Taip, – atsakė Katerina, – šiandien ji pranoksta pati save, – ir pridūrė, kad šįryt Gula, kaskart vis protingesnė, sudaužė žalią lempelę ir gėlių vazą.

Eliana ir Noelis, pernelyg uždusę, kad pareikštų, kaip tai negražu, patys nusprendžia atsisėsti, nes niekam net nešovė į galvą jiems tai pasiūlyti. Ateina Kler, maloni ir vangi, paspaudžia juodviem ranką ir paragauja nuo ugnies žuvienės. Jos manymu, jau galima sėstis prie stalo. Bet šiandieną vėluoja Patrisas. Galiausiai jis įžengia ir plepiai aiškina Elianai esąs gerai nusiteikęs todėl, kad moterys gatvėse buvo gražios. Karštasis metų laikas vos

teprasideda, bet lengvos suknelės, kuriose virpa kieti kūnai, jau pasirodė. Patrisui, jo žodžiais tariant, nuo to džiūsta burna, tvinksi smilkiniuose ir darosi karšta slėpsnose. Nuo detalių tikslumo drovioji Eliana nuščiūva. Prie stalo, po pirmųjų žuvienės šaukštų, visi nustėrsta. Kler koketiškai, labai aiškiai ištardama žodžius, pareiškia:

– Man regis, šita žuvienė atsiduoda sudegusiu svogūnu.

– Ką tu, – nuramina Noelis, visų mėgstamas už gerą širdį.

Tada, norėdama išbandyti jo gerą širdį, Roza paprašo, kad jis nupirktų šitiems namams reikalingų daiktų: vonios kolonėlę, persiškų kilimų ir šaldytuvą. Noeliui paprašius Rozos pasimelsti, kad jis laimėtų loterijoje, ši jam realistiškai atšauna:

– Jeigu jau taip, pasimelsime dėl mūsų pačių.

Maloniai šilta, ta šiluma tokia tiršta, kad atšaldytas vynas ir netrukus patiekti į stalą vaisiai atrodo dar labiau masinantys. Prie kavos Eliana drąsiai kalba apie meilę. Jeigu mylėtų, ištekėtų. Katerina jai atsako, jog mylint skubiausia yra mylėtis, ir tokia materiali politika iškreipia Elianos veidą. Pragmatiška Roza sutiktų su Eliana, jeigu „patirtis, deja, nebūtų įrodžiusi, kad santuoka nužudo meilę.“

Tačiau Eliana ir Katerina aitrina savo mintis iki antagonizmo ir darosi neteisios, kaip nutinka temperamentingiems žmonėms. Noelis, mąstantis formomis ir moliu, tiki moterimi, vaikais ir patriarchaline konkretaus ir svaraus gyvenimo tiesa. Tada Roza, nuvarginta Elianos ir Katerinos šauksmų, apsimeta staiga supratusi dažnų Noelio apsilankymų tikslą.

– Ačiū, – padėkoja ji, – man trūksta žodžių išsakyti jums, kaip ta naujiena sukrėtė mane iki širdies gelmių. Rytoj pat pasikalbėsiu su tėvu apie „mūsų" ketinimus ir po kelių dienų galėsite jo atsiklausti.

– Bet... – prabyla Noelis ne visai suprasdamas.

– O, – pakiliai nutraukia jį Roza, – žinau. Suprantu jus be žodžių. Jūs iš tų, kurie tyli, ir privalai atspėti, ką jūs galvojate. Beje, džiaugiuosi, kad pareiškėte man apie savo jausmus, nes dažni jūsų apsilankymai pradėjo juodinti mano švarią reputaciją.

Prajuokintas ir truputėlį sunerimęs Noelis prisipažįsta sužavėtas, kad jo norai išsipildė.

– Jau nekalbant apie tai, – nespėjęs užsidegti cigaretės įsiterpia Patrisas, – kad jums reikės greitai suktis. Rozos būklė įpareigoja jus paskubinti tą reikalą.

– Ką? – išsižiojo Noelis.

– Viešpatie, – įsiterpė Kler, – mums dar tik antras mėnuo.

– Be to, – švelniai ir įtaigiai priduria Roza, – jūsų amžius jau toks, kai smagu atpažinti save kito kūdikyje.

Noelis truputį susiraukia, o Kler, apsimetusi paklusnia mergyte:

– Pajuokavome. Reikia priimti tai kaip sąmojų. Eime į svetainę.

Pokalbis apie principus baigėsi. Bet Roza, savo gerus darbus daranti paslapčia, tyliai kalbasi su Eliana. Patrisas atsistojo prie lango didžiajame kambaryje, Kler, tiesi kaip styga, stovi prie stalo, o Katerina atsigulė ant demblio. Kiti sėdi ant sofos. Virš miesto ir uosto susitelkęs tirštas rūkas. Bet vilkikai vėl kimba į darbą ir jų žemi šauksmai ataidi drauge su dervos ir žuvies

kvapais, apačioje nubunda gausybė raudonų ir juodų korpusų, surūdijusių knechtų ir nuo žolės lipnių grandinių. Kaip visada, tai skamba kaip vyriškas ir broliškas jėga paženklinto gyvenimo šauksmas, kurio viliones ar tiesioginį kvietimą čia visi jaučia. Eliana liūdnai sako Rozai:

– Iš esmės jūs tokia pati kaip ir aš.

– Ne, – prieštarauja Roza, – aš tik stengiuosi būti laiminga, ir kiek įmanoma labiau.

– Meilė – ne vienintelis būdas tam pasiekti, – neatsigręždamas įsiterpia Patrisas.

Jis labai mėgsta Elianą ir išsigąsta, kad ją ką tik nuliūdino. Tačiau supranta Rozos norą būti laimingai.

– Tai pusėtinas idealas, – pareiškia Eliana.

– Nežinau, ar jis pusėtinas, bet tai sveikas idealas. Ir dar žinote... – Patrisas nutyla. Roza prisimerkė. Gula užšoko jai ant kelių, ir ilgais brūkšniais glostydama jos viršugalvį Roza įžengia į slaptą sąlytį, kai prisimerkusi katė ir sustingusi moteris vienodu žvilgsniu matys tą patį pasaulį. Visi užsisvajoja per pertraukas tarp ilgų vilkiko šauksmų. Roza persiima susirietusios jos skreite į kamuoliuką Gulos murkimu. Karštis įsiremia jai į akis ir panardina ją į tirštą jos kraujo tvinksnių tylą. Katės miega kiauras dienas ir mylisi nuo pirmos žvaigždės iki aušros. Gašlumas jas graužte graužia, o jų miegas – kurčias. Jos irgi žino, kad kūnas turi sielą, kur siela nieko nereiškia.

– Taip, – pakartoja Roza, – būti laimingai ir kiek įmanoma labiau.

Merso galvojo apie Liusjeną Reinal. Kai anksčiau pasakė, kad moterys gatvėse buvo gražios, norėjo

pasakyti, kad jam graži pasirodė viena moteris. Jis susipažino su ja pas draugus. Prieš savaitę juodu drauge išėjo pasivaikščioti ir, neturėdami ką veikti tą gražų, šiltą rytą, slampinėjo bulvarais ir palei uostą. Ji net neprasižiojo ir, palydėjęs ją namo, Merso nustebo, kad ilgai spaudė jos ranką ir šypsojosi. Liusjena buvo gana aukšta, vienplaukė, avėjo atvirais sandalais, vilkėjo balta drobine suknele. Vėjeliui pučiant jie vaikštinėjo po bulvarus. Liusjena tvirtai statė koją ant karštų plokščių ir pasistiebdavo prieš vėją. Suknelė nuo to judesio priglusdavo prie kūno, išryškindama plokščią išgaubtą pilvą. Atmestais atgal šviesiais plaukais, mažyte tiesia nosimi ir tobulai atsikišusiomis į priekį krūtimis, Liusjena teigė slaptą dermę, siejančią ją su žeme ir reguliuojančią pasaulį aplink jos judesius. Kai linguodama rankinę dešine ranka su sidabro apyranke, skimbteldavusia, kai atsimušdavo į rankinuko sagtį, kairę pakeldavo virš galvos, gindamasi nuo saulės, o dešinės kojos pirštai vis dar siekdavo žemę, tačiau jau pasiruošę ją palikti, Patrisui atrodė, kad ji susiedavo tuos mostus su pasauliu.

Kaip tik tuomet jis ir pajuto tą paslaptingą dermę, suliejusią jo žingsnius su Liusjenos žingsniais. Jie žengė koja kojon, jam nereikėjo prie jos taikytis. Tą dermę, ko gero, lengvino plokščiakulniai Liusjenos bateliai. Tačiau sykiu jų žingsniuose buvo ir kažkas bendra: jų ilgis, jų lankstumas. Tuo pat metu Merso atkreipė dėmesį, kad Liusjena tyli ir kad jos veidas uždaras. Pamanė, gal ji neprotinga, ir apsidžiaugė. Protu nepaženklintame grožyje esama kažko dieviško, ir Merso geriau nei bet kas kitas gebėjo tai pajusti. Todėl ir luktelėjo, spausdamas jos pirštus, dažnai su ja susitikdavo, juodu ilgai

vaikštinėdavo tylėdami, atkišę įrudusius veidus saulei arba žvaigždėms, drauge maudydavosi ir derindavo savo mostus bei žingsnius niekuo neapsikeisdami, tik kūnų buvimu šalia. Viskas taip vyko iki vakar vakaro, kai Merso vėl patyrė pažįstamą, pribloškiantį stebuklą ant Liusjenos lūpų. Ligi šiol jį jaudino tai, kaip ji įsikibdavo į jo drabužius, kaip eidavo drauge, paėmusi jį už rankos, jos nesivaržymas ir jos pasitikėjimas, paliesdavęs jo vyriškąją stygą. Ir jos tylėjimas, visą ją suliedavęs su tos akimirkos judesiu ir ištobulindavęs jos panašumą su katėmis, kurioms ji buvo skolinga už savo elgsenos orumą. Vakar po vakarienės Merso vaikštinėjo su ja krantinėmis. Akimirką jie stabtelėjo prie laiptų į bulvarus, ir Liusjena prie jo prigludo. Tamsoje Patrisas pajuto po savo pirštais jos šaltus atsikišusius skruostikaulius ir karštas lūpas, kur niro pirštas. Tada jame susitelkė lyg koks garsus nesavanaudiškas aistringas šūksnis. Žvaigždėmis plyštančios nakties ir apverstą dangų primenančio miesto, pritvinkusio žmogiškų šviesų, akivaizdoje, karštam, giliam dvelksmui plūstant nuo uosto jam į veidą, pajuto to šilto šaltinio troškulį, nežabojamą norą sugriebti ant gyvų jos lūpų visą nežmoniško užmigusio pasaulio prasmę, lyg kokią tylą, uždarytą jos burnoje. Jis pasilenkė ir, rodės, priglaudė lūpas prie paukščio. Liusjena suvaitojo. Jis kąstelėjo jai į lūpas ir keletą sekundžių, lūpos į lūpas, kvėpavo šiluma, kuri svaigino jį taip, tarsi jis būtų spaudęs rankose pasaulį. O ji įkibo į jį, lyg skęsdama, tarpais išnirdavo iš tos gilios ir didelės duobės, kur buvo įstumta, nustumdavo jo lūpas, paskui ir vėlei prisitraukdavo, vėl įgriūdama į juodus ledinius vandenis, kurie ją degino it kokia dievų minia.

...Bet Eliana jau rengėsi eiti. Ilga tylos ir apmąstymų popietė laukė Merso jo kambaryje. Per vakarienę visi tylėjo, tačiau bendru sutarimu perėjo į terasą. Galiausiai dienos visada veja viena kitą. Nuo ryto virš įlankos, spindinčios ūkana ir saule, iki švelnaus vakaro virš įlankos. Diena išaušta virš jūros ir nusileidžia už kalnų, nes dangus rodo tik tą vieną kelią, kuris driekiasi nuo jūros iki kalvų. Pasaulis visada teigia tik vieną dalyką, jis sudomina, o paskui įgrysta. Bet visada ateina metas, kai jis pavergia, nuolat kartodamas, ir gauna atpildą už savo atkaklumą. Taip Namo priešais Pasaulį dienos, nuaustos iš prabangaus juokų ir įprastinių poelgių audeklo, baigiasi terasoje priešais žvaigždžių pritvinkusį dangų. Visi išsipleikia gulimuosiuose krėsluose, Katerina atsisėda ant apsauginės sienelės.

Danguje, karštame ir slaptingame, žvilga tamsios nakties veidas. Tolumoje uoste slenka šviesos, traukiniai ūkia kaskart rečiau. Žvaigždės didėja, mąžta, išnyksta ir vėl atgimsta, pina tarpusavyje netvarius pavidalus, paskui juos vėl sudaro su kitomis žvaigždėmis. Naktis tyloje atgauna savo tankį ir kūną. Kupina slystančių žvaigždžių, palieka akyse šviesų žaismą, kuris išspaudžia ašaras. Ir, pasinerdamas į dangaus gelmes, žmogus vėl randa tame tolimiausiame taške, kur visa kas sutampa, slaptą ir švelnią mintį, įkūnijančią visą jo gyvenimo vienatvę.

Katerina, kurią staiga ima dusinti meilė, tesugebėjo atsidusti. Patrisas, pajutęs pasikeitusį jos balsą, klausia:

– Ar jums nešalta?

– Ne, – atsako Roza. – Beje, tai taip gražu.

Kler atsistojo, pasirėmė rankomis į sieną, užvertė veidą į dangų.

Viso to, kas pasaulyje pirmapradiška, tauru, akivaizdoje ji sulieja draugėn savo gyvenimą ir gyvenimo geismą, o savo viltį supina su žvaigždžių tėkme. Skubiai atsisukusi, kreipiasi į Patrisą:

– Kai tinkamomis dienomis pasitiki gyvenimu, – sako, – jis būna priverstas tau atsakyti tinkamai.

– Taip, – atsakė Patrisas nežiūrėdamas į ją.

Nukrinta viena žvaigždė. Už jos išplinta tolimo švyturio pašvaistė dabar jau juodesnėje tamsoje. Žmonės tyliai ir sunkiai kopia į kalvą. Girdėti, kaip jie trepsi ir sunkiai kvėpuoja. O paskui atvilnija gėlių kvapas.

Pasaulis visada kartoja vienui vieną dalyką. Ir šitoje kantrioje nuo žvaigždės iki žvaigždės nusidriekiančioje tiesoje ištirpsta laisvė, atrišdama mus nuo mūsų pačių ir nuo kitų, kaip ir toje kitoje kantrybės kupinoje tiesoje, kuri driekiasi nuo mirties iki mirties. Tuomet Patrisas, Katerina, Roza ir Kler suvokia laimę, gimstančią iš jų atsidavimo pasauliui. Jei ši naktis – jų lemties atvaizdas, jie žavisi tuo, kad jis toks kūniškas, o sykiu slaptingas, ir kad jo veide pinasi ašaros ir saulė. Skausmo ir džiaugsmo persmelkta jų širdis moka išgirsti tą dvejopą pamoką, vedančią į laimingą mirtį.

Jau vėlu. Vidurnaktis. Nakties pradžioje, kuri yra tarsi pasaulio atvanga ir mąstymas, duslus žvaigždžių didėjimas, ūžimas skelbia netrukus viską nubusiant. Iš žvaigždžių prisodrinto dangaus leidžiasi virpanti šviesa. Patrisas žvelgia į drauges: Katerina, atsitūpusi ant sienelės, atkraginusi galvą, Roza, susigūžusi gulimame krėsle, rankos ištiestos ant Gulos, Kler stovi sustingusi prie

sienelės, baltuoja jos kakta. Jaunos būtybės, gebančios būti laimingos, apsikeičiančios savo jaunyste ir saugančios savo paslaptis. Patrisas priėjo prie Katerinos ir žiūri jai pro petį į apvalų dangų. Roza priėjo prie sienelės, dabar visi keturi stovi priešais Pasaulį. Nakties rasa, staiga lyg tapusi gaivesnė, nuplovė jiems nuo kaktų jų vienatvės žymes, išlaisvino juos iš jų pačių, tuo virpančiu, bėgliu krikštu sugrąžino pasauliui. Šią valandą, kai žvaigždės pilasi per nakties kraštus, jų mostai sustingsta didžiuliame nebyliame nakties veide. Patrisas pakelia ranką į naktį, nubraukia žvaigždžių pėdus, suplakdamas dangaus vandenį, jam po kojų driekiasi Alžyras, o aplink juos – sakytum, žėrintis, tamsus šlifuotų brangakmenių ir kriauklių apsiaustas.

Ketvirtas skyrius

Ankstų rytą Merso automobilis lėkė pakrantės keliu su uždegtais žibintais. Išvažiavęs iš Alžyro jis pavijo ir aplenkė pienininko vežimus, ir arklių kvapas, susidedantis iš šilto prakaito ir arklidės kvapo, privertė jį ryškiau pajusti ryto gaivą. Buvo dar tamsu. Danguje lėtai tirpo paskutinė žvaigždė ir tamsoje žvilgančiame kelyje Merso suvokė tik patenkinto motoro-gyvulio gaudesį, o tolėliau – arklio risčią bei kresčiojančio pilno bidonų vežimo klegesį, kol galiausiai tamsiame kelio gale jau buvo galima įžvelgti keturgubą arklio kanopų blyksėjimą. Paskui viskas išnyko greičio šurmulyje. Jis važiavo greičiau, ir dabar tamsa paskubomis virto šviesa.

Iš nakties, kylančios nuo Alžyro kalvų protarpių, gelmių, automobilis išsigavo į nusidriekusį virš jūros atvirą kelią, kur rytas suapvalėjo. Merso paleido jį visu greičiu. Čepsėdami ratai dažniau siurbėsi į drėgną nuo rasos kelią. Kiekviename iš gausybės posūkių spūsteltas

stabdys šaižiai cypindavo padangas, o išvažiavus į tiesiąją garsus burzgimas, pakeitus greičio pavarą, trumpam užgoždavo jūros šniokštimą, kylantį nuo priešais esančių paplūdimių. Tik lėktuvas leidžia žmogui pajusti vienatvę labiau nei ji pajuntama automobilyje. Susitelkęs, patenkintas tiksliais savo judesiais, Merso sykiu galėjo grįžti prie savo minčių, prie to, kas jam rūpėjo. Dabar kelio gale jau buvo visai šviesu. Virš jūros kilo saulė, o drauge su ja prieš valandėlę dar visiškai tušti laukai pakelėje staiga nubudo, pilni paukščių ir raudonai skraidančių vabzdžių. Kartais kuriuo iš laukų praeidavo valstietis, ir greičio nešamas Merso išsaugodavo atmintyje tik iki pat riebios, syvų kupinos žemės nusvirusiu maišu nešino silueto vaizdą. Automobilis tolydžio sugrąžindavo jį į iškilusias viršum jūros kalvas. Jos vis didėjo, ir jų kontūrai, anksčiau matomi tik kaip kinų šešėlių teatro vaizdas prieš šviesą, sparčiai artėjo, detalės stambėjo, ir prieš Merso netikėtai atsiverdavo alyvmedžiais bei pušimis apaugę šlaitai su tinkuotais namukais. Kitas posūkis išsviesdavo automobilį prie jūros, kuri jau brinko potvyniu ir kilo Merso link lyg dovana, kupina druskos, raudonio ir miego. Automobilis švilpdamas lėkė keliu prie kitų kalvų ir visada vienodos jūros.

Prieš mėnesį Merso pareiškė išvykstąs iš Namo priešais Pasaulį. Ketino pakeliauti, paskui įsikurti Alžyro apylinkėse. Po kelių savaičių grįžo, įsitikinęs, kad jam kelionė – jau svetimas gyvenimas: aplinkos keitimas atrodė tik kaip neramaus žmogaus laimė. Be to, jautė neaiškų nuovargį. Skubėjo įvykdyti sumanytą planą – nusipirkti namelį tarp jūros ir kalnų, Šenua apylinkėse, už kelių kilometrų nuo Tipazos griuvėsių. Atvykęs į Alžyrą,

jis iškėlė į sceną išorines savo gyvenimo dekoracijas. Nupirko didelį vokiškų farmacijos produktų portfelį, nusamdė tarnautoją vadovauti tam reikalui ir taip pateisino savo išvykimą iš Alžyro ir nepriklausomą gyvenimą. Tas verslas sekėsi nei gerai, nei blogai, ir Merso padengdavo kartais pasitaikydavusių trūkumų išlaidas, be sąžinės graužimo atiduodamas tą duoklę savo beribei laisvei. Juk pakanka parodyti pasauliui veidą, kurį jis sugeba suprasti. Tingumas ir bailumas padaro visa kita. Nepriklausomybė laimima keliais pigiais pasitikėjimo žodžiais. Paskui Merso užsiėmė Liusjenos likimu.

Ji neturėjo giminių, gyveno viena, buvo sekretorė anglių parduotuvėje, mito tik vaisiais ir sportavo. Merso jai skolindavo knygų. Ji jas grąžindavo netarusi nė žodžio. Į jo klausimus atsakydavo: „Taip, ji įdomi", arba: „Ji truputį liūdna". Tądien, kai nusprendė išvykti iš Alžyro, jis pasiūlė jai gyventi drauge, bet pasilikti Alžyre, nedirbti ir lankytis pas jį, kai jam jos reikės. Pasakė tai taip įtikinamai, kad Liusjena neįžvelgė tame nieko žeminamo, nieko žeminamo čia ir nebuvo. Liusjena dažnai kūnu suvokdavo tai, ko nepajėgdavo suprasti jos protas. Ji sutiko. Merso pridūrė:

– Jei norite, galiu pažadėti jums, kad vesiu jus. Nors nematau tame jokios prasmės.

– Kaip norėsite, taip ir bus, – atsakė Liusjena.

Po savaitės jis vedė ją ir ruošėsi išvykti. Liusjena per tą laiką nusipirko oranžinę baidarę plaukioti mėlynoje jūroje.

Staigiu vairo posūkiu Merso išvengė ankstyvos vištos. Galvojo apie pokalbį su Katerina. Išvykimo išvakarėse jis paliko Namą priešais Pasaulį ir pernakvojo viešbutyje.

Popietė dar tik prasidėjo, o kadangi iš ryto lijo, visa įlanka atrodė lyg numazgotas stiklas, dangus – lyg ką tik išskalbti baltiniai. Jam prieš akis labai ryškiai išniro kyšulys, užbaigiantis įlankos kreivę; nuauksintas saulės spindulio, jis driekėsi jūroje it kokia didžiulė vasaros gyvatė. Patrisas užsegė lagaminus ir dabar, atsirėmęs rankomis į lango staktą, godžiai žvelgė į tą naują pasaulio gimimą.

– Nesuprantu, kodėl tu išvyksti, jei esi čia laimingas, – pasakė jam Katerina.

– Aš rizikuočiau čia būti mylimas, Katerinut, ir tai man sukliudytų būti laimingam.

Susisukusi į kamuoliuką ant sofos, nulenkusi galvą Katerina žiūrėjo į Patrisą savo gražiu neišmatuojamos gelmės žvilgsniu.

Neatsigręžęs jis pasakė:

– Daugumas vyrų komplikuoja savo būtį ir susikuria likimus. Aš elgiuosi paprastai. Žiūrėk...

Jis kalbėjo pasisukęs veidu į pasaulį, ir Katerina pasijuto užmiršta. Ji žiūrėjo į ilgus Patriso pirštus, nusvirusius nuo atremto į staktą dilbio, į jo stovėseną – jis parėmė kūną viena šlaunim, į klaidžiojantį jo žvilgsnį, kurį tik spėjo esant tokį, jo nematydama.

– Aš norėčiau... – prabilo ji, tačiau nutilo ir žiūrėjo į Patrisą.

Naudodamiesi tuo, kad jūra buvo rami, į ją išplaukė keli burlaiviai. Priplaukė prie laivakelio, pripildė jį sparnų plakimo ir pasuko gilyn į jūrą, palikdami paskui save vandens ir oro pėdsaką, išplitusį ilgais putotais virpesiais. Jiems plaukiant tolyn, Katerina regėjo iš savo vietos, kaip jie iškyla virš Patriso, tarsi tai būtų baltų

paukščių skrydis. Patrisas, regis, pajuto jos tylą ir žvilgsnį. Atsisuko, suėmė jos rankas ir prisitraukė ją prie savęs.

– Niekada nepasiduok, Katerina. Tu turi savyje visko tiek daug, ir visų tauriausią dalyką – laimės jausmą. Nelauk gyvenimo vien tik iš vyro. Daug moterų klysta kaip tik todėl. Lauk jo iš savęs pačios.

– Aš nesiskundžiu, – švelniai atsakė Katerina, uždėjusi ranką Patrisui ant peties. – Kol kas svarbu tik, kad žiūrėtum savo sveikatos.

Tada jis pajuto, koks nepagrįstas buvo jo tikrumas. Jo širdis buvo keistai sausa.

– Nereikėjo to sakyti dabar.

Paėmė lagaminą ir nusileido pirmiausia laiptais, paskui keliu nuo alyvmedžių iki alyvmedžių. Jo laukė tik Šenua, griuvėsių ir pelynų miškas, meilė be vilties ir nevilties, prisimenant acto ir gėlių paįvairintą gyvenimą. Jis atsigręžė. Viršuje Katerina be jokio mosto nulydėjo akimis jį nueinant.

Po mažiau kaip dviejų valandų Merso išvydo Šenua. Paskutiniai violetiniai vakaro atšvaitai dar slinko jo šlaitais, nutįstančiais iki pat jūros, o viršūnė jau švytėjo raudonais ir geltonais atšvaitais. Atrodė, kad žemė, atitrūkusi nuo Saelio kalvų, kurių apybraižos ryškėjo horizonte, skriejo, pagauta galingo, masyvaus polėkio, kad galiausiai atsidurtų nugaroje to milžiniško raumeningo gyvulio, kuris nėrė į jūrą nuo pat viršaus. Namas, kurį Merso nusipirko, stovėjo ant paskutinių kalno šlaitų, už kokio šimto metrų nuo jūros, jau paauksuotos karščio. Namas buvo dviaukštis, antrame buvo tik vienas kambarys ir pagalbinės patalpos. Bet kambarys buvo erdvus ir vėrėsi į sodą, esantį priešais namą, paskui per

nuostabią išilgintą terasos angą – į jūrą. Merso skubiai užkopė į ją. Jūra jau ėmė rūkti ir jos mėlis tamsėjo, o šiltas terasos plytelių raudonis vis labiau švytėjo. Tinkuota baliustrada jau buvo pasipuošusi pirmaisiais prašmatnios vijoklinės rožės žiedais. Rožės buvo baltos, o tų, kurios jau prasiskleidė ir atsigręžė į jūrą, žiedlapiai – kieti, sodrūs ir vešlūs. Apatiniai kambariai vėrėsi: vienas – į pirmuosius vaismedžiais apaugusius Šenua šlaitus, kiti du – į sodą ir į jūrą. Sode dvi pušys kėlė į padanges milžiniškus kamienus, galuose uždengtus pageltusiais ir žaliais kailiniais. Iš namo buvo matyti tik tarp tų medžių sutilpusi erdvė ir jūros išlinkis tarp jų kamienų. Dabar jos tolumoje plaukė mažytis garlaivis, ir Merso nenuleido nuo jo akių per visą ilgą kelionę nuo vienos pušies iki kitos.

Štai čia jis gyvens. Aišku, šių vietų grožis glostė jam širdį. Jis nusipirko šitą namą ir dėl jų. Bet poilsis, kurį tikėjosi čia rasiąs, dabar jį gąsdino. Ir ta vienatvė, kurios ieškojo taip sąmoningai, dabar, jau žinant jos dekoracijas, atrodė jam kur kas baugesnė. Miestelis buvo netoli, už kelių šimtų metrų. Jis išėjo iš namų. Takelis leidosi nuo kelio prie jūros. Įsukęs į jį, pirmą kartą išvydo, kad kitoje jūros pusėje matyti Tipazos taškelis. Kyšulio gale ryškėjo paauksintos šventovės kolonos, o aplink jas – sunykę griuvėsiai tarp pelynų, iš tolo atrodančių kaip pilka minkšta vilna. Birželio vakarais vėjas tikriausiai neša per visą jūrą prie Šenua tą kvapą, iš kurio vaduojasi saulės pertekę pelynai, pamanė Merso.

Turėjo įsirengti namus ir juos sutvarkyti. Pirmos dienos prabėgo greitai. Jis nubaltino kalkėmis sienas, nusipirko Alžyre dažų, ėmėsi įvesti elektrą. Taip

triūsdamas, su pertraukomis tik pietums, kuriuos valgydavo miestelio viešbutyje, ir maudynėms jūroje, užmiršdavo, ko čionai atvyko; kūnui nuvargus, strėnoms įdubus, kojoms surambėjus išsiblaškydavo, susirūpinęs dėl dažų stygiaus arba dėl neteisingai įstatyto bendro šviesos jungiklio koridoriuje. Nakvodavo viešbutyje ir pamažėle pažindinosi su kaimu: su vaikinais, kurie sekmadieniais ateidavo palošti rusiško biliardo ar stalo teniso (jie užimdavo žaidimų stalus visą popietę, o užsisakydavo tik vieną gėrimą, tuo baisiai siutindami šeimininką), su merginomis, kurios vakarais vaikštinėdavo keliu, nusidriekusiu virš jūros (jos būdavo susikibusios už rankų, o paskutiniuosius žodžių skiemenis tardavo progiesmiu), su Perezu, žveju, kuris tiekė viešbučiui žuvį ir buvo vienarankis. Ten susitiko ir miestelio gydytoją Bernarą. Tądien, kai namuose viskas jau buvo įrengta, Merso persivežė daiktus ir truputėlį atsigavo. Buvo vakaras. Jis stovėjo antro aukšto kambaryje, o už lango du pasauliai ginčijo erdvę tarp dviejų pušų. Viename, beveik perregimame, dauginosi žvaigždės. Kitame, tankesniame ir juodesniame, slaptas vandens virpėjimas skelbė netoli esant jūrą.

Ligi šiol jis gyveno bendraudamas su kitais, susitikdavo su darbininkais, kurie jam padėdavo, arba plepėdavo su kavinės šeimininku. Bet šįvakar suprato, kad nebeturi ko susitikti nei rytoj, nei išvis, ir kad atsidūrė geistos vienatvės akivaizdoje. Nuo tos akimirkos, kai nebeliko su kuo matytis, rytojus jam atrodė esąs kraupiai arti. Įtikino save, kad kaip tik šito ir geidė: savęs priešais save, ir ilgam, iki pabaigos. Nusprendė nesigulti, rūkyti ir mąstyti iki vėlios nakties, bet apie dešimtą užsinorėjo

miego ir atsigulė. Kitos dienos rytą nubudo labai vėlai, apie dešimtą valandą, susitaisė pusryčius ir suvalgė juos prieš nusiprausdamas. Jautėsi truputį pavargęs. Buvo nesiskutęs ir susišiaušęs. Bet, kai pavalgė, užuot nuėjęs į vonią, slampinėjo iš vieno kambario į kitą, vartė žurnalą, galiausiai labai apsidžiaugė pamatęs atšokusį nuo sienos elektros skirstiklį ir kibo į darbą. Kažkas pabeldė į duris. Tai buvo viešbučio pasiuntinukas, atnešęs jam pietus, kaip buvo sutarta išvakarėse. Tingėdamas kaip stovi atsisėdo prie stalo, suvalgė pietus be apetito, kad patiekalai neatauštų, ir užsirūkė, išsitiesęs ant sofos pirmo aukšto kambaryje. Kai nubudo, įsiutęs dėl to, kad užmigo, buvo jau keturios valandos. Tada nusiprausė, tvarkingai nusiskuto, pagaliau apsirengė ir parašė du laiškus, vieną – Liusjenai, kitą – trims studentėms. Buvo jau labai vėlu, temo. Nuėjo vis dėlto iki miestelio įmesti laiškų į pašto dėžutę ir grįžo atgal nieko nesutikęs. Užlipo į antro aukšto kambarį, išėjo į terasą. Paplūdimyje ir griuvėsiuose jūra šnekučiavosi su naktimi. Merso mąstė. Jį nuodijo tos prarastos dienos prisiminimas. Bent šįvakar norėjo padirbėti, ką nors nuveikti, paskaityti ar išeiti vakare pasivaikščioti. Sugirgždėjo sodo tvoros vartai. Jam atnešė vakarienę. Buvo išalkęs, valgė su noru, o pavalgęs pasijuto nebeturįs sveikatos išeiti. Nusprendė ilgai skaityti lovoje. Bet akys užsimerkė po pirmųjų puslapių ir rytojaus dieną jis nubudo vėlai.

Vėliau Merso mėgino atsispirti tokiems miego antplūdžiams. Slenkant dienoms, kurias užpildydavo vartų girgžtelėjimas ir marios cigarečių, nerimastingai stengėsi suvokti neatitikimą tarp to, kas privedė jį prie šitokio gyvenimo, ir paties to gyvenimo. Vieną vakarą parašė

Liusjenai, kad atvažiuotų, ir taip nutraukė vienatvę, iš kurios tiek daug tikėjosi. Kai laiškas jau buvo išsiųstas, jį ėmė graužti slapta gėda. Bet kai Liusjena atvažiavo, gėda sutirpo ir pavirto kvailu audringu džiaugsmu, kuris užplūdo jį vėl išvydus artimą žmogų, nujaučiant lengvą gyvenimą jam esant šalia. Jis puolė tūpčioti apie ją, meilintis, ir Liusjena žiūrėjo į jį kiek nustebusi, bet nesiliaudama saugoti savo gražiai išlygintų baltos drobės drabužių.

Paskui Merso išėjo pasivaikščioti į laukus su Liusjena. Laikydamas ranką ant jos peties, vėl pajuto bendrystę su pasauliu. Ir šitaip pasitraukęs į vyriškumą pabėgo nuo savo slaptos baimės. Tačiau po dviejų dienų Liusjena pradėjo jį varginti. Ji pasirinko kaip tik tą valandėlę pasiprašyti gyventi drauge. Juodu vakarieniavo, ir, nepakeldamas akių nuo lėkštės, Merso tvirtai ir aiškiai pasakė „ne".

Patylėjusi Liusjena pridūrė neutraliu balsu:

– Tu manęs nemyli.

Merso pakėlė galvą. Jos akys buvo pilnos ašarų. Jis sušvelnėjo:

– Bet aš juk niekad tau šito nesakiau, mažiuk.

– Iš tikrųjų, – atsakė Liusjena, – kaip tik todėl.

Merso atsistojo ir nužingsniavo prie lango. Žvaigždės plūste plūdo į dangų tamsoje tarp dviejų pušų. Dar niekada, ko gero, širdies gelmėse Patrisas nejautė drauge su nerimu tokio pasišlykštėjimo ką tik prabėgusiomis dienomis.

– Tu graži, Liusjena, – pasakė jis. – Man to gana. Nieko daugiau tavęs neprašau. To pakanka mudviem abiem.

– Žinau, – atsakė Liusjena. Ji atsuko Patrisui nugarą ir peilio galu krapštė staltiesę. Jis priėjo prie jos ir sugniaužė jai sprandą.

– Patikėk manimi, nėra nei didžio skausmo, nei didžių atgailų, nei didžių prisiminimų. Viskas užsimiršta, net didžiosios meilės. Tai liūdna ir sykiu džiugu. Yra tik tam tikras būdas regėti daiktus ir kartais jis išplaukia į paviršių. Kaip tik todėl vis dėlto gera patirti gyvenime didelę meilę, nelaimingą aistrą. Ji bent jau suteikia alibi neturintiems pagrindo nusivylimams, kurie mus pribloškia.

Po kurio laiko Merso pagalvojo ir pridūrė:

– Nežinau, ar tu mane supranti.

– Manau, kad suprantu, – atsakė Liusjena. Ji staigiai pasisuko į jį. – Tu nesi laimingas.

– Aš būsiu laimingas, – įnirtingai atkirto Merso. – Privalau būti. Su tokiu vakaru, tokia jūra ir šituo sprandu tarp pirštų.

Jis nusisuko į langą ir spaudė ranka Liusjenos kaklą. Ji tylėjo.

– Ar jauti man bent šiokių tokių draugiškų jausmų? – paklausė nežiūrėdama į jį.

Patrisas atsiklaupė priešais ją ir kąstelėjo jai į petį.

– Draugiškų jausmų, taip, kaip jaučiu draugiškus jausmus vakarui. Tu – mano akių džiaugsmas ir nežinai, kiek daug vietos tas džiaugsmas užima mano širdyje.

Ji išvyko rytojaus rytą. Poryt, nebepajėgdamas susitarti su savimi, Merso atvažiavo į Alžyrą automobiliu. Pirmiausia nuėjo į Namą priešais Pasaulį. Draugės pažadėjo jam aplankyti jį mėnesio gale. Paskui panoro vėl nueiti į savo kvartalą.

Jo namas buvo išnuomotas kavinės savininkui. Merso pasiteiravo apie kubilių, ir niekas jam nieko negalėjo pasakyti. Visi manė, kad jis išvyko į Paryžių ieškoti darbo. Merso pasivaikščiojo. Restorane Selestas paseno – ne kažin kiek. Renė sėdėjo kur sėdėjęs, su savo džiova ir rimta mina. Visi džiaugėsi vėl išvydę Patrisą, jis jautėsi sujaudintas to susitikimo.

– Ak, Merso, tu nė trupučio nepasikeitei, – pasakė jam Selestas. – Visą laiką toks pats, ak!

– Taip, – atsakė Merso.

Jį žavėjo tas keistas apakimas, kuriuo remdamiesi žmonės, puikiai nutuokiantys, kas jų drauguose keičiasi, laikosi įvaizdžio, susidaryto apie juos kartą ir visiems laikams. Jis buvo vertinamas pagal tai, kuo buvo. Šuo savo būdo nekeičia, o žmonės yra žmogui šunys. Ir kadangi Selestas, Renė ir visi kiti puikiai jį pažinojo, jis darėsi jiems toks pats svetimas ir toks pats uždaras, lyg kokia negyvenama planeta. Tačiau Merso išsiskyrė su jais draugiškai. Be to, išeidamas iš restorano sutiko Martą. Išvydęs ją suprato, kad buvo ją beveik užmiršęs, bet sykiu tikėjosi sutiksiąs. Jos veidas tebebuvo nutapytos deivės veidas. Slapta jis geidė jos, nors nebuvo dėl to tikras. Juodu žingsniavo vienas šalia kito.

– Ak, Patrisai, – prabilo ji, – kaip aš džiaugiuosi. Kaip laikaisi?

– Nieko, kaip matai. Gyvenu kaime.

– Kaip elegantiška. Visada apie tai svajojau.

Paskui patylėjusi:

– Žinai, aš ant tavęs nepykstu.

– Taip, – atsakė Merso juokdamasis, – yra kas tave paguodžia.

Tada Marta prabilo jam dar negirdėtu tonu:

– Nebūk bjaurus, gerai? Aš žinojau, kad vieną gražią dieną viskas šitaip ir pasibaigs. Tu buvai keistuolis. O aš – tik maža mergaitė, kaip tu sakydavai. Taigi, kai tai nutiko, aš, aišku, siutau, juk supranti. Bet galiausiai tariau sau, kad tu buvai nelaimingas. Ir žinai, keista, nemoku pasakyti, bet tada tai, kas tarp mūsų buvo, pirmą kartą mane nuliūdino ir sykiu pradžiugino.

Merso žiūrėjo į ją nustebęs. Staiga pamanė, kad Marta visada jam buvo puiki. Priėmė jį tokį, koks yra, ir dažnai ištraukdavo iš vienatvės. Jis buvo neteisus. Tuomet, kai jo vaizduotė ir tuštybė jį vertino per aukštai, – jo išdidumas jį vertino per menkai. Merso suprato, per kokį žiaurų paradoksą mes visad apsigauname dusyk dėl tų, kuriuos mylime: iš pradžių jų naudai, paskui – jų nenaudai. Šiandieną jis suprato, kad Marta su juo buvo natūrali – tokia, kokia ir buvo iš tikrųjų, ir kad todėl jis buvo jai labai skolingas. Dulkė lietus – tik tiek, kad būtų galima plačiau paskleisti gatvės šviesas. Pro šviesų ir lietaus lašus Merso regėjo staiga surimtėjusį Martos veidą ir pasijuto apniktas plepaus dėkingumo, kurio išreikšti jam nepavyko ir kurį kitu metu jis būtų palaikęs savotiška meile. Jam pavyko surasti tik kelis skurdžius žodžius:

– Žinai, aš tave tikrai myliu, – pasakė jis. – Ir dar dabar, jeigu galėčiau ką nors...

Ji nusišypsojo:

– Ne, – atsakė. – Aš jauna. Taigi aš nieko neatsisakau, tu puikiai tai žinai.

Jis neprieštaravo. Koks nuotolis juos skiria ir drauge koks slaptingas sutarimas jungia. Jie išsiskyrė prie jos durų. Ji išskleidė skėtį. Ir pasakė:

– Tikiuosi, dar pasimatysime.

– Taip, – atsakė Merso. Marta liūdnai šyptelėjo.

– Ak, – ištarė Merso, – tavo veidas visai kaip mažos mergytės.

Ji pasitraukė į tarpdurį ir suskleidė skėtį. Patrisas ištiesė jai ranką ir taip pat nusišypsojo:

– Iki pasimatymo, galimybe.

Ji apkabino jį, paskubom pabučiavo į abudu skruostus ir bėgte užbėgo laiptais. Likęs po lietumi Merso tebejautė ant skruostų šaltą Martos nosį ir karštas lūpas. O tas toks netikėtas ir nesavanaudiškas bučinys buvo kupinas anos strazdanotos Vienos prostitutės bučinio skaistumo.

Tuomet jis nuėjo susitikti su Liusjena, pernakvojo pas ją, o rytojaus dieną paprašė pasivaikščioti su juo po bulvarus. Buvo beveik vidurdienis, kai jie nusileido į juos. Oranžiniai laivų korpusai džiūvo saulėje it ketvirčiuoti vaisiai. Dvigubas balandžių ir jų šešėlių skrydis baigdavosi prie krantinių ir vėl iš karto prasidėdavo sulėtinta kreive. Tviskanti saulė švelniai šildė. Merso stebėjo, kaip iš laivakelio išniro raudonas ir juodas pašto laivas, padidino greitį ir pasuko šviesos ruožo, garuojančio ties jūros ir žemės susitikimo linija, link. Tam, kuris stebi išvykstančius, kiekvienas išvykimas sukelia kartėliu atmiešto švelnumo jausmą.

– Jiems pasisekė, – tarė Liusjena.

– Taip, – atsakė Patrisas. Bet pagalvojo „ne“ ar kad bent jis jiems nepavydi tos sėkmės. Jis irgi jautė naujų pradžių, išvykimų, naujai pradėtų gyvenimų žavesį. Tačiau žinojo, kad tik bejėgių ir tinginių galvose tai siejama su laime. Laimei būtinas pasirinkimas, o tame pasirinkime – suderinta ir įžvalgi valia. Ausyse jam

skambėjo Zagrėjaus žodžiai: „Ne iš noro išsižadėti, o iš noro būti laimingam". Jis laikė apkabinęs Liusjeną ir jo delne gulėjo šilta ir švelni moters krūtis.

Tą patį vakarą automobilyje, vežančiame jį atgal į Šenua, Merso, atsidūręs priešais kylantį vandenį ir staiga išnirusius šlaitus, pajuto savyje didžiulę tylą. Dėdamasis pradedąs kažką iš naujo, stengdamasis įsisąmoninti savo praėjusį gyvenimą, jis viduje apibrėžė sau tai, kuo norėjo būti ir kuo nenorėjo. Tas išsiblaškymo dienas, dėl kurių jam buvo gėda, Merso manė esant pavojingas, tačiau būtinas. Jis galėtų į jas panirti ir taip prarasti vienintelį savęs pateisinimą. Bet lygiai taip reikėjo prie visko prisitaikyti.

Tarp dviejų stabdžio paspaudimų Merso persiėmė ta žeminančia ir kartu neįkainojama tiesa, kad tos ypatingos laimės, kurios jis ieškojo, sąlygos buvo kėlimasis iš ryto, reguliarios maudynės, sąmoninga kūno higiena. Jis skubėjo, nusprendęs pasinaudoti savo šuoliu, taip įsikurti gyvenime, kad vėliau nebereikėtų dėti pastangų priderinti savo kvėpavimo prie giluminio laiko ir gyvenimo ritmo.

Kitą rytą atsikėlė anksti ir nusileido prie jūros. Šviesa jau buvo pasiekusi visą savo ryškumą, o rytas pritvinkęs sparnų šiugždesio ir paukščių čiepsėjimo. Bet saulė lietė tik horizonto kreivę, ir kai Merso įžengė į dar nežėrintį vandenį, jam pasirodė, kad jis plaukia per kažkokią neaiškią tamsą, kol, saulei patekėjus, panėrė rankas į raudono ledinio aukso sroves. Tuomet išlipo į krantą ir grįžo namo. Pajuto, kad kūnas tapo žvalus ir pasirengęs viską priimti. Kitais rytais prie jūros nusileisdavo truputį prieš saulės patekėjimą. Tas pirmasis žygis pa-

diktuodavo visą likusią dienos dalį. Beje, maudynės jį nuvargindavo, bet silpnumas ir energijos antplūdžiai, kuriuos jis sykiu patirdavo po jų, suteikdavo visai jo dienai laimingo atsipalaidavimo ir nuovargio skonį. Vis dėlto jo dienos jam vis dar atrodė ilgos. Merso dar neatplėšė savo laiko nuo įpročių karkaso, kuris jam buvo kaip gairės. Veikti neturėjo ką, ir jo laikas išsitempė per visą ilgį. Kiekviena minutė vėl įgydavo stebuklo vertės, tačiau jis vis dar nepripažindavo jos tokia esant. Kaip kelionėje dienos atrodo neturinčios pabaigos, o kontoroje, priešingai, nuo pirmadienio iki pirmadienio pereinama žaibiškai, lygiai taip, netekęs ramsčių, jis mėgino vėl atrasti juos gyvenime, kuriam jie buvo nereikalingi. Kartais paimdavo į rankas laikrodį, stebėdavo, kaip rodyklė slenka nuo vieno skaičiaus prie kito, ir negalėdavo atsistebėti, kad penkios minutės jam tuomet atrodydavo niekad nesibaigsiančios. Matyt, tas laikrodis atvėrė jam skausmingą ir kančių kupiną kelią, vedantį į aukščiausią nieko neveikimo meną. Išmoko išeiti pasivaikščioti. Kartais po pietų nueidavo paplūdimiu iki griuvėsių kitoje įlankos pusėje. Ten atsiguldavo į pelynus ir, padėjęs ranką ant įkaitusio akmens, atverdavo širdį nepakeliamai to karščio pritvinkusio dangaus didybei. Priderindavo savo kraujo tvinksnius prie pašėlusio antros valandos saulės pulsavimo ir paskendęs laukinėse kvaptyse bei snaudžiančių vabzdžių koncertuose stebėdavo, kaip dangus iš balto virsta ypač žydru, vėliau išsivėdindavo iki žalio ir išliedavo savo švelnumą ir meilumą ant dar karštų griuvėsių. Tada anksti pargrįždavo ir atsiguldavo. Tame tekėjime nuo vienos iki kitos saulės Merso dienos rikiavosi ritmu,

kurio lėtumas ir keistumas tapo jam tokie pat būtini, kaip kitados kontora, restoranas, miegas. Ir vienu, ir kitu atveju jis to beveik nesuvokė. Bent jau dabar, tomis aiškaus matymo valandomis, jautė, kad laikas priklausė jam ir kad tą trumpą valandėlę nuo raudonos iki žalios jūros jam kas sekundę brėžėsi kažkas amžino. Nei antžmogiškos laimės, nei amžinybės jis nenujautė kitapus dienų kreivės. Laimė buvo žmogiška, o amžinybė kasdieniška. Svarbiausia buvo mokėti nusižeminti, priderinti savo širdį prie dienų ritmo, užuot lenkus jų ritmą pagal savo vilties kreivę.

Lygiai kaip reikia mokėti sustoti mene, kaip visada ateina akimirka, kai prie skulptūros nebereikia liestis ir proto valia šiuo atžvilgiu visada pasitarnauja menininkui kur kas labiau nei patys iškalbingiausi aiškiaregystės šaltiniai, lygiai taip reikia ir trupučio nenuovokumo, kad baigtum gyvenimą laimingas. Tie, kurie jo neturi, privalo jį įgyti.

Beje, sekmadienį Merso lošė biliardą su Perezu. Perezas buvo vienarankis. Suluošinta jo ranka buvo amputuota virš alkūnės. Taigi jis žaidė keistai ir, atkišęs liemenį, rėmėsi į lazdą bige. Kai rytais Perezas traukdavo žvejoti, Merso visada žavėjosi to seno žvejo miklumu, kai jis laikydavo kairį irklą po pažastimi ir stovėdamas valtyje, persikreipęs visu kūnu, stumdavo vieną irklą krūtine, kitą – ranka. Juodu puikiai sutarė. Perezas taisydavo sepijas su pikantišku padažu. Išvirdavo jas jų pačių sultyse ir dalydavosi su Merso karštu juodu padažu, kurį abu dažydavo duona iš suodinos keptuvės žvejo virtuvėje. Beje, Perezas niekada nekalbėdavo. Merso buvo dėkingas jam už jo gebėjimą tylėti. Kartais iš ryto po

maudynių matydavo jį išplaukiant valtimi į jūrą. Tada prieidavo arčiau:

– Ar galėčiau plaukti su jumis, Perezai?

– Lipkit vidun, – atsakydavo anas.

Tada jie įstatydavo irklus į du skirtingus užkabus ir irkluodavo drauge, saugodamiesi (bent jau Merso) neįkišti kojų į valo kabliukus. Paskui žvejodavo, ir Merso prižiūrėdavo meškeres, blizgančias iki pat jūros paviršiaus ir juodas po vandeniu.

Saulė duždavo ant vandens į tūkstančius smulkių šukelių, ir Merso kvėpė sunkų, dusinantį kvapą, kuris kilo nuo jūros it alsavimas. Kartais Perezas ištraukdavo kokią mažytę žuvelę. Ir švysteldavo ją atgal sakydamas: „Keliauk pas savo motiną.“ Vienuoliktą valandą abu pargrįždavo ir Merso žvilgančiomis nuo žvynų rankomis ir išburkusiu nuo saulės veidu įžengdavo į namus tarsi į kokį gaivų rūsį, o Perezas eidavo taisyti žuvies patiekalo, kurį juodu kartu suvalgydavo vakare. Diena iš dienos Merso įsmukdavo į paliktą savieigai gyvenimą, kaip kad panirdavo į vandenį. Ir kaip plauki į priekį, susibaudus rankoms ir vandeniui, kuris laiko ir stumia, taip jam pakakdavo kelių esminių judesių, rankos ant medžio kamieno, pabėgiojimo paplūdimyje, kad būtų darnus ir sąmoningas. Taip jis vienijosi su gyvenimu jo gryniausiu pavidalu, susigrąžindavo rojų, kuris duotas tik neprotingiems arba protu gausiai apdovanotiems gyvūnams. Ties šiuo tašku, kur protas neigia protą, lietėsi su savo tiesa, o drauge su ja ir su savo išskirtine šlove bei meile.

Be to, padedamas Bernaro jis pradėjo dalyvauti miestelio gyvenime. Merso gavo išsikviesti jį sunegalavęs, pa-

skui jie susitikdavo, ir dažnai jiems tai suteikdavo malonumo. Bernaras buvo tylus žmogus, bet kupinas kartaus sąmojo, blyksinčio pro raginius jo akinius. Jis ilgai vertėsi gydytojo praktika Indokinijoje, o sulaukęs keturiasdešimties pasitraukė į šitą Alžyro kampelį. Jau keletą metų gyveno čia ramiai su žmona, beveik nebylia indokine, nešiojančia šinjoną ir vilkinčia moderniu kostiumėliu. Gebėdamas būti atlaidus Bernaras prisitaikydavo prie visokios aplinkos, todėl mėgo visus miestelėnus ir buvo jų mėgstamas. Jis įtraukė Merso į jų aplinką. Patrisas jau puikiai pažinojo viešbučio šeimininką, buvusį tenorą: šis dainuodavo prie savo prekystalio ir, išbliovęs vieną Toskos ariją, prieš pradėdamas kitą pažadėdavo gerai iškaršti žmonai kailį. Patrisas buvo paprašytas drauge su Bernaru būti švenčių komiteto nariu. Ir švenčių dienomis, liepos 14-ąją bei kitomis, vaikštinėdavo užsirišęs trispalvį raištį ant rankovės arba ginčydavosi su kitais komisarais prie stalo iš žalios, lipnios nuo saldžių aperityvų lakštinės geležies, ar muzikantų estrada turi būti apjuosta ežekšniais, ar palmėmis. Būta ketinimų netgi įtraukti jį į rinkimų konfliktą. Bet Merso užteko laiko pažinti merą. Jis „vadovavo savo komunos likimui“ (kaip pats sakėsi) jau dešimt metų ir ta beveik amžinybė skatino jį jaustis Napoleonu Bonapartu. Praturtėjęs vyndarys, jis pasistatydino graikų stiliaus namą. Pakvietė Merso jo apžiūrėti. Namas buvo dviejų aukštų. Bet nepabūgęs aukų, meras įrengė jame liftą. Pakvietė Merso ir Bernarą jį išbandyti. Bernaras geraširdiškai pasakė: „Jis slysta puikiai“. Nuo tos dienos Merso pradėjo didžiai žavėtis meru. Juodu su Bernaru panaudojo visą savo įtaką, kad išsaugotų jį tame poste, kurio jis nusipelnė tieka atžvilgių.

Pavasarį tas mažas miestelis raudonais susigrūdusiais stogais tarp kalno ir jūros patvindavo gėlėmis: arbatos spalvos rožėmis, hiacintais bei bugenvilijomis, ir vabzdžių dūzgimu. Pokaičio valandomis Merso išeidavo į terasą ir stebėdavo, kaip jis miega ir rūksta po per kraštus besiliejančia šviesa. Didžioji miestelio istorija apsiribojo Moraleso ir Bingeso, dviejų turtingų ispanų kolonistų, po vienos spekuliacijų sekos tapusių milijonieriais, konkurencija. Nuo tos akimirkos abu susirgo didybės karštlige. Kai vienas pirkdavo automobilį, išsirinkdavo patį brangiausią. Kitas, nusipirkęs tokį patį, pakeisdavo jo rankenas sidabrinėmis. Moralesas šiuo atžvilgiu buvo genijus. Jį vadino „Ispanijos karaliumi". Visur kur jis nugalėdavo Bingesą, kuriam stigo vaizduotės. Tądien, kai per karą Bingesas pasirašė po kelių šimtų tūkstančių nacionaline paskola, Moralesas pareiškė: „Aš pasielgsiu geriau, aš atiduosiu savo sūnų." Ir privertė mobilizuoti savo sūnų, tuomet dar per jauną karinei tarnybai. 1925 metais Bingesas atvyko į Alžyrą nuostabiu lenktyniniu „Bugatti". Po dviejų savaičių Moralesas pasistatydino angarą ir nusipirko lėktuvą „Caudron". Tas lėktuvas vis dar miegojo savo angare. Tik sekmadieniais buvo rodomas lankytojams. Kalbėdamas apie Moralesą Bingesas sakydavo: „Tas basakojis", o Moralesas apie Bingesą: „Ta kalkių gesinimo krosnis".

Bernaras nusivedė Merso pas Moralesą. Didžiuliame ūkyje, pilname širšių ir vynuogių kvapo, tas pasitiko juos su visais pagarbos ženklais, bet apsiavęs espadrilėmis ir vienmarškinis, nes nepakentė švarkų ir batų. Jiems buvo parodyta viskas: lėktuvas, automobiliai, sūnaus medalis, įrėmintas ir išstatytas svetainėje, paskui

Moralesas, paaiškinęs Merso, kaip būtina pašalinti iš prancūzų Alžyro užsieniečius (jis pats tai jau turįs vietinę pilietybę, „bet, pavyzdžiui, tas Bingesas“), nusivedė juos prie savo pastarųjų dienų radinio. Visi patraukė per milžinišką vynmedžių lauką, kurio viduryje buvo įrengta apvali aikštelė. Toje aikštelėje buvo išstatytas Liudviko XV svetainės baldų komplektas iš medžio ir paties brangiausio audeklo. Taip Moralesas galėjo priiminėti svečius savo valdose. Kai Merso mandagiai pasiteiravo, kas būna užėjus lietui, Moralesas nė nemirktelėjęs, neištraukęs iš burnos cigaro, atsakė: „Pakeičiu juos kitais.“ Taigi juodu su Bernaru ginčydavosi, ar meras veikiau poetas, ar praturtėlis. Pasak Bernaro, Moralesas buvo poetas. Merso manė, kad jis būtų buvęs nuostabus romėnų dekadanso laikų imperatorius.

Po kurio laiko Liusjena atvažiavo keliom dienom į Šenua, paskui išvažiavo. Vieną sekmadienio rytą Merso aplankė, kaip ir buvo žadėjusios, Kler, Roza ir Katerina. Tačiau Patrisas buvo toli gražu ne tos dvasios būsenos, kuri jį traukė į Alžyrą pirmosiomis jo pasitraukimo dienomis. Vis dėlto apsidžiaugė vėl jas pamatęs. Nuvažiavo su Bernaru jų pasitikti prie didelio ryškiai geltono maršrutinio autobuso stotelės. Diena buvo nuostabi, miestelis pilnas gražių raudonų keliaujančiųjų mėsininkų automobilių, stambių gėlių ir ryškiais drabužiais vilkinčių žmonių. Katerinai paprašius, jie valandėlę stabtelėjo kavinėje. Katerina žavėjosi tuo spindesiu ir tuo gyvenimu, o už sienos, į kurią buvo atsirėmusi, nuspėjo esant jūrą. Kai jie jau stojosi eiti, gretimoje gatvelėje užgriaudė stulbinanti muzika. Aišku, tai buvo „Toreadorų maršas“ iš „Karmen“, bet toks garsus ir emocingas, kad

kliudė instrumentams laikytis savo eilės. „Tai gimnastų draugija“, – paaiškino Bernaras. Tačiau pasirodė koks dvidešimt nežinomų muzikantų, be perstogės pučiančių į įvairiausius instrumentus. Jie artinosi prie kavinės, o paskui juos, atsmaukęs plokščią šiaudinę ant nosinės užvožtą skrybėlę, gaivindamasis iš reklamos pasidaryta vėduokle, išniro Moralesas. Jis mat nusamdęs miesteliui tuos muzikantus, nes, kaip paaiškino vėliau, „esant tokiai krizei gyvenimas pernelyg liūdnas“. Patogiai įsitaisė ir liepė išrikiuoti aplink save muzikantus, kurie baigė groti savo maršą. Kavinė prisirinko sausakimša. Tada Moralesas atsistojo ir, apvedęs ranka ratą, oriai tarė: „Man prašant, orkestras pakartos Toreadorą.“

Išeidamos asilaitės springo juoku. Bet kai atvyko į namus, kambarių, dar labiau išryškinusių akinantį saulės užlietų sienų baltumą, vėsoje vėl nutilo, ir radosi gili tarpusavio dermė, kurią Katerina išreiškė noru pasikaitinti prieš saulę terasoje. Tada Merso parvežė namo Bernarą. Tai buvo antras kartas, kai Bernaras pamatė Merso gyvenimą iš arčiau. Juodu niekada neatviraudavo, nes Merso suvokė, kad Bernaras nebuvo laimingas, o Bernaras buvo truputį išmuštas iš vėžių Merso gyvenimo būdo. Jie išsiskyrė nepasakę vienas kitam nė žodžio. Merso sutarė su draugėmis, kad rytoj labai anksti iš ryto visi keturi vyks iškylauti. Šenua buvo labai aukštas ir sunkus įkopti. Taigi nusimatė graži nuovargio ir saulės kupina diena.

Anksti rytą jie įveikė pirmuosius stačius šlaitus. Roza ir Kler žengė priekyje, Patrisas su Katerina sekė iš paskos. Visi tylėjo. Pamažėle pakilo virš jūros, dar visai baltos ryto rūke. Patrisas irgi tylėjo, susiliejęs su kalnu,

su jo vėlyvių pašiaušta plike, lediniais šaltiniais, šešėliais ir saule, su jo kūnu, kuris čia paklusdavo, čia priešindavosi. Jie žengė susikaupę, – ryto oras raižė plaučius lyg įkaitinta iki raudonio laidynė ar aštrus skustuvas, – visiškai atsidavę tam triūsui, tam savęs pranokimui stengiantis įveikti šlaitą. Roza ir Kler pavargusios sulėtino žingsnį. Katerina ir Patrisas jas aplenkė ir jos netrukus dingo iš akių.

– Viskas gerai? – paklausė Patrisas.

– Taip, čia labai gražu.

Saulė kilo danguje, o drauge su ja nuo karščio tvino vabzdžių čirpsėjimas. Patrisas nusivilko marškinius ir toliau ėjo pliku liemeniu. Prakaitas sruvo jo pečiais, kurių oda luposi nuo saulės. Jie pasuko keliuku, lyg ir juosusiu kalno šlaitą. Jų mindoma žolė buvo jau nebedrėgna. Netrukus juos pasitiko šaltinių čiurlenimas, o įspūdžiui sustiprinti išniro gaivus šešėlis. Jie apsišlakstė vandeniu, truputį atsigėrė, ir Katerina atsigulė ant žolės, o Patrisas – jo plaukai pajuodo sušlapę ir susigarbiniavo ant kaktos – markstėsi priešais tą griuvėsiais nusėtą peizažą, tuos žvilgančius kelius ir saulės blyksnius. Paskui atsisėdo greta Katerinos.

– Kol mudu vieni, Merso, pasakyk man, ar tu laimingas?

– Žiūrėk, – atsakė Merso. Kelias virpėjo saulėje ir milijonai įvairiaspalvių vibrionų kopė jų link. Patrisas šypsojosi ir glostėsi rankas.

– Taip, bet aš norėjau paklausti. Žinoma, gali neatsakyti, jei nenori.

Ji padvejojo:

– Ar tu myli savo žmoną?

Merso nusišypsojo:

– Tai nebūtina.

Suėmė Katerinos petį ir purtydamas galvą apšlakstė jos veidą vandeniu:

– Klaida, Katerinut, manyti, jog reikia rinktis, jog reikia daryti tai, ką nori, jog yra laimės sąlygos. Svarbu tiktai norėti būti laimingam, supranti, toks savotiškas niekada neišnykstantis jos suvokimas. Visa kita: moterys, meno kūriniai ar sėkmė visuomenėje – tik dingstys. Kanva, laukianti mūsų siuvinėjimo.

– Taip, – atsakė Katerina saulės pilnomis akimis.

– Man svarbu tam tikra laimės kokybė. Aš galiu mėgautis laime, tik kai ji atkakliai ir pašėlusiai priešinasi savo priešingybei. Ar aš esu laimingas? Katerina! Juk žinai garsiąją formulę: „Jeigu reikėtų pradėti gyvenimą iš naujo", ką gi, aš pradėčiau jį lygiai taip pat. Aišku, tu negali žinoti, ką tai reiškia.

– Ne, – atsakė Katerina.

– Kaip tau paaiškinti, mažyle? Jei ir esu laimingas, tai tik todėl, kad mane graužia sąžinė. Turėjau išvykti ir pasiekti tą vienatvę, kurioje galėjau supriešinti savyje tai, ką reikėjo supriešinti, tai, kas buvo saulė, ir tai, kas buvo ašaros... Taip, aš esu žmogiškai laimingas.

Atėjo Roza ir Kler. Jie pasiėmė krepšius. Kelias vis dar suko aplinkui kalną, dabar jau labai vešliai apaugusį. Keliai buvo apkraštuoti opuncijų, alyvmedžių ir jujubmedžių. Jie sutikdavo ant asilų jojančius arabus. Paskui pradėjo kilti aukštyn. Saulė dabar dvigubai stipriau plakė kiekvieną kelio akmenį. Vidurdienį, priveikti karščio, apsvaigę nuo kvapčių ir nuovargio, jie nusimetė krepšius ir atsisakė ketinimo pasiekti viršūnę. Šlaitai

buvo uolingi ir pilni titnago. Sunykęs ąžuoliukas priėmė juos į savo apvalų šešėlį. Jie išsitraukė iš krepšių maistą ir pavalgė. Visas kalnas virpėjo nuo šviesos ir cikadų. Karštis stiprėjo ir juos apsupo po tuo ąžuolu. Patrisas atsigulė ant žemės, prisiglaudė prie akmenų ir kvėpė savin jų deginantį aromatą. Pilvu pajuto nebylius kalno smūgius, atrodė, kad jis dirbo. Tų smūgių monotonija, kurtinantis vabzdžių dūzgimas tarp karštų akmenų ir laukinės kvaptys galiausiai jį užmigdė.

Kai pabudo, buvo išpiltas prakaito ir jautėsi labai pavargęs. Buvo jau kokios trys valandos. Mergytės buvo dingusios. Netrukus pasigirdo jų juokas ir šauksmai. Karštis nuslūgo. Reikėjo leistis žemyn. Kaip tik tuomet per vidurį kelio leidžiantis žemyn Merso pirmą kartą nualpo. Kai atsipeikėjo, pamatė labai mėlyną jūrą ir tris sunerimusius veidus. Jie ėmė leistis lėčiau. Ties paskutiniais šlaitais Merso paprašė sustoti. Jūra drauge su dangumi pradėjo žaliuoti ir nuo horizonto kilo beribis švelnumas. Ant kalvų, pratęsusių Šenua aplinkui tą mažytę įlanką, pamažėle juodavo kiparisai. Visi tylėjo. Kler vis dėlto ištarė:

– Jūs atrodote pavargęs.

– Ko gero, mergyt.

– Žinote, tai ne mano reikalas, bet šitos vietos jums netinka. Jos pernelyg arti jūros, čia pernelyg drėgna. Kodėl jums nenuvažiavus pagyventi į Prancūziją, į kalnus?

– Šitos vietos man netinka, Kler, bet čia aš jaučiuosi laimingas. Jaučiuosi puikiai su jomis sutariąs.

– Nuvažiuoti ten tam, kad būtumėte visiškai laimingas ir jaustumėte tą laimę ilgiau.

– Juk negyveni laimingas ilgiau arba trumpiau. Laimingas esi. Taškas, ir nieko čia nebepridursi. O mirtis – jokia kliūtis, šiuo atveju tai laimės nelaimingas atsitikimas.

Visi nutilo.

– Manęs neįtikinote, – vis dėlto pasakė Roza patylėjusi.

Jie iš lėto sugrįžo leidžiantis vakarui.

Katerina apsiėmė iškviesti Bernarą. Merso buvo savo kambaryje ir virš švytinčio langų šešėlio įžiūrėjo baltą baliustrados dėmę, jūrą lyg tamsią banguojančią drobės juostą, o virš jos šviesią, nors ir be žvaigždžių, naktį. Jautėsi nusilpęs, bet dėl kažkokios maloningos paslapties tas silpnumas jį lengvino ir skaidrino protą. Kai Bernaras pabeldė į duris, Merso pajuto, kad tuoj jam viską išsakys. Ne todėl, kad jo paslaptis jį slėgė. Čia jokios paslapties nebuvo. Merso slėpė ją lig šiolei tik tiek, kiek tam tikruose sluoksniuose mintys neišsakomos todėl, kad visiems žinoma, jog jos atsitrenktų į prietarus ir kvailybę. Bet šiandien, jausdamas kūno nuovargį ir iš pat gelmių trykštantį nuoširdumą, kaip menininkas, ilgai puoselėjęs ir kūręs savo kūrinį, vieną dieną staiga pajunta būtinybę jį parodyti ir pabendrauti su žmonėmis, Merso pajuto, kad privalo išsisakyti. Ir nebūdamas tikras, kad padarys tai, nekantriai laukė Bernaro.

Iš kambarių apačioje atsklido tyras dviejų žmonių juokas, išspaudęs Merso šypseną. Tuo metu įėjo Bernaras.

– Na kaip? – paklausė jis.

– Va taip, – atsakė Merso.

Bernaras paklausė jo širdies ritmą. Ir nieko negalėjo pasakyti. Norėtų pamatyti rentgeno nuotrauką, jeigu Merso galėtų ją padaryti, pasakė.

– Vėliau, – atsakė Merso.

Bernaras nutilo ir atsisėdo ant palangės:

– Aš nemėgstu sirgti, – pasakė jis. – Žinau, kas tai yra. Nėra nieko bjauriau ir labiau žeminančio už ligą.

Merso sėdėjo abejingas. Atsistojo nuo fotelio, pasiūlė Bernarui cigarečių, vieną užsidegė ir juokdamasis pasakė:

– Ar galiu paklausti jus vieno dalyko, Bernarai?

– Prašom.

– Jūs niekada nesimaudote, tai kodėl pasirinkote gyventi čia?

– Ak, nė nežinau. Tai buvo seniai.

Po kurio laiko pridūrė:

– Be to, visada elgdavausi priešingai sveikam protui. Dabar jau kiek geriau. Anksčiau norėjau būti laimingas, daryti tai, kas reikia, įsikurti, pavyzdžiui, tokioje šalyje, kuri man patiktų. Bet jausmais pagrįstas įvykių numatymas visada būna melagingas. Todėl reikia gyventi kaip lengviausia – neprievartauti savęs. Tai truputį ciniška. Bet tai ir gražiausios pasaulio moters požiūris. Indokinijoje aš išmaišiau visus kampus. Čia tai atrajoju. Ir tiek.

– Taip, – atsakė Merso nesiliaudamas rūkyti, nugrimzdęs į fotelį ir žiūrėdamas į lubas. – Bet nesu tikras, kad bet koks jausmais pagrįstas įvykių numatymas būtų melagingas. Jie tiesiog neprotingi. Šiaip ar taip, man įdomūs tik tokie patyrimai, kai viskas įvyksta taip, kaip tikėjaisi.

Bernaras nusišypsojo.

– Taip. Pagal išmatavimus pasiūtas likimas.

– Žmogaus likimas visada įdomus, jei atsiduodi jam su aistra, – tarė Merso nepajudėjęs iš vietos. – O kai kuriems įdomus likimas – visada likimas, pasiūtas pagal išmatavimus.

– Taip, – atsakė Bernaras. Prisivertė atsistoti ir valandėlę stebėjo naktį, truputį pasisukęs nugara į Merso. Nežiūrėdamas į jį tęsė:

– Mudu – vieninteliai su niekuo nebendraujantys vyrai šituos kraštuos. Nekalbu apie jūsų žmoną ir draugus. Puikiai žinau, kad tai tik epizodai. Ir vis dėlto panašu, kad jūs labiau mylite gyvenimą, negu aš. – Jis atsigręžė. – Nes man mylėti gyvenimą – netolygu maudytis jūroje. Man mylėti gyvenimą – tai gyventi triukšmingai, nežabotai. Moterys, nuotykiai, šalys. Tai reiškia veikti, tai reiškia kažko pasiekti. Toks aistringas ir nuostabus gyvenimas. Žodžiu, aš noriu pasakyti... supraskite mane teisingai – (jis atrodė susigėdęs dėl to, kad taip įsijaudrino), – aš pernelyg myliu gyvenimą, kad tenkinčiausi gamta.

Bernaras paėmė stetoskopą ir uždarė įrankių krepšį. Merso jam pareiškė:

– Iš esmės jūs – idealistas.

Jam atrodė, kad viskas užspeista akimirkoje, kuri trunka nuo gimimo iki mirties, ir kad ten viskas sprendžiama ir patvirtinama.

– Žinote, – kažkaip liūdnai atsakė jam Bernaras, – idealisto priešingybė labai dažnai būna žmogus be meilės.

– Netikėkite tuo, – pasakė Merso tiesdamas jam ranką.

Bernaras ilgai ją spaudė.

– Jei galvotume taip, kaip jūs, – atsakė šypsodamasis, – tuomet būtų tik žmonės, gyvenantys didžiausia neviltimi arba didžiausia viltimi.

– Ir viena, ir kita.

– O, aš netardau!

– Žinau, – rimtai atsakė Merso.

Bet kai Bernaras jau stovėjo tarpduryje, Merso jį pašaukė, pagautas neapgalvotos paskatos.

– Klausau, – atsiliepė daktaras ir atsigręžė.

– Ar jūs galėtumėte pajusti žmogui panieką?

– Manau, kad galėčiau.

– Kokiomis aplinkybėmis?

Daktaras pamąstė.

– Man rodos, tai gana paprasta. Visais atvejais, kai jis veiks skatinamas naudos arba trokšdamas pinigų.

– Iš tikrųjų tai paprasta, – patvirtino Merso. – Viso gero, Bernarai.

– Viso gero.

Likęs vienas Merso užsigalvojo. Esant dabartinei jo padėčiai panieka žmogui jo nebejaudino. Tačiau Bernaro žodžiuose jis atpažino gilius juodu artinančius atgarsius. Jam atrodė nepakenčiama, kad viena jo dalis vertintų kitą. Negi jis veikė skatinamas naudos? Jis suvokė tą esminę, amoralią tiesą, kad pinigai – vienas tikriausių ir greičiausių būdų išsikovoti orumą. Merso pavyko nuvyti kartėlį, priverčiantį kiekvieną aukštos kilmės sielą pasvarstyti, ką neteisingo ir žemo turi aukšta kilmė ir gražios lemties išrutuliojimo sąlygos. Tą šlykštų ir piktinantį prakeikimą, dėl kurio skurdžiai baigia gyvenimą skurde, kurį skurde ir pradėjo, jis atmetė,

pinigus nurungęs pinigais, neapykantą neapykanta. O iš to mūšio, kur gyvulys kovėsi su gyvuliu, kartais išnirdavo angelas švytinčiais sparnais, šalia tyliai alsuojant jūrai. Tik Bernarui jis nieko nepasakė, ir nuo šiolei jo poelgis bus paslaptis.

Rytdienos popietę, apie penktą valandą, mergaitės išvažiavo. Lipdama į autobusą Katerina pasisuko į jūrą:

– Iki pasimatymo, paplūdimy, – pasakė.

Netrukus trys besijuokiantys veidai žiūrėjo į Merso pro užpakalinius langus ir galiausiai geltonas autobusas it koks didžiulis auksinis vabzdys išnyko šviesos spinduliuose. Dangus, nors ir giedras, buvo truputį slegiantis. Likęs vienas ant kelio, širdies gilumoje Merso pajuto sumišą palengvėjimo ir liūdnumo jausmą. Tik šiandien jo vienatvė tapo reali, nes tik šiandien jis pajuto su ja susisaistęs. Ir dėl to, kad ją priėmė, kad dabar jautėsi savo ateities šeimininkas, jį užplūdo ilgesys, neatsiejamas nuo bet kokios didybės.

Užuot pasukęs pagrindiniu keliu, grįžo siauru į šalį sukančiu keliuku, apaugusiu ceratonijomis ir alyvmedžiais, takelis vingiavo kalno papėde ir baigėsi už jo namo. Sumindžiojo kelias alyvuoges ir pastebėjo, kad visas kelias nutaškuotas juodų dėmių. Vasarai baigiantis ceratonijos paskleidžia meilės kvapą per visą Alžyrą ir vakarais ar po lietaus atrodo, kad žemė ilsisi po to, kai atsidavė saulei, o jos įsčios sudrėkusios nuo karčiaisiais migdolais kvepiančios sėklos. Sunkus ir slegiantis jų kvapas leidosi nuo didžiulių medžių kiaurą dieną. Ant keliuko, stojus vakarui ir žemei dūsaujant nuo palengvėjimo, tas kvapas išsivadėjo, vos kliudė Patriso šnerves – tarsi meilužė, su kuria išeini į gatvę po tvankios

popietės, ji žiūri į tave, liesdamasi su tavimi pečiais, tarp šviesų ir minios.

Iš meilės kvapo ir sutraiškytų kvapnių vaisių Merso suprato, kad ruduo baigiasi. Netrukus prasidės ilga žiema. Bet jis jau buvo pribrendęs jos laukimui. Jūros nuo to keliuko nesimatė, bet ant kalno viršūnės bolavo lengvas rausvas rūkas, skelbiantis, kad artėja vakaras. Šviesos dėmės blyško ant žemės tarp lapų metamų šešėlių. Merso įnirtingai traukė savin kartų aromatingą kvapą, pašventinusį šįvakar jo jungtuves su žeme. Tas nusileidžiantis ant pasaulio, ant vynmedžių ir ant raudonos žemės vakaras alyvmedžiais ir mastikinėmis pistacijomis apkraštuotame kelyje, prie tyliai ošiančios jūros, plūdo į jį kaip potvynis. Daugybė panašių vakarų nugulė jame kaip laimės pažadas, tad norint patirti ir šį, kaip laimę, reikėjo išmatuoti kelią, nueitą nuo vilties iki laimėjimo. Tyra širdimi jis priėmė tą žalią dangų ir sudrėkusią nuo meilės žemę, apimtas tokio pat aistros ir geismo virpulio, kaip ir tuomet, kai tyra širdimi užmušė Zagrėjų.

Penktas skyrius

Sausį pražydo migdolmedžiai. Kovą kriaušės, persikų medžiai ir obelys apsikleitė žiedais. Dar po mėnesio nepastebimai patvino upeliai, paskui sugrįžo į pirmykštį būvį. Gegužės pradžioje buvo nušienauta žolė, o paskutinėmis jos dienomis – nupjautos avižos ir miežiai. Abrikosai jau vasariškai išbrinko. Birželį pasirodė gausiai užderėjusios ankstyvosios kriaušės. Upeliai seko, karštis stiprėjo. Tačiau šituos kraštuos išdžiūvęs žemės kraujas kitur sukrovė medvilnės žiedus ir saldino pirmąsias vynuoges. Pakilo didžiulis deginantis vėjas, išdžiovinęs žemę ir kone visur sukėlęs gaisrus. Paskui vienu matu viskas apvirto aukštyn kojom. Paskubomis buvo nurinktas vynuogių derlius. Žemę nušlavė gausios rugsėjo–lapkričio liūtys. Drauge su jomis, vos pasibaigus vasaros darbams, prasidėjo žemės dirbimas ir pirmosios sėjos, kurių metu versmės staiga patvino ir ištryško upokšniais. Metų gale vienuose plotuose javai sudygo,

kiti buvo vos baigti arti. Kiek vėliau lediniame mėlyname danguje vėl subaltavo migdolmedžiai. Nauji metai pakeitė senuosius žemėje ir danguje. Tabakas buvo pasodintas, vynmedžiai apkaupti ir apipurkšti siera, medžiai paskiepyti. Tais pačiais metais išmirė baltažiedės šliandros. Ir vėl šienapjūtė, javapjūtė ir vasarinis žemės arimas. Metų vidury dideli, sultingi ir lipnūs vaisiai papuošė stalą: figos, persikai ir kriaušės, godžiai skanaujami tarp javų kūlimo. Nurenkant naują vynuogių derlių dangus apsiniaukė. Pro šalį praskrido juodi tylūs varnėnų ir strazdų pulkai iš šiaurės. Jiems alyvuogės jau buvo prinokusios. Po jų skrydžio nekas beliko nurinkti. Lipnioje žemėje javai sudygo antrą kartą. Dideli debesų šuorai, varomi irgi iš šiaurės, praslinko virš jūros ir virš žemės, nuvalė vandenį savo puta ir paliko jį tyrą, ledinį po krištolo vaiskumo dangumi. Keletą vakarų tolumoje blyksėjo tylios pašvaistės. Prasidėjo pirmieji šalčiai.

Maždaug tuomet Merso pirmąkart atsigulė susirgęs. Pleurito priepuoliai uždarė jį kambaryje ir išlaikė jame mėnesį. Kai atsikėlė, paskutiniai Šenua šlaitai jau buvo apsisiautę žydinčiais medžiais, žengiančiais į jūrą. Dar niekada Merso nebuvo toks jautrus pavasariui. Pirmą vakarą, vos pasveikęs, ilgai vaikštinėjo laukais iki griuvėsių nusėtos kalvos, kur miegojo Tipaza. Tyloje, pritvinkusioje šilkinių dangaus garsų, naktis liejosi virš pasaulio tartum pienas. Merso vaikštinėjo po uolą, užsigalvojęs apie tą naktį. Kiek žemiau švelniai ošė jūra. Ji buvo pilna mėnulio ir aksomo, švelni ir glotni it koks gyvūnas. Tą valandą, kai jo gyvenimas atrodė jam toks tolimas, vienišas, abejingas viskam ir jam pačiam, Merso pasirodė, kad galiausiai jis pasiekė tai, ko ieškojo, ir kad

ta užtvindžiusi jį ramybė radosi iš kantraus jo atsidavimo likimo valiai, kurio jis siekė ir pasiekė padedamas šito šilto pasaulio, kuris jį neigė be pykčio. Merso žengė lengvai ir jo žingsnių aidas jam atrodė keistas, bet, žinoma, pažįstamas, lygiai taip kaip ir gyvių šiurenimas mastikinių pistacijų krūmuose, bangų dūžiai į uolas arba nakties plastėjimas dangaus gelmėse. Lygiai puikiai jis jautė ir savo kūną, tik suvokė jį taip pat išoriškai, kaip ir šiltą šitos pavasario nakties alsavimą bei kylantį nuo jūros druskos ir puvėsių kvapą. Jo bėgimas per pasaulį, jo laimės poreikis, šiurpi Zagrėjaus žaizda su ištryškusiomis smegenimis ir kaulais, švelnios santūrios valandos Name priešais Pasaulį, jo viltys ir jo dievai, – visa tai driekėsi prieš jį, bet kaip istorija, pasirinkta tarp kitų be pateisinamo pagrindo, svetima ir drauge paslaptingai artima, tokia mylima knyga, glostanti ir atliepianti pačias jo širdies gelmes, tačiau kurią parašė kažkas kitas. Pirmą kartą Merso pasijuto nepriklausąs jokiai kitai tikrovei, tik nuotykių ieškojimo aistrai, energijos troškimui, protingos ir širdingos giminystės su pasauliu siekiui. Nejausdamas pykčio ir neapykantos jis nejautė ir apgailestavimo. Atsisėdęs ant akmens, kurio rauplėtą veidą čiuopė pirštais, žiūrėjo, kaip jūra tyliai tvinsta mėnesienoje. Galvojo apie Liusjenos veidą, kurį glostydavo, apie jos lūpų šilumą. Mėnulis it alyva metė ilgus klaidžiojančius šypsnius ant lygaus vandens paviršiaus. Vanduo tikriausiai buvo šiltas lyg lūpos, ir minkštas, linkęs išsiduobti po žmogumi. Vis dar sėdėdamas Merso tada pajuto, kaip netoli laimė nuo ašarų, visa susitelkusi tame tyliame džiugesyje, kuriame persipynusios žmogaus gyvenimo viltis ir neviltis susiaudžia draugėn.

Suvokiantis visa tai ir vis dėlto nusišalinęs, graužiamas aistros ir abejingas, Merso suprato, kad jo gyvenimas ir jo likimas čia baigiasi ir kad nuo šiol jam tereikės susitvarkyti su šita laime ir atlaikyti kraupią tiesą.

Dabar jam reikėjo panirti į šiltą jūrą, pasimesti, kad vėl save surastų, paplaukioti mėnulyje ir šilumoje, kad jame nurimtų tai, kas buvo likę iš praeities, ir kad gimtų gili jo laimės giesmė. Jis nusirengė, nusileido per kelis akmenis ir įžengė į jūrą. Ji buvo šilta it kūnas, tekėjo jo ranka ir lipo jam prie kojų neapčiuopiama, bet aiškiai jaučiama glamone. Merso plaukė taisyklingai ir jautė, kaip nugaros raumenys atliepia jo judesio ritmą. Kiekvieną sykį pakėlęs ranką paberdavo virš begalinės jūros sidabrinių lašų čiurkšles, rodės, kad sėjo priešais nebylų, gyvą dangų nuostabų laimės derlių. Paskui ranka ir vėl panirdavo ir lyg tvirtas noragas arė, skrosdama vandenis į dvi dalis, kad pasisemtų juose naujos paramos ir jaunesnės vilties. Jam už nugaros kojoms plakant kunkuliavo purslai, susiliedami su keistai tyro, teškančio nakties vienatvėje ir tyloje vandens garsais. Pajutus savo ritmą ir jėgą jį užliejo džiugesys, Merso plaukė pirmyn greičiau ir netrukus jau buvo toli nuo kranto, pats vienas nakties ir pasaulio širdyje. Paskui pagalvojo apie gylį po savo kojomis ir sulėtino greitį. Visa, kas buvo po juo, traukė jį it nežinomo pasaulio veidas, šitos nakties, grąžinusios jį sau pačiam, tąsa, vandeninga ir druskinga dar neištirto gyvenimo šerdis. Jam kilo pagunda, kurią jis iš karto atmetė, perlietas didžiulio kūniško džiaugsmo. Plaukė energingiau ir vis tolyn. Maloniai pavargęs, pasuko kranto link. Tuomet įnėrė į ledinę srovę ir buvo priverstas sustoti, kalendamas dantimis

ir nedarniai modamas rankomis. Ta jūros staigmena jį pakerėjo: ledas persmelkė jo galūnes, nudegino tyru ir aistringu, it kokio dievo meilė, džiūgavimu, atėmusiu iš jo visas jėgas. Grįžo sunkiau ir jau krante, pasisukęs veidu į dangų ir jūrą, apsirengė kalendamas dantis ir juokdamasis iš laimės.

Grįžtant jį ėmė pykinti. Nuo tako, kylančio į jo vilą, Merso matė tiesiai priešais save uolėtą kyšulį, glotnius kolonų ir griuvėsių kamienus. Staiga peizažas apvirto, Merso pajuto įsitvėręs į akmenį ir beveik nugriuvęs ant mastikinės pistacijos krūmo, sutrinti jo lapai skleidė stiprų kvapą. Jis sunkiai nusikasė iki vilos. Kūnas, ką tik nunešęs jį iki džiaugsmo viršūnių, dabar nardino į nusiminimą, surakinusį vidurius ir privertusį užsimerkti. Išsivirė arbatos. Bet paėmė nešvarų puodą vandeniui užvirinti ir arbata buvo riebi iki šleikštumo. Vis dėlto prieš atsiguldamas ją išgėrė. Traukdamas nuo kojų batus pastebėjo ant rankų, likusių bekraujėmis, gerokai parausvėjusius, padidėjusius ir taip užsilenkusius, kad dengė pirštų galiukus, nagus. Jie niekada tokie nebuvo ir dabar ranka atrodė iškreiptai ir nesveikai. Pajuto, lyg kas būtų sugniaužęs jam krūtinę spaustuvu. Atsikosėjo, nusispjovė kelis kartus normaliai, nors burnoje buvo justi kraujo skonis. Lovoje jį ėmė purtyti ilgi drebulio šuorai. Jautė atplūstant juos nuo galūnių ir susijungiant ties pečiais, tarsi tai būtų dvi ledinio vandens srovės, o dantys kaleno virš paklodžių, ir jam rodėsi, kad jos drėgnos. Namas atrodė labai erdvus ir pažįstami garsai, kuriuos jis išgirsdavo, išsklisdavo iki begalybės, lyg nebūtų atsimušę į sieną – savo atgarsio ribą. Girdėjo jūrą taip, tarsi riedėtų vanduo ir akmenėliai, nakties plakimą

už didelių langų ir šunų lojimą tolimuose ūkiuose. Jam buvo karšta, jis nusviedė apklotus, paskui šalta, – vėl juos užsitraukė. Tose sūpuoklėse nuo vienos kančios prie kitos, tame snūduriavime ir nerime, traukusiame jį iš miego, Merso staiga suprato, kad serga. Jį apėmė baisus liūdnumas pagalvojus, kad jis gali numirti toks nesąmoningas, negalintis žiūrėti priešais save. Miestelyje bažnyčios laikrodis išmušė valandas, bet jis nesugebėjo suskaičiuoti dūžių. Jis nenorėjo mirti kaip ligonis. Jis nenorėjo, kad bent jau jam liga būtų tai, kas ji būna dažniausiai, – sušvelnintas perėjimas į mirtį. Jis dar nesąmoningai geidė, kad jo kraujo ir sveikatos kupina gyvybė susidurtų su mirtimi, o ne būtų užklupta mirties ir to, kas jau beveik mirtis. Merso atsikėlė, sunkiai pritraukė krėslą prie lango ir atsisėdo į jį, prisidengęs apklotais. Pro plonas užuolaidas, tose vietose, kur klostės nesutankindavo audinio, regėjo žvaigždes. Ilgai kvėpavo ir spaudė krėslo ranktūrį, norėdamas nuraminti drebančias rankas. Siekė atgauti proto aiškumą. „Tai juk įmanoma“, – pamanė. Sykiu prisiminė, kad virtuvėje liko uždegtos dujos. „Tai juk įmanoma“, – pakartojo sau. Proto aiškumas buvo ir didelė kantrybė. Viską galima laimėti ir įgyti. Daužė kumščiu krėslo ranktūrį. Juk negimsti stiprus, silpnas arba valingas. Stiprus tampi, aiškiai mąstantis tampi. Lemtis glūdi ne žmoguje, o aplink žmogų. Tada jis pastebėjo, kad verkia. Keistas silpnumas, kažkoks bailumas, radęsis iš ligos, sugrąžino jį į vaikystę ir ašaras. Jam šalo rankos, širdyje jautė didžiulį pasišlykštėjimą. Pagalvojo apie savo nagus, po raktikauliu užčiuopė limfmazgius, kurie jam pasirodė milžiniški. Lauke – visas pasklidęs pasaulio grožis. Merso nenorėjo atsisveikinti su savo pa-

vydžia gyvenimo aistra. Prisiminė tuos vakarus virš Alžyro, kai į žalią dangų kyla išeinančių iš fabrikų, sirenai nuaidėjus, vyrų balsai. Apsuptas pelynų skonio, laukinių tarp griuvėsių augančių gėlių, kiparisais apsodintų mažų Saelio namukų vienatvės driekėsi įvaizdis gyvenimo, kuriame grožis ir laimė įgavo nevilties pavidalą ir kuriame Patrisas pajuto kažkokią trumpalaikę amžinybę. Jis nenorėjo viso to palikti ir kad tas įvaizdis tvertų jam nebesant. Kupinas maišto ir apgailestavimo išvydo pasuktą į langą Zagrėjaus veidą. Ilgai kosėjo. Sunkiai kvėpavo. Duso savo naktiniuose drabužiuose. Jį krėtė šaltis. Pylė karštis. Jis degė baisiu neramiu pykčiu ir suspaudęs kumščius, kraujui pašėlusiai tvinksint į pakaušį, įbedęs priešais save tuščią žvilgsnį laukė naujo drebulio šuoro, kuris vėl panardins jį į aklą karštligę. Drebulys prasidėjo ir įtraukė jį į drėgną, uždarą pasaulį, kuriame akys užsimerkė ir privertė nuščiūti tą pavydinčio savo troškulio ir alkio gyvulio maištą. Prieš užmigdamas dar spėjo išvysti, kaip naktis už užuolaidų išbąla, ir išgirsti, auštant ir pasauliui bundant, sakytum, milžinišką švelnumo ir vilties šauksmą, ištirpdžiusį jo mirties baimę, tačiau sykiu užtikrinusį, kad jis galėtų rasti pagrindo mirčiai tame, kas buvo visa jo gyvenimo prasmė.

Kai nubudo, jau buvo įdienoję, ir marios paukščių bei vabzdžių čiepsėjo ir čirpė karštyje. Pagalvojo, kad tądien turėjo atvažiuoti Liusjena. Jautėsi sudaužytas ir sunkiai nusigavo iki lovos. Burnoje jautė karštligės skonį ir tą lūžumą, kurį ligonio akys įžvelgia kiečiausiuose daiktuose ir labiausiai varžančiuose žmonėse. Išsikvietė Bernarą. Šis atėjo, kaip visada tylus ir susirūpinęs, paklausė jo širdies ritmą, nusiėmė akinius, nuvalė jų

stiklus. „Blogai“, – pasakė. Dukart suleido vaistų. Per antrąjį švirkštimą Merso, nors nebuvo lepus, nualpo. Kai atitoko, Bernaras laikė jo riešą viena ranka, kita ranka – laikrodį ir žiūrėjo, kaip šokčiodama juda į priekį sekundžių rodyklė.

– Matote, – prabilo Bernaras, – jūs buvote nualpęs ketvirtį valandos. Jūsų širdis silpsta. Vėl nualpęs galite nebeatsigauti.

Merso užsimerkė. Buvo pavargęs, lūpos išbalo ir išdžiūvo, kvėpavo pasišvilpčiodamas.

– Bernarai, – prabilo jis.

– Taip.

– Aš nenoriu baigti gyvenimo nualpęs. Man būtina aiškiai matyti, suprantate?

– Taip, – atsakė Bernaras. Padavė jam kelias ampules. – Jei pasijusite nusilpęs, nulaužkite ir išgerkite. Tai adrenalinas.

Išeidamas Bernaras sutiko ką tik atvykusią Liusjeną.

– Kaip visada žavinga.

– Patrisas serga?

– Taip.

– Rimtai?

– Ne, jaučiasi gerai, – atsakė Bernaras. Ir prieš išeidamas: – Apskritai vienas patarimas – kiek tik įmanoma, leiskite jam pabūti vienam.

– Ak, – atsakė Liusjena, – vadinasi, nieko baisaus.

Visą dieną Patrisas duso. Dukart pajuto šaltą ir kibią tuštumą, traukusią jį į naują alpulį, dukart išgertas adrenalinas ištraukė jį iš to skysto pasinėrimo. Kiaurą dieną tamsios jo akys buvo įsmeigtos į nuostabius laukus. Apie

ketvirtą valandą didžiulė raudona valtis išniro jūros paviršiuje ir pamažu didėjo, žvilganti nuo saulės, vandens ir žvynų. Perezas, irkluojantis stovom, ritmiškai. Paskui greitai nusileido naktis. Merso užsimerkė ir pirmą kartą nuo vakar nusišypsojo. Dantys liko sukąsti. Liusjena jau kuris laikas neišėjo iš jo kambario, truputį sunerimusi, ji nuskubėjo prie jo ir pabučiavo.

– Atsisėsk, – pasiūlė Merso. – Gali čia būti.

– Nekalbėk, – paprašė Liusjena, – tave tai vargina.

Atėjo Bernaras, suleido vaistų, išėjo. Dideli rausvi debesys iš lėto slinko dangumi.

– Kai buvau mažas, – sunkiai ištarė Merso, įniręs į pagalvę ir įbedęs akis į dangų, – mama sakydavo, kad tai mirusiųjų sielos kyla į rojų. Buvau sužavėtas, kad turiu rausvą sielą. Dabar žinau, kad dažniausiai tai – vėjo pranašas. Bet tai irgi nuostabu.

Prasidėjo naktis. Jį aplankė vaizdai. Didžiuliai fantastiški gyvūnai, lingavę galvas virš dykumos peizažų. Merso švelniai nustūmė juos į savo karštligės gelmes. Leido rodytis tik kruvinai broliškam Zagrėjaus veidui. Atnešęs mirtį, mirtimi vaduojasi. Ir kaip tąsyk Zagrėjui, tas aiškus žvilgsnis į savo gyvenimą buvo žmogaus žvilgsnis. Ligi šiol jis gyveno. O dabar būtų galima kalbėti apie jo gyvenimą. Iš to galingo naikinančio polėkio, nešusio jį į priekį, iš tos greit nutrūkusios ir išradingos gyvenimo poezijos dabar liko tiktai tiesa be raukšlių – poezijos priešingybė. Dabar Merso žinojo, kuris iš visų tų, kuriuos nešiojo savyje, kaip būna kiekvienam gyvenimo pradžioje, kuris iš tų skirtingų padarų, susipynusių šaknimis, tačiau nesusiliejusių, buvo jis: ir tą pasirinkimą, kurį žmoguje sukuria likimas, jis padarė sąmoningai

ir drąsiai. Čia ir glūdėjo visa jo laimė gyventi ir numirti. Merso suprato, kad bijoti mirties, į kurią žiūrėjo su gyvuliška panika, reiškė bijoti gyvenimo. Mirties baimė pateisino beribį prisirišimą prie to, kas žmoguje gyva. Ir visi tie, kurie neatliko ryžtingų žygių savo gyvenimui išaukštinti, visi tie, kurie bijojo negalės ir kėlė ją į padanges, visi jie bijojo mirties todėl, kad ji teigė gyvenimą, su kuriuo jie nebuvo susiję. Niekada negyvenę, jie gyveno per mažai. Mirtis priminė mostą, kuriuo iš keleivio, bergždžiai ieškojusio, kaip numalšinti troškulį, visiems laikams atimamas vanduo. Tačiau kitiems ji buvo lemtingas, švelnus mostas, ištrinantis ir paneigiantis, vienodai besišypsantis ir padėkai, ir maištui. Merso išsėdėjo ant lovos parą, atsirėmęs rankomis į naktinį stalelį, galvą įrėmęs į rankas. Gulėdamas negalėjo kvėpuoti. Liusjena sėdėjo prie jo, stebėjo jį nepratardama nė žodžio. Merso kartais žvilgteldavo į ją. Pagalvojo, kad pirmasis, kuris paims ją už liemens po jo, ją ištirpdys. Visa sutelkta savo krūtyse ji bus padovanota, kaip buvo padovanota jam, ir pasaulis toliau gyvuos jos pravirų lūpų šilumoje. Kartais jis pakeldavo akis ir pažiūrėdavo pro langą. Buvo nesiskutęs, paraudę akių vokai ir giliai įkritusios akys prarado tamsų blizgesį, o įdubę išblyškę skruostai po melzganais šeriais neatpažįstamai jį pakeitė.

Sergančios katės žvilgsnį primenantis jo žvilgsnis atsispindėjo langų stikluose. Merso atsikvėpė ir pasisuko į Liusjeną. Tada nusišypsojo. Ir ta kieta skaidri šypsena suteikė naujos jėgos ir žvalaus rimtumo nykstančiam ir glembančiam jo veidui.

– Viskas gerai? – paklausė Liusjena prigesusiu balsu.

– Taip.

Ir jis sugrįžo į savo rankų naktį. Pasiekęs jėgų ir gebėjimo priešintis ribą, pirmą kartą iš vidaus susisiejo su Rolanu Zagrėjum, kurio šypsena iš pradžių varė jį į neviltį. Nuo trūkčiojančio skubraus Merso alsavimo naktinio staliuko marmuras aprasojo ir siuntė jo šilumą atgal. Apgaubtas tos nesveikos prie veido kylančios šilumos jis labai jautriai jautė ledinius rankų ir kojų pirštų galiukus. Net šitai liudijo gyvenimą, ir šitoje šalto ir karšto kelionėje Merso pajuto džiugesį, kuris apėmė Zagrėjų, dėkojantį „gyvenimui, kad jam leido dar degti". Merso persiėmė pašėlusia broliška meile tam žmogui, kuriam jautėsi esąs toks tolimas, ir suprato, kad jį nužudęs užbaigė jungtuves su juo, susiejusias juodu amžiams. Suprato, kad tas ilgas ašarų telkimasis, kuris jam buvo tarsi sumišęs gyvenimo ir mirties skonis, buvo jiems bendras. Ir net Zagrėjaus stingulyje regint prieš save mirtį jis atpažino slaptą, sustingusį savo paties gyvenimo atvaizdą. Čia jam padėjo karštligė ir džiugesį keliantis tikrumas, kad jis liks sąmoningas iki galo ir mirs atviromis akimis. Zagrėjaus akys irgi buvo atviros tą dieną ir pritvinusios ašarų. Bet tai buvo paskutinis silpnumas žmogaus, nesuvaidinusio jokio vaidmens savo gyvenime. Patrisas to silpnumo nebijojo. Tvinksint jo karštligės apimtam kraujui, visad sustodavusiam už kelių centimetrų nuo kūno ribų, jis dar suprato, kad to silpnumo nepatirs. Jis suvaidino savo vaidmenį, atliko vienintelę žmogaus užduotį – būti laimingam, tik tiek. Žinoma, neilgai. Bet laikas čia niekuo dėtas. Jis gali būti tik kliūtis, arba jis – niekas. Merso tą kliūtį sunaikino ir nesvarbu, ar tas vidinis brolis, kurį pagimdė savyje, egzistavo dvejus ar dvidešimt metų. Laimė buvo tai, kad jis egzistavo.

Liusjena atsistojo ir uždengė Merso pečius, nuo kurių nuslydo apklotas. Jis suvirpėjo, pajutęs jos mostą. Nuo tos dienos, kai nusičiaudėjo mažoje aikštėje prie Zagrėjaus vilos, iki pat šios valandos jo kūnas ištikimai jam tarnavo, atvėrė jį pasauliui. Tačiau sykiu jis ir toliau gyveno švarų gyvenimą, atsietą nuo žmogaus, kuriam priklausė. Iš lėto iro per tuos kelerius metus. O dabar užbaigė savo kreivę ir buvo pasiruošęs palikti Merso ir atiduoti jį pasauliui. Staigiu, aiškiai suvoktu virpuliu Merso dar kartą paženklino bendrininkavimą, jau užkariavusį jiems tiek džiaugsmų. Jau vien dėl to Merso džiugiai sutiko tą virpulį. Sąmoningas, kaip tik to ir reikėjo, kad savęs neapgaudinėtum, nepasiduotum bailumui, – vienas prieš vieną, akis į akį su savo kūnu – su atviromis mirčiai akimis. Tai buvo vyriškas reikalas. Nieko, jokios meilės, jokios dekoracijos, tik beribė vienatvės ir laimės dykuma, kur Merso lošė paskutinėmis savo kortomis. Jis jautė, kaip jo kvėpavimas silpsta. Įkvėpė oro gurkšnį ir nuo to judesio užkriokė visi krūtinės vargonai. Jautė, kad kulkšnys labai šaltos, o rankos nieko nejaučia. Brėško.

Auštanti diena buvo kupina paukščių ir gaivos. Saulė kilo greitai ir vienu šuoliu atsidūrė virš horizonto. Žemė pasidengė auksu ir šiluma. Iš ryto dangus ir jūra apsitaškė mėlynomis ir geltonomis šviesomis, didžiulėmis šokčiojančiomis dėmėmis. Pakilo lengvas vėjas, ir druska atsiduodantis oras, įsiveržęs pro langą, atgaivino Merso rankas. Vidurdienį vėjas liovėsi, diena ištryško lyg prinokęs vaisius ir tekėjo šiltais, troškiais syvais per visą pasaulio plotą staiga suskambusiame cikadų koncerte. Jūra pasidengė auksinėmis sultimis it alyva

ir grąžino saulės nustekentai žemei šiltą kvėpavimą, ji atsivėrė ir išleido pelynų, rozmarino ir šilto akmens kvaptis. Sėdėdamas ant lovos Merso pajuto tą smūgį, tą dovaną ir atsimerkė prieš begalinę jūrą, vilnijančią, žėrinčią, kupiną savo dievų šypsenų. Staiga jis suvokė, kad sėdi ant lovos ir kad Liusjenos veidas visai greta. Jame iš lėto, lyg nuo pilvo, pradėjo kilti akmuo ir kilo iki gerklės. Merso kvėpavo kaskart greičiau. Akmuo vis kilo. Jis žiūrėjo į Liusjeną. Šypsojosi neiškreipta šypsena, ta šypsena irgi ėjo iš vidaus. Nuvirto ant lovos ir pajuto, kaip jame kažkas palengva kyla. Pažiūrėjo į išbrinkusias Liusjenos lūpas, o už jos, – į žemės šypseną. Žiūrėjo į jas vienodu žvilgsniu ir su vienodu geiduliu.

„Po minutės, po sekundės“, – galvojo jis. Kilimas liovėsi. Ir akmuo tarp akmenų džiugia širdimi grįžo į sustingusių pasaulių tiesą.

UAB „Baltų lankų“ leidyba
Aušros Vartų g. 29/1, LT-01129 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt
Spausdino UAB „Logotipas“
Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius
Tiražas 2000 egz.

Prancūzų rašytojo Albert'o Camus (Alberas Kamiu, 1913–1960) karta brendo dviejų pasaulinių karų kanonados, atominės bombos apokalipsės ir Holokausto košmaro laiku. Camus tapo vienu iš svarbiausių savo kartos kultūros mokytoju, intelektualiniu vadovu, moraline sąžine. Savo kūryba jis išreiškė naujosios epochos dvasią ir galią, o jo jaunatviškas entuziazmas, neabejotinas intelektualinis autoritetas ir meninis principingumas pradėjo ligi šiol tebesitęsiančią draugystę su skaitytojais. Absurdas, maištas, istorija ir mirtis – svarbiausios temos, plėtojamos visame Camus kūrybiniame palikime.

Mažai kam žinoma, kad pirmasis Albert'o Camus romanas buvo ne *Svetimas*, o *Laiminga mirtis* (1938), išleistas tik po rašytojo mirties, 1971 m. Parašytas Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, romanas perteikia ir besiartinančios nelaimės nuojautas, ir besiklostančios Camus filosofinės pasaulėžiūros gaires. Čia gyvenimo ir mirties prasmės („laimės") tema gvildenama remiantis paradokso ir absurdo logika.

Laiminga mirtis – penktoji serijos „Albert'o Camus kūrybos rinktinė" knyga. Serijoje leidykla „Baltos lankos" numato išleisti visus svarbiausius Camus kūrinius, atskleidžiančius šio genialaus rašytojo kūrybinį kelią.

ISBN 978-9955-23-120-2

ALBERT KŪRYBOS
CAMUS RINKTINĖ

www.baltoslankos.lt